គាថាធម្មបទ បាលី.ប្រែ

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

បណ្ឌិតមហា សេក-កាឡូ អតីតនិស្សិត

សាលាបាលីជាន់ខ្ពស់ គ្រូបង្ហាត់ក្នុងក្រសួងសិក្សាធិការជាតិ

រៀបរៀង

ព្រះទេពសត្ថា កិម-តូ ពិនិត្យសម្រេច

ចប្ចងហោយ

ផ្ទះលេខ១៣៦អឺ០ វិថីខេមរភូមិន្ទ រាជធានីភ្នំពេញ

ព.ស ២៤៩៧ គ.ស ១៩៥៤

គាថាធម្មបទ ឆ្លាសី.ប្រែ

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

បណ្ឌិតមហា សេក-កាឡ អតីតនិស្សិត

សាលាបាលីជាន់ខ្ពស់ គ្រូបង្ហាត់ក្នុងក្រសួងសិក្សាធិការជាតិ

រៀបរៀង

ព្រះទេពសត្ថា កិម-តូ ពិនិត្យសម្រេច

ការផ្សាយរបស់

បណ្ណាគារ សុមនសុវណ្ណី លេខ ១៩៥

វិថីហង់រី-រុស្សិយេរ

ក្រុងភ្នំពេញ

រក្សាសិទ្ធិ

ព.ស. ២.៤៩៧ = គ.ស. ១.៩៥៤

អារម្ភកថា

កាលខ្ញុំនៅជានិស្សិតថ្នាក់ឆ្នាំទី ៤ នៃសាលាបាលីជាន់ខ្ពស់ពីឆ្នាំ ១៩៥២-៥៣ បានឆ្លៀតឱកាសទំនេរ បង្រៀនវេយ្យាករណ៍ ដែលមានក្នុងផ្ទៃគាថាធម្មបទ ដល់ភិក្ខុសាមណេរជាបេក្ខសមណៈបម្រុងប្រឡងចូលសាលាបាលីជាន់ខ្ពស់ ; ការបង្រៀននោះបានជួបប្រទះលើសេចក្ដីលំបាកជាច្រើន ព្រោះពុំមានក្បួនច្បាប់បែបផែនសម្រាប់បង្រៀនសោះ ម្ល៉ោះហើយចេះតែកាត់គម្ពីរសៀវភៅនេះខ្លះនោះខ្លះមកបង្រៀន ៗ តាំងពីពេលនោះមក ខ្ញុំបានប្រតិស្ឋានចិត្តថា "នឹងបង្កើតសៀវភៅក្បួនច្បាប់នេះឲ្យមានឡើង ដើម្បីស្រួលដល់ការសិក្សាភាសាបាលី" ។ លុះដល់ខ្ញុំបានប្រឡងចេញពីសាលាបាលីជាន់ខ្ពស់ពី ឆ្នាំ១៩៥៣ បានទទួលនិមន្តទៅបង្ហាត់នៅសាលាបាលីវត្តព្រះពុទ្ធមានបុណ្យ សង្កាត់លេខ ៣ ក្រុងភ្នំពេញ ជាឱកាសបើកផ្លូវបំណងរបស់ខ្ញុំដែលដក់ទុកមកយូរ ហើយឲ្យក្ដីស្មាន់ចំពោះការធ្វើសៀវភៅនេះ ។ នៅវេលានោះខ្ញុំតាំងវិរិយភាពយ៉ាងម៉ឺងម៉ាត់ បានយកសៀវភៅអធិប្បាយគាថាធម្មបទរបស់លោកគ្រូអាចារ្យឈឹម - ស៊ុម ១ បទានុក្រមធម្មបទរបស់ព្រះតេជព្រះគុណទេពសត្ថា គិម - តូរ ១ បទានុក្រមរបស់ព្រះតេជព្រះគុណព្រះឧបាលីវង្ស ប៊ុន - សែស ១ អភិធានប្បទីបិកាសូចិ (អក្សរសៀម) ១ កច្ចាយនរូបត្ថមកភាគទី ១ ភាគទី ២ របស់សម្ដេចព្រះមហាសុមេធាធិបតី សង្ឃនាយក គណៈមហានិកាយ (ជួន - ណាត) ១ (ផ្សំទ្រឹស្ដីរបស់ខ្លួនខ្ញុំបន្តិចបន្តួច) មកស្រង់

ប្រមូលរៀបរៀងឲ្យកើតជាសៀវភៅ រៀង ៗ កំពុងធ្វើសៀវភៅនេះ ខ្ញុំបាទមហាឧត្តមវិជ្ជា ច្រឹក-ជឹម ជា ប្រិយមិត្រនៅបង្រៀនសាលាបាលីរងវត្តព្រះពុទ្ធមានបុណ្យជាមួយគ្នា ពិគ្រោះប្រឹក្សាការខុសត្រូវផង ខ្ញុំមានសេចក្ដីអរគុណចំពោះមហាប្រិ ត្រនេះជាកិរិយាភាព ៗ លុះធ្វើចប់ពីយមកវត្តផលបណ្ឌិតវត្ត ខ្ញុំបាទយកទៅជូនព្រះតេជព្រះគុណឈឹម-ប៊ុម ជាសាស្ត្រាចារ្យសា ាលីជាន់ខ្ពស់ជួយផ្ទៀងផ្ទាត់ ជូនជាលោកមានកិច្ចមមាញឹកពេក កក៏យកទៅប្រគេនព្រះតេជព្រះគុណព្រះទេពសត្ថា គិម-តូរ ឲ្យជួយ ស្រៀកែសម្រួល ៗ ព្រះតេជព្រះគុណអង្គនេះយកព្រះទ័យទុកដាក់ជួយពិ កែសម្រួលដរាបដល់ចប់ ព្រមទាំងពិនិត្យកែសម្រួលវិញ្ញាបោះពុម្ព ទៀត ធ្វើឲ្យខ្ញុំមានសេចក្ដីសង្ឃឹមថាបានត្រឹមត្រូវហ្មត់ចត់ល្អ ព្រោះលោកមានអត្ថកោសល្យបរិបូណ៌ក្នុងវេយ្យាករណ៍បាលី ៗ ខ្ញុំមានសេចក្ដីអរគុណចំពោះព្រះតេជព្រះគុណអង្គនេះជាក្រៃលែង ៗ

ទីបំផុតនេះ ខ្ញុំសូមឧទ្ទិសផលកុសលដែលបណ្ដាលចេញពីការរៀបរៀងសៀវភៅនេះ បូជាចំពោះ បុព្វការីមានមាតាបិតាឧបជ្ឈាចារ្យជាដើម ដែលបានចិញ្ចឹមបីបាច់រក្សាបង្ហាត់បង្រៀនខ្ញុំ ឲ្យបានល្អគលាស់បានចេះដឹងធុះយល់សេចក្ដីគាចស្លាបនាសៀវភៅនេះឡើងបាន សូមឲ្យលោកទាំងនោះ បានទទួលនូវផលមនុញ្ញផលនៃធម្មទាននេះ ឲ្យបានសេចក្ដីសុខចំរើនអស់កាលជាអង្វែងទៅ ៗ

ភាគផលកុសលទីពីរ សូមឧទ្ទិសជារាជពលីធម្មបណ្ណាការថ្វាយព្រះករុណាព្រះបាទសម្តេចព្រះនរោត្តមសីហនុវរ្ម័ន ជាព្រះប្រិយមហាក្សត្រនៃកម្ពុជនាបច្ចុប្បន្នកាលនេះ សូមទ្រង់ឋិតនៅក្នុងសិរីរាជសម្បត្តិ សម្រេចព្រះរាជករណីយកិច្ចគ្រប់ប្រការ សមតាមព្រះរាជបណិធិកុំបីឃ្លៀងឃ្លាតឡើយ ។

សូមផ្ញើជំនឿ ចំពោះវេយ្យាករណបណ្ឌិតបច្ចុប្បន្ន នឹងអនាគតក្រែងការតាំងឈ្មោះហ្នឹងពុំត្រឹមត្រូវចំពោះបទណាមួយ ដែលមានក្នុងសៀវភៅនេះ, សូមមេត្តាជួយកែតម្រូវផង ដើម្បីជាអាយុរបស់ព្រះពុទ្ធសាសនាតទៅ ។

បណ្ឌិតមហា សេក-កាឡូ

គ្រូបង្ហាត់ក្នុងក្រសួងសិក្សាធិការជាតិ

ភ្នំពេញ, ថ្ងៃទី ១ មករា ២៤៩៦ / ១៩៥៤

សារបញ

យមកវគ្គ ទី ១

មាតិកានុក្រម ទំព័រ

១– ចក្ខុបាលត្ថេរវត្ថុ (មនោបុព្វង្គមា)........១

២– មដ្ឋកុណ្ឌលិវត្ថុ (មនោបុព្វង្គមា)........៣

៣– តិស្សត្ថេរវត្ថុ (អក្កោច្ឆិ មំ)..............៤

៤– កាឡយក្ខិនិយា ឧប្បត្តិវត្ថុ (ន ហិ វេរេន)........៦

៥– កោសម្ពិកវត្ថុ (បរេ ច ន វិជានន្តិ)....៧

៦– ចុល្លកាឡមហាកាឡវត្ថុ (សុភានុបស្សឹ)........៨

៧– ទេវទត្តវត្ថុ (អនិក្កសាវោ)........១៣

៨– សញ្ជយស្សាគមនវត្ថុ (អសារេ សារមតិនោ).១៥

៩– នន្ទត្ថេរវត្ថុ (យថា អគារំ)........១៧

១០– ចុន្ទសូករិកវត្ថុ (ឥធ សោចតិ)........១៩

១១– ធម្មិកឧបាសកវត្ថុ (ឥធ មោទតិ)........២០

១២– ទេវទត្តវត្ថុ (ឥធ តប្បតិ)..........២១

១៣– សុមនទេវីវត្ថុ (ឥធ នន្ទតិ)........២៣

១៤– ទ្វេសហាយកភិក្ខុវត្ថុ (ពហុម្បិ ចេ)........២៣

អប្បមាទវគ្គ ទី ២

១– សាមាវតីវត្ថុ (អប្បមាទោ)..........២៧

២– កុម្ភឃោសកវត្ថុ (ឧដ្ឋានវតោ)........៣១

សារបញ

មាតិកានុក្រម		ទំព័រ
៣– ចូឡបន្ថកត្ថេរវត្ថុ	(ឧដ្ឋានេនប្បមាទេន)	៣៣
៤– ពាលនក្ខត្តវត្ថុ	(បមាទមនុយុញ្ជន្តិ).....	៣៤
៥– មហាកស្សបត្ថេរវត្ថុ	(បមាទំ អប្បមាទេន)..	៣៧
៦– ទ្វេសហាយកភិក្ខុវត្ថុ	(អប្បមត្តោ បមត្តេសុ)..	៣៩
៧– សក្កវត្ថុ	(អប្បមាទេន មឃវា)...	៤០
៨– អញ្ញតរភិក្ខុវត្ថុ	(អប្បមាទរតោ ភិក្ខុ)...	៤១
៩– និគមវាសិតិស្សត្ថេរវត្ថុ	(អប្បមាទរតោ ភិក្ខុ)...	៤៣
ចិត្តវគ្គ ទី ៣		
១– មេឃិយត្ថេរវត្ថុ	(ផន្ទនំ ចបលំ ចិត្តំ).....	៤៤
២– អញ្ញតរភិក្ខុវត្ថុ	(ទុន្និគ្គហស្ស លហុនោ).	៤៧
៣– ឧក្កណ្ឋិតភិក្ខុវត្ថុ	(សុទុទ្ទសំ សុនិបុណំ).	៤៨
៤– ភាគិនេយ្យសង្ឃរក្ខិតត្ថេរវត្ថុ	(ទូរង្គមំ ឯកចរំ)......	៤៩
៥– ចិត្តហត្ថត្ថេរវត្ថុ	(អនវដ្ឋិតចិត្តស្ស).....	៥០
៦– អារទ្ធវិបស្សកភិក្ខុវត្ថុ	(កុម្ភូបមំ កាយមិមំ)...	៥៣
៧– បូតិគត្តតិស្សត្ថេរវត្ថុ	(អចិរំ វតយំ កាយោ)...	៥៦
៨– នន្ទគោបាលកវត្ថុ	(ទិសោ ទិសំ យន្តំ)...	៥៨
៩– សោរេយ្យត្ថេរវត្ថុ	(ន តំ មាតា បិតា)...	៥៩

សារបញ

មាតិកានុក្រម ទំព័រ

-បុប្ផវគ្គទី ៤-

១- បឋវីកថាបសុតភិក្ខុវត្ថុ (គោ ឥមំ បឋវី)..........៦១

២- មរីចិកម្មដ្ឋានិកត្ថេរវត្ថុ (ផេណូបមំ កាយមិមំ).......៦៣

៣- វិឌូឌភវត្ថុ (បុប្ផានិ ហេវ បចិនន្តំ).......៦៥

៤- បតិបូជិកាវត្ថុ (បុប្ផានិ ហេវ បចិនន្តំ).......៦៦

៥- មច្ឆរិយកោសិយវត្ថុ (យថាបិ ភមរោ បុប្ផំ).......៦៧

៦- បាដិកាជីវកវត្ថុ (ន បរេសំ វិលោមានិ).....៦៨

៧- ឆត្តបាណិឧបាសកវត្ថុ (យថាបិ រុចិរំ បុប្ផំ)........៦៩

៨- វិសាខាវត្ថុ (យថាបិ បុប្ផរាសិម្ហា)........៧១

៩- អានន្ទត្ថេរបញ្ហាវត្ថុ (ន បុប្ផគន្ធោ)...........៧២

១០- មហាកស្សបត្ថេរបិណ្ឌបាតទានវត្ថុ (អប្បមត្តោ អយំ).......៧៥

១១- គោធិកត្ថេរបរិនិព្វានវត្ថុ (តេសំ សម្បន្នសីលានំ)......៧៥

១២- គរហទិន្នវត្ថុ (យថា សង្ការធានស្មឹ).....៧៧

ពាលវគ្គទី ៥

១- អញ្ញតរបុរិសវត្ថុ (ទីឃា ជាគរតោ រត្តិ).....៨០

២- មហាកស្សបត្ថេរសទ្ធិវិហារិកវត្ថុ (ចរញ្ចេ នាធិគច្ឆេយ្យ)...៨១

៣- អានន្ទសេដ្ឋិវត្ថុ (បុត្តា មត្ថិ ធនមត្ថិ).....៨៣

សារបាញ

មាតិកានុក្រម — ទំព័រ

ពាលវគ្គ ទី ៥

៤– គណ្ឋិភេទកចោរវត្ថុ (យោ ពាលោ)............៨៤

៥– ឧទាយិត្ថេរវត្ថុ (យាវជីវម្បិ ចេ)..........៨៥

៦– បាវេយ្យកភិក្ខុវត្ថុ (មុហុត្តមបិ ចេ វិញ្ញូ).......៨៦

៧– សុប្បពុទ្ធកុដ្ឋិវត្ថុ (ចរន្តិ ពាលា ទុម្មេធា)......៨៧

៨– កស្សកវត្ថុ (ន តំ កម្មំ កតំ សាធុ)...៨៨

៩– សុមនមាលាការវត្ថុ (តញ្ច កម្មំ កតំ សាធុ)... ៨៩

១០– ឧប្បលវណ្ណាវត្ថុ (មធុវា មញ្ញតិ ពាលោ)...៩០

១១– ជម្ពុកាជីវកវត្ថុ (មាសេ មាសេ កុសគ្គេន).៩១

១២– អហិប្រេតវត្ថុ (ន ហិ បាបំ កតំ កម្មំ)...៩៣

១៣– សដ្ឋិកូដប្រេតវត្ថុ (យាវទេវ អនត្ថាយ)...... ៩៥

១៤– សុធម្មត្ថេរវត្ថុ (អសន្តំ ភាវនមិច្ឆេយ្យ).....៩៦

១៥– វនវាសិតិស្សត្ថេរវត្ថុ (អញ្ញា ហិ លាភូបនិសា)...៩៩

បណ្ឌិតវគ្គ ទី ៦

១– រាធត្ថេរវត្ថុ (និធីនំវ បវត្តារំ)........១០១

២– អស្សជិបុនព្វសុកភិក្ខុវត្ថុ (ឱវទេយ្យានុសាសេយ្យ)...១០៣

៣– ឆន្នត្ថេរវត្ថុ (ន ភជេ បាបកេ មិត្តេ).១០៥

សារបញ

មាតិកានុក្រម ទំព័រ

បណ្ឌិតវគ្គទី ៦

៤– មហាកប្បិនត្ថេរវត្ថុ (ធម្មបីតិ សុខំ សេតិ)......១០៦

៥– បណ្ឌិតសាមណេរវត្ថុ (ឧទកំ ហិ នយន្តិ នេត្តិកា)..១០៧

៦– លកុណ្ឌកភទ្ទិយត្ថេរវត្ថុ (សេលោ យថា ឯកឃនោ)..១០៨

៧– កាណមាតាវត្ថុ (យថាបិ រហទោ គម្ភីរោ).....១០៩

៨– បញ្ចសតភិក្ខុវត្ថុ (សព្វត្ថ វេ សប្បុរិសា វជន្តិ)...១១០

៩– ធម្មិកត្ថេរវត្ថុ (ន អត្តហេតុ ន បរស្ស ហេតុ)១១២

១០– ធម្មស្សវនវត្ថុ (អប្បកា តេ មនុស្សេសុ)....១១៣

១១– អាគន្តុកភិក្ខុវត្ថុ (កណ្ហំ ធម្មំ វិប្បហាយ)......១១៦

អក្សរសង្ខេប
សម្រាប់ប្រើក្នុងសៀវភៅនេះ

គុ.	= គុណនាមជាត្រៃលិង្គ
បុំ.	= បុំលិង្គ
នបុំ.	= នបុំសកលិង្គ
ឥ.	= ឥត្ថីលិង្គ
កិ.	= កិរិយាសព្ទអាខ្យាត
អ.ស.	= អព្យយសព្ទនាម
អ.	= អព្យយកិរិយា
អ.ន.	= អព្យយនាម
ទុតិ. ពហុព្វី.	= ទុតិយាពហុព្វីហិសមាស
តតិ. ពហុព្វី.	= តតិយាពហុព្វីហិសមាស
ចតុ. ពហុព្វី.	= ចតុត្ថីពហុព្វីហិសមាស
បញ្ច. ពហុព្វី.	= បញ្ចមីពហុព្វីហិសមាស
ឆ. ពហុព្វី.	= ឆដ្ឋីពហុព្វីហិសមាស
ស. ពហុព្វី.	= សត្តមីពហុព្វីហិសមាស
កា.កា.	= កត្តុរូបកត្តុសាធនៈ
កម្ម. កម្ម.	= កម្មរូបកម្មសាធនៈ

ភ.ភ. = ភាវរូបភាវសាធនៈ

ក.ត. = កត្តុរូបកេវលសាធនៈ

ស.ត. = សមាសរូបកេវលសាធនៈ

បុំ.នបុំ. = បុំលិង្គនិងនបុំសកលិង្គ

ក.អធិ. = កត្តុរូបអធិករណសាធនៈ

កម្ម.អធិ. = កម្មរូបអធិករណសាធនៈ

ក.ករ. = កត្តុរូបករណសាធនៈ

កម្ម.ករ. = កម្មរូបករណសាធនៈ

ក.សម្ប. = កត្តុរូបសម្បទានសាធនៈ

កម្ម.សម្ប. = កម្មរូបសម្បទានសាធនៈ

ទុតិ.តប្បុ. = ទុតិយាតប្បុរិសៈ

តតិ.តប្បុ. = តតិយាតប្បុរិសៈ

ចតុ.តប្បុ. = ចតុត្ថីតប្បុរិសៈ

បញ្ច.តប្បុ. = បញ្ចមីតប្បុរិសៈ

ឆ.តប្បុ. = ឆដ្ឋីតប្បុរិសៈ

ស.តប្បុ. = សត្តមីតប្បុរិសៈ

ទុក.តប្បុ. = ទុកយតប្បុរិសៈ

វិ. = វិគ្គហៈ

ន.បុ.ឆ.ពហុព្វី. = នបុព្វបទឆដ្ឋីពហុព្វីហិសមាស

វិ.បុ.	= វិសេសនបុព្វបទសមាស
វិ.ឧ.	= វិសេសនុត្តរបទសមាស
សក.	= សកត្ថប្បច្ច័យ
ក.កម្ម.	= កត្តុរូបកម្មសាធន
ក.អបាទា.	= កត្តុរូបអបាទានសាធនៈ
ទុតិ.ឆ.ពហុព្វី.	= ទុតិយាឆដ្ឋីភិន្នាធិករណពហុព្វីហិសមាស
តតិ.ភិន្នា.ឆ.ពហុព្វី.	= តតិយាឆដ្ឋីភិន្នាធិករណពហុព្វីហិសមាស
សត្ត.ភិន្នា.ឆ.ពហុព្វី.	= សត្តមីភិន្នាធិករណពហុព្វីហិសមាស

គាថាធម្មបទបាលី-ប្រែ

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

យមកវគ្គទី ១

១– ចក្ខុបាលត្ថេរវត្ថុ

មនោបុព្វង្គមា ធម្មា   មនោសេដ្ឋា មនោមយា
មនសា ចេ បទុដ្ឋេន   ភាសតិ វា ករោតិ វា
តតោ នំ ទុក្ខមន្វេតិ   ចក្កំវ វហតោ បទំ ។

(ប្រែ) ធម៌ទាំងឡាយ មានចិត្តដល់មុន មានចិត្តប្រសើរដោយវិសេស សម្រេចហើយដោយចិត្ត, បើបុគ្គលមានចិត្តដែលទោសប្រទូស្ត ហើយ ពោលក្តី ធ្វើក្តី, សេចក្តីទុក្ខតែងជាប់តាមនូវបុគ្គលនោះ ព្រោះការពោល និងការធ្វើនោះ ដូចជាកង់រទេះជាប់តាមស្នាមជើងគោដែលកំពុងនាំទៅ (នូវនឹម) ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

មនោបុព្វង្គម   គុ. (មន + បុព្វង្គម) "មានចិត្តដល់មុន, មានចិត្តជាប្រធាន" វិ. មនោ បុព្វង្គមោ យេសំ តេ > មនោបុព្វង្គមា (ធម្មា) ធ. ពហុ. ។ បុព្វង្គម < បុព្វ + គម + ក្វិ, "(ចិត្ត) ដល់មុន" វិ. បុព្វំ បុព្វេ វា គច្ឆតីតិ > បុព្វង្គមោ (មនោ) ក.ក. ។

ធម្ម បុំ. (ធរ + ម្ម) "(សភាវ) ទ្រទ្រង់ = (ធម៌)" វិ. ធារេតីតិ > ធម្មោ (សភាវោ); ក.ក. ។

មនោសេដ្ឋ គុ. (មន + សេដ្ឋ) "មានចិត្តប្រសើរដោយវិសេស, មានចិត្តធំ" វិ. មនោ សេដ្ឋោ យេសំ តេ > មនោសេដ្ឋា (ធម្មា) ឆ. ពហុព្វី. ។

មនោមយ គុ. (មន + មយ) "សម្រេចហើយដោយចិត្ត" វិ. មនសា និព្វត្តា > មនោមយា (ធម្មា); និប្ផន្ន-តទ្ធិត ឬ បកតិតទ្ធិត ។

បទុដ្ឋ គុ. (ប + ទុស + ត) "ដែល...ប្រទូស្តហើយ" ។

ភាសតិ កិ. (ភាស + អ + តិ - វ.) "ពោល, ..." ។

ករោតិ កិ. (ករ + ឱ + តិ - វ.) "ធ្វើ" ។

តតោ អ. សព្វ. (ត + តោ) "អំពី...នោះ" ។

ទុក្ខមន្វេតិ សន្ធិ. (ទុក្ខំ + អន្វេតិ) មិត្តហិតាទេសសន្ធិ ។ ទុក្ខ នបុំ. < ទុ + ខម + ក្វ. "ផលផ្តាត ដែលគេអត់ទ្រាំបានដោយកម្រ (សេចក្តីទុក្ខ)" វិ. ទុ:ខេន ខមិយតីតិ > ទុក្ខំ (ធម្មជាតំ) កម្ម. កម្ម. ។

អន្វេតិ កិ. (អនុ + ឥ + អ + តិ - វ.) "តែងដល់តាម, ទៅតាម, តាមទៅ, អន្ទោលតាម" ។

ចក្កំវ សន្ធិ. (ចក្កំ + ឥវ) បរស្សរលោបសន្ធិ ។ ចក្ក < គមន + ករ + ក្វិ, "(វត្ថុ) ជាគ្រឿងធ្វើនូវដំណើរ = (ចក្រ, កង់) វិ. ចក្កោតិ គមនំ ករោតីតិ > ចក្កំ (វត្ថុ) ក. ករ. ។

វហតោ គុ. (វហន្ត + ស - ឆដ្ឋីវិ. ន្ត + ស > តោ) " កាលនាំទៅ " វហន្ត < វហ + អន្ត ។

បទំ បុំ., នបុំ. (បទ + អំ) "(អវយវៈ) ជាគ្រឿងដែលដើរទៅ" (ជើង) វិ. បជ្ជតេ គច្ឆតេ ឯតេនាតិ > បទំ (អវយវៈ) កម្ម. ករ. ។

២- មដ្ឋកុណ្ឌលិវត្ថុ

មនោបុព្វង្គមា ធម្មា មនោសេដ្ឋា មនោមយា
មនសា ចេ បសន្នេន ភាសតិ វា ករោតិ វា
តតោ នំ សុខមន្វេតិ ឆាយាវ អនុបាយិនី ។

(ប្រែ) ធម៌ទាំងឡាយ មានចិត្តដល់មុន មានចិត្តប្រសើរដោយវិសេស សម្រេចហើយដោយចិត្ត, បើបុគ្គលមានចិត្តជ្រះថ្លាហើយ ពោលក្តី ធ្វើក្តី, សេចក្តីសុខតែងជាប់តាមនូវបុគ្គលនោះ ព្រោះការពោល និងការធ្វើនោះ ដូចជាស្រមោលដែលទៅតាមជាប្រក្រតី ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

មនោបុព្វង្គម, ធម្ម, មនោសេដ្ឋ, មនោមយ,

ភាសតិ, ភាវេតិ, ភវតោ, អវេក្ខតិ; ចូរមើលរឿងចក្ខុបាលលេខ ១ ក្នុងយមកវគ្គទី ១ ។

បសន្ន គុ. (ប+សទ+ត) "ជ្រះថ្លាហើយ, ថ្លា" ។

អនុយាយិនី គុ. (អនុ+យា+ណី ឬ អយ+ណី+ឥនី) "ទៅតាម, ប្រព្រឹត្តទៅតាម, មានក. ទៅតាមជាប្រក្រតី, មានក. អន្ទោលទៅតាមជាប្រក្រតី" វិ. អនុយាយិនំ សីលមស្សាតិ > អនុយាយិនី (ឆាយា) ស. ត. ។

ឆាយាវ សន្ធិ. (ឆាយា+ឥវ) បរសរលោបសន្ធិ ។ ឆាយា ឥ. < ឆា+យ+អាឥ. "(ធម្មជាតិ) កាត់ខ្វាសេចក្តីសង្ស័យ = (ស្រមោល, ម្លប់)" វិ. ឆេតិ ឆិន្ទតិ សំសយំ ឆាតិ > ឆាយា (ធម្មជាតិ) ក. ក. ។

សុខ នបុំ. (សុ+ខម+ក្វ.) (ធម្មជាត) "ដែលគេអត់ទ្រាំបាន ដោយងាយ = (សេចក្តីសុខ)" វិ. សុខេន ខមិយតីតិ > សុខំ (ធម្មជាតំ) កម្ម. កម្ម. ។

៣ - តិស្សត្ថេរវត្ថុ

អក្កោច្ឆិ មំ អវធិ មំ អជិនិ មំ អហាសិ មេ
យេ ច តំ ឧបនយ្ហន្តិ វេរំ តេសំ ន សម្មតិ
អក្កោច្ឆិ មំ អវធិ មំ អជិនិ មំ អហាសិ មេ
យេ ច តំ នូបនយ្ហន្តិ វេរំ តេសូបសម្មតិ ។

(ប្រែ) ជនទាំងឡាយឯណា ចងពៀរនោះថា "ជនឯណោះបានជេរអញ, ជនឯណោះបានប្រហារអញ, ជនឯណោះបានផ្ចាញ់អញ, ជនឯណោះបានលួចយកទ្រព្យអញ" ដូច្នេះ, ពៀររបស់ជនទាំងឡាយនោះមិនរម្ងាប់ទេ; លុះតែជនទាំងឡាយឯណា មិនបានចងពៀរថា "ជនឯណោះបានជេរអញ, ជនឯណោះបានប្រហារអញ, ជនឯណោះបានផ្ចាញ់អញ, ជនឯណោះបានលួចទ្រព្យអញ" ដូច្នេះ, ទើបពៀររបស់ជនទាំងឡាយនោះរម្ងាប់បាន ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

អក្កោច្ឆិ កិ. (អ+កុធ+អ+ត្ត)-អជ្ជ.) "បានជេរហើយ" ។

អវធិ កិ. (អ+ហន, ហន>វធ+អ+ត្ត)-អជ្ជ.) "បានប្រហារហើយ, បានសម្លាប់ហើយ, បានវាយហើយ" ។

អជិនិ កិ. (អ+ជិ+នា+ត្ត)-អជ្ជ.) "បានផ្ចាញ់ហើយ. បានឈ្នះហើយ" ។

អហាសិ កិ. (អ+ហរ+អ+ត្ត)-អជ្ជ.+ស-អា.) បាននាំទៅហើយ, បានលួចហើយ" ។

ឧបនយ្ហន្តិ កិ. (ឧប+នហ+យ+អន្តិ-វ.) "ចូលទៅចង,ចងមាំ,ចងទុក" ។

វេរ នបុំ. (វិរូប+អរ+អ) "(ទោសជាត) ទៅដោយរូបវិបុក = (ពៀរ)" វិ. វិរុទ្ធេន អរតិ គច្ឆតីតិ>វេរំ (ទោសជាតំ) ក. ក. ។

សម្មតិ កិ. (សម+យ+តិ-វ.) "ស្ងប់, រម្ងាប់" ។

ឧបសម្មតិ ក. (ឧប+សមុ+យ+តិ-វ.) "ស្ងប់, ចូលទៅរម្ងាប់" ។

តេសូបសម្មតិ សន្ធិ. (តេសំ+ឧបសម្មតិ) និគ្គហិតលោបសន្ធិនិងបរទីឃ-
សន្ធិ ។

នូបសម្មន្តិ សន្ធិ. (ន+ឧបសម្មន្តិ) បរទីឃសន្ធិ ។

៤- កាឡីយក្ខិនិយា វត្ថុ

ន ហិ វេរេន វេរានិ សម្មន្តីធ កុទាចនំ
អវេរេន ច សម្មន្តិ ឯស ធម្មោ សនន្តនោ

(ប្រែ) ពៀរទាំងឡាយក្នុងលោកនេះ មិនដែលរម្ងាប់ដោយពៀរក្នុងកាលណាមួយទេ, ពៀរទាំងឡាយរម្ងាប់បានដោយសារតែមិនមានពៀរប៉ុណ្ណោះឯង; ធម៌នេះជាបវេណីរបស់អ្នកប្រាជ្ញពីបុរាណ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

វេរ, សម្មន្តិ, ធម្ម ចូលមើលរឿងតិស្សត្ថេរលេខ ៣ ក្នុងយមកវគ្គទី ១ ។

សម្មន្តីធ សន្ធិ. (សម្មន្តិ+ឥធ) បុព្វសរលោបសន្ធិនិងបរទីឃសន្ធិ ។

កុទាចនំ អ. សព្វ. (កុ+ទាចនំ) "ក្នុងកាលណា" វិ. កស្មឹ
កាលេ ឥតិ កុទាចនំ ។

អវេរ គុ. (ន+វេរ) "មានៈពៀរមិនមាន" វិ. នត្ថិ វេរំ
អស្សាតិ > អវេរោ (ជនោ), ឧបុ. ឆ.ពហុព្វី. ។

“កិ. មិនមាននៃទៀត” វិ. បរស្ស អភាវោ > អបរំ;
អព្យយីភាវសមាស ។

ឯស   សន្ធិ. (ឯសោ) សាគមសន្ធិ ។

សនន្តន   គុ. (សនំ+តន) “មានក្នុងបុរាណកាល, មានក្នុងកាលមុន” វិ. សនំ បុរាណេ ភវោ > សនន្តនោ (ធម្មោ) ករតទ្ធិត ។

៤– កោសម្ពិកវត្ថុ

បរេ ច ន វិជានន្តិ មយមេត្ថ យមាមសេ
យេ ច តត្ថ វិជានន្តិ តតោ សម្មន្តិ មេធគា ។

(ប្រែ) ជនទាំងឡាយដទៃ (ពីបណ្ឌិត) មិនដឹងច្បាស់ថា “យើងទាំងឡាយលំបាកក្នុងកណ្តាលប្រជុំជននេះដោយពិត” ឯជនទាំងឡាយដែលជាបណ្ឌិតទើបដឹងច្បាស់ក្នុងហេតុនោះ; កលហធម៌ជាគ្រឿងប្រកួតប្រកាន់ទាំងឡាយ រមែងរម្ងាប់អំពីបណ្ឌិតទាំងឡាយនោះ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

វិជានន្តិ   កិ. (វិ+ញា, ញា>ជា+នា+អន្តិ-វ.) “ដឹងច្បាស់, ដឹងប្រាកដ” ។

មយមេត្ថ   សន្ធិ. (មយំ+ឯត្ថ) ទិគ្ឃាទិកាទេសសន្ធិ ។ ឯត្ថ<ឯត ឬ ឥម+ត្ថ “ក្នុង... នុ៎ះ, ក្នុង... នេះ” ។

យមាម   កិ. (យម+អ+ម-វ.) “លំបាក, ទឹងលំបាក” ។

តត្ថ   អ. សព្វ. (ត+ត្ថ.) “ក្នុង... នោះ” ។

តតោ សម្មត្តិ ចូរមើលរឿងកាឡីយក្ខិនីលេខ ៤ ក្នុងយមកវគ្គទី ១ ។

មេធគ   បុ. (មេធ+គម+ក) “(ពោស) បៀតបៀនទូវនិស្ស័យ

របស់ខ្លួនដងនូវបុគ្គលដទៃផង រមែងទៅ=(ជម្លោះ)”

វិ. អត្តនោ និស្សយញ្ច បរញ្ច មេធមានោ

គច្ឆតិ, តិ > មេធគោ (ពោសោ); ក.ក. ។

៦– ចុល្លកាឡមហាកាឡវត្ថុ

សុភានុបស្សឹ វិហរន្តំ ឥន្ទ្រិយេសុ អសំវុតំ
ភោជនម្ហិ អមត្តញ្ញុំ កុសីតំ ហីនវីរិយំ
តំ វេ បសហតី មារោ វាតោ រុក្ខំវ ទុព្ពលំ
អសុភានុបស្សឹ វិហរន្តំ ឥន្ទ្រិយេសុ សុសំវុតំ
ភោជនម្ហិ ច មត្តញ្ញុំ សទ្ធំ អារទ្ធវីរិយំ
តំ វេ នប្បសហតី មារោ វាតោ សេលំវ បព្វតំ ។

(ប្រែ) កិលេសមារ រមែងគ្របសង្កត់ នូវបុគ្គលអ្នកមានកិរិយាឃើញរឿយៗ នូវអារម្មណ៍ថាល្អជាប្រក្រតី អ្នកមិនសង្រួមក្នុងឥន្ទ្រិយទាំងឡាយ អ្នកមិនដឹងប្រមាណក្នុងភោជន ជាមនុស្សខ្ជិលច្រអូស មានព្យាយាមថោកថយនោះឯង ដូចជាខ្យល់គ្របសង្កត់ដើមឈើដែលមានកម្លាំងថយដូច្នោះ, កិលេសមារ គ្របសង្កត់នូវបុគ្គលដែលមានកិរិយាឃើញរឿយ ១ នូវ

អារម្មណ៍ថាមិនល្អជាប្រក្រតី ជាអ្នកសង្រួមដោយប្រពៃក្នុងឥន្ទ្រិយទាំងឡាយអ្នកដឹងប្រមាណក្នុងភោជន មានសទ្ធា មានព្យាយាមប្រារព្ធហើយ នោះមិនបានឡើយ ដូចជាខ្យល់គ្រប់សង្កត់ភ្នំថ្មសុទ្ធ មិនបានដូច្នោះឯង ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

សុភានុបស្សី បុំ. (សុភ+អនុ+ទិស,ទិស>បស្ស+ណី) "អ្នកមានកិ. ឃើញរឿយ ៗ នូវអារម្មណ៍ល្អជាប្រក្រតី" វិ. សុភំ អនុបស្សិតុំ សីលមស្សា'តិ > សុភានុបស្សី (បុគ្គលោ); ស.ត. ។

វិហរន្ត គុ. (វិ+ហរ+អន្ត) "កាលគង់នៅ, កាលនៅ, កាលសម្រេចសម្រាន្តនៅ" ។

ឥន្ទ្រិយ នបុំ. (ឥន្ទ, ទ>ទ្រ+ណិយ) "(ធម្មជាត) ធ្វើនូវភាពនៃខ្លួនជាធំក្រៃលែង=(ឥន្ទ្រិយ)" វិ. ឥន្ទតិ បរមិស្ស-រិយំ ការេតី'តិ > ឥន្ទ្រិយំ (ធម្មជាតំ); ក.ក. ។

អសំវុត គុ. (ន+សំ+វុ+ត) "ដែលមិនសង្រួមហើយ, គឺ... មិនសង្រួមហើយ, -មិនរក្សាហើយ, -មិនបិទហើយ" ។

ភោជន នបុំ. (ភុជ+យុ) "(វត្ថុ)ដែលបុគ្គលគប្បីបរិភោគ,(ភោជន) វិ. ភុញ្ជិតព្វន្តិ > ភោជនំ (វត្ថុ) កម្ម. កម្ម. ។

“កិ. បរិភោគ ” វិ. ភុញ្ជិយតេ'តិ > ភោជនំ; ក.ក. ។ “(វត្ថុ)ជាទីបរិភោគ” វិ. ភុញ្ជតិ ឯត្ថា'តិ > ភោជនំ (ឋានំ) ក. អធិ. ។

អមត្តញ្ញូ គុ. (ន+មត្ត+ញា+រូ) “អ្នកមិនស្គាល់នូវប្រមាណ, អ្នកមិនដឹងនូវប្រមាណ” វិ. មត្តំ ជានាតី'តិ > មត្តញ្ញូ; ក.ក.; ន មត្តញ្ញូ > អមត្តញ្ញូ; នកយតប្បុរិស ។

កុសីត គុ.(កុ+សទ,សទ>សីទ,ទ>ត+អ) “អ្នកលិចចុះដោយការៈដែលបណ្ឌិតគប្បីធ្វើ = (អ្នកខ្ជិលច្រអូស)” វិ. កុច្ឆិតេន អាការេន សីទតី'តិ > កុសីតោ (បុគ្គលោ); ក.ក. ។

ហីនវីរិយ គុ. (ហីន+វីរិយ) “អ្នកមានព្យាយាមដ៏ថោកថយ, — សាបសូន្យហើយ, —លះបង់ហើយ” វិ. ហីនំ វីរិយំ យស្ស សោ > ហីនវីរិយោ (ជនោ) ឆ. ពហុព្វី. ។ ហីនំ វីរិយំ យេន សោ > ហីនវីរិយោ (ជនោ) តតិ. ពហុព្វី. ។ ហីន<ហា+ត. ត<ន្តៀន ។ វីរិយ<វីរ+ណិយ” កម្មនៃវីរជន = (សេចក្ដីព្យាយាម)” វិ. វីរានំ កម្មំ > វីរិយំ; កម្មតទ្ធិត ។ ឬ <វី+ឦរ+ណ្យ;” (កិច្ច) ដែលបុគ្គលគប្បីឲ្យប្រព្រឹត្តទៅដោយវិធី = (សេចក្ដីព្យាយាម)” វិ. វិធិនា ឦរយិតព្វំ

បរក្កមត្ថ·ដ្ឋិ > វីរិយំ; កម្ម. កម្ម. ។ ឬ < វិរ+ណិយ; "ការនៃសេចក្ដីអង់អាច ឬ ការនៃសេចក្ដីខ្មីខ្មាត = (ព្យាយាម) វិ. វិរស្ស ភាវោ > វីរិយំ; ការតទ្ធិត ។

បសហាតិ សទ្ទ. (បសហតិ) សព្វសទ្ទ ។ បសហាតិ កិ. "គ្របសង្កត់, សង្កត់សង្កិន < ប+សហ+អ+តិ-វិ. ។

មារ បុំ. (មរ+ណ) "(សភាវ) សម្លាប់នូវកុសលធម៌ = (មារ) វិ. កុសលធម្មេ មារេតីតិ > មារោ (សភាវោ), ក. ក. ។

ទុព្វល គុ. (ទុដ្ឋ+ពល) "មានកម្លាំងគឺទោសប្រទូស្ដហើយ = (មានកម្លាំងខ្សោយ)" វិ. ទុដ្ឋំ ពលំ យស្ស សោ > ទុព្វលោ (រុក្ខោ); ឆ. ពហុព្វី. ។

វាត បុំ. (វា+ត) "(សភាវ) ជាហេតុសាយទៅនៃក្លិននៃវត្ថុមានផ្កាជាដើម = (ខ្យល់)" វិ. វាយតិ បុប្ផាទីនំ គន្ធោ យេន សោ > វាតោ (សភាវោ) ក. ករ. ។

រុក្ខំវ សទ្ទ. (រុក្ខំ+ឥវ) បរសរលោបសន្ធិ ។ រុក្ខ < រុហ+ខ "(សភាវ) លូតលាស់ = (ដើមឈើ)" វិ. រុហតីតិ > រុក្ខោ (សភាវោ) ក. ក. ។

អសុភានុបស្សី បុ. (អសុភ+អនុ+ទិស,ទិស>បស្ស+ណី) អ្នកមានក. ឃើញរឿយ ៗ នូវអារម្មណ៍មិនល្អជាប្រក្រតី, អ្នកឃើញតាមនូវអារម្មណ៍ថាមិនល្អ ។

សុសំវុតំ គុ. (សុ+សំ+វុ+ត) "ដ៏... សង្រួមល្អហើយ; – រក្សាល្អហើយ, – បិទល្អហើយ" ។

មត្តញ្ញុ គុ. (មត្ត+ញា+រូ) "អ្នកស្គាល់នូវប្រមាណ, អ្នកដឹងនូវប្រមាណ" ។

សទ្ធ គុ. (សទ្ធា+ណ) "អ្នកមានសទ្ធា" វិ. សទ្ធាយស្សត្ថីតិ > សទ្ធោ (ជវោ); អត្ថិតទ្ធិត ។

អារទ្ធវិរិយ គុ. (អារទ្ធ+វិរិយ) "អ្នកមានព្យាយាមប្រារព្ធហើយ" វិ. អារទ្ធំ វិរិយំ យេន សោ > អារទ្ធវិរិយោ (ជវោ) គតិ. ពហុព្វី. ។ អារទ្ធ<អា+រភ+ត ។

នប្បសហតិ សទ្ធិ. (ន+បសហតិ) បរស្មៃបទ ។ នប្បសហតិ<ន+ប+សហ+អ+តិ-វិ. ។

សេលំវ សទ្ធិ. (សេលំ+ឥវ) បរស្សរលោបសន្ធិ ។ សេល<សិលា+ណ, "គំនរនៃសិលា = (ភ្នំ)" វិ. សិលានំ រាសិ > សេលោ; រាសិតទ្ធិត ។

បព្វត បុ. (បព្វ+ណ) "ភ្នំ" ។

៧– ទេវទត្តវត្ថុ

អនិក្កសាវោ កាសាវំ យោ វត្ថំ បរិទហេស្សតិ
អបេតោ ទមសច្ចេន ន សោ កាសាវមរហតិ
យោ ច វន្តកសាវស្ស សីលេសុ សុសមាហិតោ
ឧបេតោ ទមសច្ចេន ស វេ កាសាវមរហតិ ។

(ប្រែ) បុគ្គលណា មិនទាន់ខ្ជាក់ទឹកជ្រលក់ (គឺកិលេស) ចោលចេញនៅឡើយទេ ជាអ្នកវៀរចាកកិរិយាទូន្មាននូវឥន្ទ្រិយនិងវចីសច្ចៈ នឹងស្លៀកដណ្ដប់សំពត់កាសាវៈ, បុគ្គលនោះ មិនគួរដើម្បីស្លៀកដណ្ដប់សំពត់កាសាវៈឡើយ; លុះតែបុគ្គលណាដែលខ្ជាក់ទឹកជ្រលក់ (គឺកិលេស) ចោលចេញហើយ ដម្កល់នៅដោយប្រពៃ ក្នុងសីលទាំងឡាយ ប្រកបដោយកិរិយាទូន្មាននៅឥន្ទ្រិយនិងវចីសច្ចៈ, បុគ្គលនោះឯងទើបគួរដើម្បីស្លៀកដណ្ដប់សំពត់កាសាវៈ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

អនិក្កសាវៈ គុ.(អនិក្កន្ត+កសាវ) "មានទឹកចត់មិនទាន់ចេញហើយ, មានទឹកចត់គឺរាគាទិក្កិលេសមិនទាន់ចេញហើយ, មានទឹកជ្រលក់មិនទាន់ខ្ជាក់ចោលហើយ" វិ. អនិក្កន្តោ កាសាវោ យស្ស (សោ) អនិក្កសាវោ (ជនោ) ឆ.ពហុព្វី. ។ អនិក្កន្ត<ន+កម,កម>ខម+ត ។

កសាវ នបុំ. (កសវ+ណ) "(សំពត់) ដែលជនជ្រលក់ហើយ ដោយទឹកចត់" វិ. កសាវេន រត្តំ (វត្ថំ)> កាសាវំ; ពកតទ្ធិត ៗ

វត្ថ នបុំ. (វ+ថ) (វត្) សម្រាប់បិទបាំងនូវហិរិទិដ្ឋគ្គប្បៈ (នៃជន) = (សំពត់)" វិ. វុណោតិ បរិភេត្តព្វំ សំវរតិ ឯតេនា'តិ > វត្ថំ (វត្); ក.ករ. ៗ

បរិទហេស្សតិ កិ. (បរិ+ធា-ធា+ត-ទហ+អ+ស្សតិ·ភវិ.) "នឹងស្លៀកដណ្ដប់" ៗ

អបេត គុ. (អប+ឥ+ត) ទៅប្រាសហើយ, ប្រាសទៅហើយ, វៀរហើយ" ៗ

ទមសច្ច នបុំ. (ទម+សច្ច) "ទមៈនិងសច្ចៈ ការទូន្មាន និងការទៀងទាត់" វិ. ទមោ ច សច្ចំ ច > ទមសច្ចំ; សមាហារទ្វន្ទ. ៗ ទម<ទម+អ, វិ. ទមនំ>ទមោ, ភ. ក. ៗ

កាសាវមរហតិ សន្ធិ. (កាសាវំ+អរហតិ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ៗ អរហតិ <អរហ+អ+តិ-វ. " គួរ, ដែលគួរ ៗ

វន្តកសាវ គុ. (វន្ត+កសាវ.) " មានទឹកចត់ខ្ជាក់ចោលហើយ " វិ. វន្តោ កសាវោ យេន សោ>វន្តកសាវោ (ជនោ) តត. ពហុព្វី. ៗ

វន្ត<វម+ត , " ខ្ជាក់ចេញហើយ , ក្អួតហើយ "
តើតហើយ " ។

សុសមាហិត គុ. (សុ+សំ+អា+ធា+ត) "តាំងមាំល្អហើយ, ដំកល់ខ្ជាប់ល្អហើយ , អ្នកមានចិត្តដំកល់មាំល្អ , អ្នកមានចិត្តដំកល់ខ្ជាប់ល្អហើយ " ។

ឧបេត គុ. (ឧប+ឥ+ត) " ចូលទៅដល់ហើយ, ចូលទៅជិតហើយ, ប្រកបហើយ " ។

៨– សញ្ជយស្សាគមនវត្ថុ

អសារេ សារមតិនោ សារេ ច អសារទស្សិនោ
តេ សារំ នាធិគច្ឆន្តិ មិច្ឆាសង្កប្បគោចរា
សារញ្ច សារតោ ញត្វា អសារញ្ច អសារតោ
តេ សារំ អធិគច្ឆន្តិ សម្មាសង្កប្បគោចរា ។

(ប្រែ) ជនទាំងឡាយណា សំគាល់ថាមានខ្លឹមក្នុងធម៌ឥតខ្លឹម ឬ ឃើញថាឥតខ្លឹមក្នុងធម៌មានខ្លឹម, ជនទាំងឡាយនោះ ឈ្មោះថាមានតម្រិះខុសជាអារម្មណ៍មិនបានត្រាស់ដឹងនូវធម៌មានខ្លឹមទេ, លុះតែជនទាំងឡាយណា ដឹងនូវធម៌មានខ្លឹមថាមានខ្លឹមផង ដឹងនូវធម៌ឥតខ្លឹមថាឥតខ្លឹមផង, ជនទាំងនោះ ឈ្មោះថាមានតម្រិះត្រូវជាអារម្មណ៍ទើបបានត្រាស់ដឹងនូវធម៌មានខ្លឹម ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

អសារេ — គុ. (ន+សារ) "(ធម៌) មានខ្លឹមមិនមាន, ឥតខ្លឹម" វិ. នត្ថិ សារោ អស្សា'តិ> អសារោ (ធម្មោ), នបុព្វ. ឆ. ពហុព្វី. ។

សារមតី — គុ. (សារមតិ+ណី) "មានកិរិយាដឹងថាមានខ្លឹម" វិ. សារោ'តិ មតិ យស្ស អត្ថី'តិ> សារមតី (ជនោ); អត្ថិតទ្ធិត. ។ មតិ<មន+តិ; វិ. មននំ> មតិ; ភ.ក. ។

អសារទស្សី — បុំ. (អសារ+ទិស, ទិស>ទស្ស+ណី) "អ្នកមានកិរិយាឃើញនូវធម៌មិនមានខ្លឹមជាប្រក្រតី" វិ. អសារំ (ធម្មំ) បស្សិតុំ សីលមស្សា'តិ> អសារទស្សី (ជនោ) ស.ត. ។

នាធិគច្ឆន្តិ — សន្ធិ. (ន + អធិគច្ឆន្តិ) បុព្វសរលោបសន្ធិ និងបរទ្វេភាវសន្ធិ ។ អធិគច្ឆន្តិ < អធិ+គម, ម> ច្ឆ+អ+អន្តិ-រ.; "រមែងបាន, លុះ, ត្រាស់ដឹង" ។

មិច្ឆាសង្កប្បគោចរា — គុ. (មិច្ឆាសង្កប្ប+គោចរ) "មានតម្រិះខុសជាអារម្មណ៍" វិ. មិច្ឆាសង្កប្បោ គោចរោ យស្ស (សោ)> មិច្ឆាសង្កប្បគោចរោ; ឆ. ពហុព្វី. ។

សារញ្ច — សន្ធិ (សារំ+ច) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

សារតោ — អ.ន. (សារ+តោ) " អំពីធម៌មានខ្លឹម " ។

ញត្វា — អ. (ញា+ត្វា) "ដឹងហើយ, ជ្រាបហើយ" ។

សម្មាសង្កប្បគោចរា — គុ. (សម្មាសង្កប្ប + គោចរ) មានតម្រិះត្រូវជាអារម្មណ៍ " ធ. ពហុព្វី. ។

៩– នន្ទត្ថេរវត្ថុ

យថា អគារំ ទុច្ឆន្នំ វុដ្ឋី សមតិវិជ្ឈតិ
ឯវំ អភាវិតំ ចិត្តំ រាគោ សមតិវិជ្ឈតិ
យថា អគារំ សុច្ឆន្នំ វុដ្ឋី ន សមតិវិជ្ឈតិ
ឯវំ សុភាវិតំ ចិត្តំ រាគោ ន សមតិវិជ្ឈតិ ។

(ប្រែ) គ្រាប់ភ្លៀង រមែងធ្លាក់ធ្លុះរហូត នូវផ្ទះដែលបុគ្គលប្រក់មិនល្អដូចម្ដេចមិញ, រាគៈ រមែងធ្លាក់ធ្លុះរហូត នូវចិត្តដែលបុគ្គលមិនបានចំរើនហើយក៏ដូច្នោះដែរ, គ្រាប់ភ្លៀង • មិនបានធ្លាក់ធ្លុះរហូតនូវផ្ទះដែលបុគ្គលប្រក់ល្អដូចម្ដេចមិញ រាគៈមិនបានធ្លាក់ធ្លុះរហូត នូវចិត្តដែលបុគ្គលចំរើនហើយដោយប្រពៃ ក៏យ៉ាងនោះដែរ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

យថា — អ. សព្វ. (យ+ថា) "បការឯណា" វិ. យោ បការោ > យថា: " នូវបការឯណា " វិ. យំ បការំ > យថា ។ល។

អគារ ពុ.,ឧបុ. "ផ្ទះ, រោង" ។

ទុច្ឆន្ន គុ. (ទុ + ឆទ + ត, ត > អន្ន) "គឺ... ប្រក់មិនល្អ, — បិទបាំងមិនល្អហើយ" ។

វុដ្ឋិ ឥ. (វស្ស+តិ) "កិរិយាបង្អុរ=(ភ្លៀង)" វិ. វស្សនំ > វុដ្ឋិ; ក. ក. ។

សមតិវិជ្ឈតិ កិ. (សំ + អតិ + វិធ + យ + តិ-វ.) "ចាក់ធ្លុះកន្លងព្រម, លិចស្រោច," ។

អភាវិត គុ. (ន+ភូ+ណេ+អា+ត) "គឺ... មិនចំរើនហើយ, — មិនអប់រំហើយ" ។

ចិត្ត ឧបុ. (ចិន្ត+ត) "(ធម្មជាត) ត្រិះរិះនូវអារម្មណ៍" វិ. អារម្មណំ ចិន្តេតីតិ > ចិត្តំ (ធម្មជាតំ); ក. ក. ។

រាគ ពុ. (រញ្ជ+ណ) "សេចក្តីតេកអរ = (តម្រេក)" វិ. រញ្ជនំ > រាគោ; ក.ក. ។

សុច្ឆន្ន គុ. (សុ+ឆទ+ត,ត>អន្ន) "គឺ... ប្រក់ល្អហើយ, បិទបាំងល្អហើយ" ។

សុភាវិត គុ. (សុ+ភូ+ណេ–អេ.+ត) "ដែល... ចំរើនល្អហើយ, អប់រំល្អហើយ"

១០– ចុន្ទសូករិកវត្ថុ

ឥធ សោចតិ បេច្ច សោចតិ
បាបការី ឧភយត្ថ សោចតិ
សោ សោចតិ សោ វិហញ្ញតិ
ទិស្វា កម្មកិលិដ្ឋមត្តនោ ។

(ប្រែ) ជនអ្នកធ្វើកម្មអាក្រក់ រមែងសោកក្នុងលោកនេះ, សោកក្នុងលោកខាងមុខ ឈ្មោះថាសោកក្នុងលោកទាំងពីរ, ជននោះរមែងសោក រមែងក្ដៅក្រហាយ ព្រោះឃើញកម្មដ៏សៅហ្មងរបស់ខ្លួន ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

ឥធ អ.សព្វ. (ឥម+ធ) ក្នុងទីនេះ, "ក្នុង... នេះ" វិ. ឥមស្មឹ ហិ (ធ) > ឥធ ។

សោចតិ កិ. (សុច+អ+តិ-វ.) "សោក, សោយសោក, សោកស្ដាយ, រងសោក" ។

បេច្ច អ. (បរ+ឥ+ត្វា) ទៅកាន់លោកខាងមុខហើយ ឬទៅហើយកាន់លោកខាងមុខ" ។

បាបការី បុំ. (បាប+ករ+ណី) "អ្នកមានកិរិយាធ្វើនូវបាបជាប្រក្រតី" វិ. បាបំ កាតុំ សីលំ យស្ស (សោ) > បាបការី; ស.ត. ។ "អ្នកធ្វើនូវបាបដោយប្រក្រតី" វិ. បាបំ ការេតិ សីលេនា'តិ > បាបការី; ក.ត. ។

ឧភយត្ថ អ.សព្វ. (ឧភយ+ត្ថ) "ក្នុង...ទាំងពីរ" ។

វិហញ្ញតិ កិ. (វិ+ហន+យ+តេ-តិ.) "លំបាក, តឹងចិត្ត" ។

ទិស្វា អ. (ទិស+ត្វា) "ឃើញហើយ, ..." ។

កម្មកិលិដ្ឋមត្តនោ សន្ធិ. (កម្មកិលិដ្ឋំ+អត្តនោ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។ កម្មកិលិដ្ឋ<កម្ម+កិលិដ្ឋ, "កម្មដ៏សៅហ្មង" វិ. កម្មំ កិលិដ្ឋំ: កម្មកិលិដ្ឋំ; កិលិដ្ឋ<កិលិស+ត ។

១១– ធម្មិកឧបាសកវត្ថុ

ឥធ មោទតិ បេច្ច មោទតិ
កតបុញ្ញោ ឧភយត្ថ មោទតិ
សោ មោទតិ សោ បមោទតិ
ទិស្វា កម្មវិសុទ្ធិមត្តនោ ។

(ប្រែ) ជនដែលមានបុណ្យធ្វើហើយ រមែងរីករាយក្នុងលោកនេះ, រីករាយក្នុងលោកខាងមុខ, ឈ្មោះថារីករាយក្នុងលោកទាំងពីរ, ជននោះរីករាយរឹតតែរីករាយពេកក្រៃលែង ព្រោះឃើញអំពើដ៏បរិសុទ្ធរបស់ខ្លួន ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

៩៨, បេច្ច ឧភយត្ថ ទិស្វា ចូលមើលរឿងចុន្ទសូករិក លេខ ១០ ក្នុងយមកវគ្គទី ១ ។

មោទតិ កិ. (មុទ+អ+តិ-តិ.) "រីករាយ, ..." ។

កតបុញ្ញ គុ.(កត+បុញ្ញ) "មានបុណ្យធ្វើហើយ" វិ. កតំ បុញ្ញំ យេន សោ>កតបុញ្ញោ; តតិ.ពហុព្វី. ។ បុញ្ញ<បុ+ណ្យ;"(ធម្មជាត)ជំរះ=(បុណ្យ).ឬ(ធម្មជាត) ជំរះនូវសន្តានចិត្តនៃសត្វ" វិ. បុជាតី'តិ>បុញ្ញំ (ធម្មជាតំ) ។ សត្តសន្តានំ បុជាតិ វិសោធេតី'តិ > បុញ្ញំ (ធម្មជាតំ); ក. ក. ។

បមោទតិ កិ.(ប+មុទ+អ+តិ-វ.) "រីករាយទូទៅ" ។

កម្មវិសុទ្ធិ ឥ. (កម្ម+វិសុទ្ធិ) "សេចក្តីបរិសុទ្ធិនៃកម្ម" វិ. កម្មស្ស សុទ្ធិ>កម្មវិសុទ្ធិ; ឆ.តប្បុ. ។

១៦ – ទេវទត្តវត្ថុ

ឥធ តប្បតិ បេច្ច តប្បតិ
បាបការី ឧភយត្ថ តប្បតិ
បាបំ មេ កតន្តិ តប្បតិ
ភិយ្យោ តប្បតិ ទុគ្គតឹ គតោ ។

(ប្រែ) បុគ្គលអ្នកធ្វើបាប រមែងក្តៅក្រហាយក្នុងលោកនេះ, ក្តៅក្រហាយក្នុងលោកខាងមុខ, ឈ្មោះថាក្តៅក្រហាយក្នុងលោកទាំងពីរ, ក្តៅក្រហាយដោយគិតថា "បាបអាត្មាអញបានធ្វើហើយ" ទៅកាន់ទុគ្គតិក៏ក្តៅក្រហាយដោយក្រៃលែង ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

ឥធ, បេច្ច, ឧភយត្ថ, បាបការី ចូរមើលរឿងចុន្ទសូករិក លេខ ១០ ក្នុងយមកវគ្គទី ១ ។

តប្បតិ កិ. (តប+យ+តិ-រ.) “ក្ដៅក្រហាយ” ។

បាប នបុំ. (ប+បា+អ) “(កម្ម) រក្សានូវអបាយ” វិ. អបាយំ បាតិ រក្ខតីតិ > បាបំ (កម្មំ); ក. ក. ។ “(កម្ម) ជាដែនរក្សានូវខ្លួននៃសុខ ; បាតិ រក្ខតិ អត្តានំ អស្មាតិ > បាបំ (កម្មំ); ក. អបាទាន. ។ បាប < ប + អប+អ ; “(កម្ម) ជាគ្រឿងដល់នូវអបាយ (នៃសត្វ) វិ. បំ អបាយំ បេតិ គច្ឆតិ តេនាតិ > បាបំ (កម្មំ) ក. ករ. ។ បាប< ប+ អាប+អ; “(កម្ម) ញ៉ាំងសត្វឲ្យដល់នូវទុគ្គតិ” វិ. ទុគ្គតឹ បាបេតីតិ > បាបំ (កម្មំ); ក. ក. ។

កតន្តិ សន្ធិ. (កតំ+ឥតិ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ និងបរសរលោបសន្ធិ ។

កត កិ. (ករ+ត) “ធ្វើហើយ, ដែល...ធ្វើហើយ” ។

ទុគ្គតិ ឥ. (ទុ+គតិ) “ដំណើរទៅ (ដែលបណ្ឌិត) ខ្ពើមក្រៃលែង” វិ. ទុដ្ឋុ កុច្ឆិតា គតិ > ទុគ្គតិ; វិ. បុ. ។ គតិ< គម+តិ; វិ. គមនំ > គតិ; “ដំណើរទៅ” ក. ក. ។

គត កិ. (គម + ត) “ទៅហើយ, ដល់ហើយ” ។

១៣- សុមនទេវីវត្ថុ

ឥធ នន្ទតិ បេច្ច នន្ទតិ
កតបុញ្ញោ ឧភយត្ថ នន្ទតិ
បុញ្ញំ មេ កតន្តិ នន្ទតិ
ភិយ្យោ នន្ទតិ សុគតឹ គតោ ។

(ប្រែ) បុគ្គលអ្នកបានធ្វើបុណ្យហើយ រមែងត្រេកអរក្នុងលោកនេះ, ត្រេកអរក្នុងលោកខាងមុខ, ឈ្មោះថាត្រេកអរក្នុងលោកទាំងពីរ, ត្រេកអរដោយគិតថា "បុណ្យអាត្មាអញបានធ្វើហើយ" ទៅកាន់សុគតិក៏ត្រេកអរដោយក្រៃលែង ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

ឥធ, បេច្ច, កតបុញ្ញ, ឧភយត្ថ, បុញ្ញ, កតន្តិ, គត

ចូរមើលរឿងទេវទត្តលេខ ១២ និងរឿងធម្មិកឧបាសកលេខ ១១ ។

នន្ទតិ កិ. (នន្ទ + អ + តិ – វ.) " ត្រេកអរ, រីករាយ " ។

សុគតិ នា. (សុ + គតិ) " ដំណើរល្អ " វិ. សុន្ទរា គតិ > សុគតិ; ឥ. បុ. ។

១៤– ទ្វេសហាយកភិក្ខុវត្ថុ

ពហុម្បិ ចេ សហិតំ ភាសមានោ
ន តក្ករោ ហោតិ នរោ បមត្តោ

គោបោវ គាវោ គណយំ បរេសំ
ន ភាគវា សាមញ្ញស្ស ហោតិ ។
អប្បម្បិ ចេ សហិតំ ភាសមានោ
ធម្មស្ស ហោតិ អនុធម្មចារី
រាគញ្ច ទោសញ្ច បហាយ មោហំ
សម្មប្បជានោ សុវិមុត្តចិត្តោ
អនុបាទិយានោ ឥធ វា ហុរំ វា
ស ភាគវា សាមញ្ញស្ស ហោតិ ។

(ប្រែ) បើជនណា ពោលនូវពុទ្ធវចនៈ មានប្រមាណច្រើន តែជាអ្នកមិនធ្វើតាមពុទ្ធវចនៈនោះ ជាអ្នកប្រមាទ, ជននោះមិនបាននូវចំណែកនៃសាមញ្ញផលទេ, ដូចជាគង្វាលគោកាលរាប់គោទាំងឡាយ ឲ្យជនដទៃដូច្នោះ ។ បើជនណាពោលនូវពុទ្ធវចនៈសូម្បីបន្តិច ប៉ុន្តែជាអ្នកប្រព្រឹត្តធម៌តាមគន្លងធម៌ លះបង់រាគៈ ទោសៈ មោហៈកំណត់ដឹង (នូវធម៌ ដែលគួរកំណត់ដឹង) មានចិត្តរួចស្រឡះដោយប្រពៃមិនប្រកាន់ (នូវខន្ធ) ក្នុងលោកនេះផង ក្នុងលោកខាងមុខផង, ជននោះទើបជាអ្នកបាននូវចំណែកនៃសាមញ្ញផល ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

ពហុម្បិ សន្ធិ. (ពហុំ+បិ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

សហិត គុ. (សហ+ហិត) " ប្រព្រឹត្តទៅមួយអន្លើដោយប្រយោជន៍ " វិ. សហ ហិតេន យំ វត្តតីតិ សហិតំ (ពុទ្ធវចនំ) សហបុព្វបទពហុព្វី. ។

កាសមាន គុ. (កាស+មាន) " កាលពោល ។

តក្ករ បុំ. (ត+ករ+អ) " អ្នកធ្វើតាម (នូវពុទ្ធវចនៈ") នោះ វិ. តំ (ពុទ្ធវចនំ) ករោតីតិ > តក្ករោ; ក. ក. ។

ហោតិ កិ. (ហូ+អ+តិ-វ.(" មាន, រមែងមាន " ។

នរ បុំ. (និ+អរ) អ្នកនាំទៅ = (នរៈ) វិ. នេតីតិ > នរោ (ជនោ) ក.ក. ។ ឬ < នរ+អ វិ. នរតីតិ > នរោ (បុរិសោ) ក. ក. ។

បមត្ត គុ. (ប+មទ+ត) " ប្រមាទហើយ, ធ្វេសប្រហែសហើយ,.. " ។

គោបោវ សទ្ទិ. (គោបោ+ឥវ) បរសរលោបសន្ធិ ។ គោប < គោ+បា+ណ ; អ្នករក្សានូវគោ = (គង្វាលគោ) វិ. គាវោ បាតីតិ > គោបោ (ជនោ) ក. ក. ។

គណយន្ត គុ. (គណ+យ+អន្ត) " កាលរាប់, កាលគិត, " គណយំ < គណយន្ត+សិ, +ន្ត+សិ > ំ ។

ភាគវា គុ. (ភាគ+វន្តុ) " អ្នកមានចំណែក " វិ. ភាគោ យស្សត្ថីតិ > ភាគវា ; អត្ថិអត្ថ ។

សាមញ្ញ នបុំ. (សមណ+ណ្យ " ភាវៈនៃសមណៈ = (សាមញ្ញផល) " វិ. សមណស្ស ភាវោ>សាមញ្ញំ; ភាវតទ្ធិត ។

អប្បម្បិ សន្ធិ. (អប្បំ+បិ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

អនុធម្មចារី បុំ. (អនុធម្ម+ចរ+ណី) " អ្នកមានកិរិយាប្រព្រឹត្តតាមធម៌ជាប្រក្រតី" វិ. អនុធម្មំ ចរតិ សីលមស្សាតិ> អនុធម្មចារី; ស. ត. ។

ភគ បុំ. ចូរមើលរឿងទទ្ធគេលេខ៩ ក្នុងយមកវគ្គទី ១ ។

ទោសញ្ច សន្ធិ. (ទោសំ+ច) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

ទោស " កិរិយាប្រទូស្ត " < ទុស+ណ, វិ. ទុស្សនំ> ទោសោ ។

បហាយ អ. (ប+ហា+ត្វា,ត្វា>យ) " លះបង់ហើយ, ... " ។

មោហ បុំ. (មុហ+ណ) " សេចក្តីវង្វេង = (មោហ) វិ. មុយ្ហនំ>មោហោ ។

សម្បជាន បុំ. (សម្+ប+ញា+យុ) " អ្នកកំណត់ដឹងច្បាស់, អ្នកដឹងច្បាស់, ... " វិ. សម្មា បជានាតីតិ> សម្បជានោ; ក. ក. ។ ឬ <សម្មាប+ញា+អន; " កាលកំណត់ដឹងច្បាស់, កាលដឹងច្បាស់ " ។

សុវិមុត្តចិត្ត គុ. (សុវិមុត្ត+ចិត្ត) " មានចិត្តរួចស្រឡះដោយប្រពៃ "

វិ. សុវិមុត្តំ ចិត្តំ យស្ស សោ>សុវិមុត្តចិត្តោ.

៨. ពហុព្វី. ។ សុវិមុត្ត>សុ+វិ+មុច+ត ។

អនុបាទិយាន បុំ. (ន+ឧប+អា+ទា–អាទេសជាទិ+យ–អា+យុ) "អ្នកមិនចូលទៅកាន់យក, អ្នកមិនប្រកាន់មាំ" វិ. ន ឧបាទិយតីតិ> អនុបាទិយានោ; ក.ក.។ ឬ <ន+ឧប+អា+ទា, អាទេសជាទី+យ–អា+អាន; "កាលមិនចូលទៅកាន់យក, កាលមិនប្រកាន់មាំ ។

ចប់យមកវគ្គទី ១

អប្បមាទវគ្គទី ២

១– សាមាវតីវត្ថុ

អប្បមាទោ អមតំ បទំ   បមាទោ មច្ចុនោ បទំ
អប្បមត្តា ន មីយន្តិ   យេ បមត្តា យថា មតា
ឯតំ វិសេសតោ ញត្វា   អប្បមាទម្ហិ បណ្ឌិតា
អប្បមាទេ បមោទន្តិ   អរិយានំ គោចរេ រតា
តេ ឈាយិនោ សាតតិកា   និច្ចំ ទឡ្ហបរក្កមា
ផុសន្តិ ធីរា និព្វានំ   យោគក្ខេមំ អនុត្តរំ ។

(ប្រែ) សេចក្ដីមិនប្រមាទ ជាផ្លូវនៃព្រះនិព្វាន, សេចក្ដីប្រមាទ ជាផ្លូវនៃមច្ចុ, ជនទាំងឡាយមិនប្រមាទ ទើបមិនស្លាប់, ជនទាំងឡាយ

ឯណាប្រមាទ, ជនទាំងនោះទុកដូចជាស្លាប់, អ្នកប្រាជ្ញទាំងឡាយ ដឹងនូវសេចក្ដីនេះដោយប្លែកគ្នា ហើយឋិតនៅក្នុងអប្បមាទធម៌ រីករាយក្នុងអប្បមាទធម៌, អ្នកប្រាជ្ញទាំងឡាយនោះ រមែងត្រេកអរក្នុងធម៌ជាទីគោចរនៃពួកព្រះអរិយៈ ជាអ្នកមានធម៌ជាគ្រឿងដុតនូវបច្ចនិកកិលេស មានព្យាយាមរឿយ ៗ មានសេចក្ដីប្រឹងប្រែងដ៏មុតមាំជានិច្ច ទើបបាននូវព្រះនិព្វានជាទីក្សេមចាកយោគៈ ដែលឥតគុណជាតដទៃប្រសើរជាង ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

អប្បមាទ បុំ. (ន+ប+មទ+ណ) "កិរិយាមិនស្រវឹងទៅ, សេចក្ដីមិនប្រមាទ, សេចក្ដីមិនធ្វេសប្រហែស" វិ. អប្បមជ្ជនំ > អប្បមាទោ; ក. ក. ។

អមតំបទំ សន្ធិ. (អមតបទំ) និគ្គហិតាគមសន្ធិ ។ អមតំ បទំ "ផ្លូវនៃព្រះនិព្វានឈ្មោះអមតៈ" វិ. អមតស្ស បទំ > អមតំបទំ; ឆ. តប្បុ. ។

អមត < ន+មត; "មិនស្លាប់, មិនស្លាប់ហើយ, និព្វានឈ្មោះអមតៈ" ។

បមាទ បុំ. (ប+មទ+ណ) "កិរិយាស្រវឹងទៅ, សេចក្ដីប្រមាទ, សេចក្ដីធ្វេសប្រហែស, វិ. បមជ្ជនំ > បមាទោ; ក. ក. ។

មច្ចុ ឥបុំ. (មរ+ត្យុ) "សេចក្ដីស្លាប់" វិ. មរណំ > មច្ចុ; ក. ក. ។

បទំ — បុំ.,នបុំ. (បទ+អ) "ផ្លូវ, ជើង, ឧបាយ, ព្រះនិព្វាន, ហេតុ, ..." ។

អប្បមត្តា — គុ. (ន+ប+មទ+ត) " មិនស្រវឹងខ្លួនទៅហើយ, ... " ។

មីយន្តិ — កិ. (មរ>មីយ+អ+អន្តិ.វ.) " ស្លាប, ងាប់,... " ។

បមត្តា — គុ. (ប+មទ+ត) " ស្រវឹងខ្លួនទៅហើយ,... " ។

មតា — គុ. (មរ+ត) " ស្លាប់ហើយ , ងាប់ហើយ " ។

ញត្វា — អ. (ញា+ត្វា) " ដឹងហើយ , ជ្រាបហើយ , ... "

បណ្ឌិត — បុំ. (បណ្ឌា+ឥត) "មានប្រាជ្ញាកើតព្រម វិ. បណ្ឌា ពុទ្ធិ សញ្ជាតា អស្សាតិ > បណ្ឌិតោ; សញ្ជាតត្ថិត ។

បមោទន្តិ — កិ. (ប+មុទ+អ+អន្តិ-វ.) រីករាយខ្លួនទៅ,... ។

អរិយ — បុំ. (អរ+ណ្យ+ឥ-អា.) " អ្នកសម្លាប់នូវសត្រូវគឺកិលេស=(ព្រះអរិយ)" វិ. កិលេសារយោ ហន្តីតិ> អរហោ , សោ ឯវ > អរិយោ ។ " អ្នកឆ្ងាយចាកកិលេស " វិ. កិលេសេហិ អារកាតិ > អរិយោ (ផ្លាស់ អារកជាអរិយ) ។

គោចរ — បុំ. (គោ+ចរ+អ) " (ទ្វារ) ជាទីត្រាច់ទៅនៃឥន្ទ្រិយ" វិ. គោ ឥន្ទ្រិយានិ ចរន្ត្យត្រស្មាតិ> គោចរោ (ទ្វារ); ត.អធិ. ។

រត — គុ. [រម+ត.] "រីករាយហើយ, ត្រេកអរហើយ" ។

ឈាយី — បុំ. [ឈេ, ឯថៃឈេ>អាយ>ណី] "អ្នកដុតទូវនីវរណធម៌ដែលជាសត្រូវ, អ្នកដុត". វិ. បច្ចនិកេ នីវរណធម្មេ ឈាយតីតិ>ឈាយី; ក.ក.។ ឬ វិ. ឈាយតីតិ > ឈាយី; ក. ក. ។

ទឡ្ហបរក្កម — គុ. [ទឡ្ហ+បរក្កម] "មានសេចក្តីប្រឹងប្រែងដ៏មុំមាំ; មានសេចក្តីព្យាយាមដ៏មាំមួន" វិ. ទឡ្ហោ បរក្កមោ យស្ស សោ > ទឡ្ហបរក្កមោ; ឆ.ពហុព្វី ។ បរក្កម<បរ+កម+អ; "(សកាវ) ឈានទៅកាន់ទីដទៃ ៗ =(ព្យាយាម)" វិ. បរំ បរំ ឋានំ អក្កមតីតិ> បរក្កមោ (សភាវោ) ក.ក. ។ (សភាវ) ឈានកន្លងទូវកោសជ្ជៈជាសត្រូវ" វិ. បរំ បច្ចនិកភូតំ កោសជ្ជំ អក្កមតីតិ>បរក្កមោ (សភាវោ) ក. ក. ។

ផុសន្តិ — កិ. [ផុស+អ+អន្តិ-វ.] ពាល់, ស្ទាប, អង្អែល, ប៉ះ, ពាល់ត្រូវ, បាន" ។

និព្វាន — នបុំ. [និ+វាន] (ធម្មជាត) ចេញចាកតណ្ហា (ព្រះនិព្វាន) វិ. និក្ខន្តំ វានតោ>និព្វានំ (ធម្មជាតំ) បញ្ច. តប្បុ. ។ (ធម្មជាត) ដែលតណ្ហាមិនមាន

វិ. នត្ថិ ឯត្ថ ភាឆត្តិ > ធិញ្ញាណំ (ធម្មជាតំ) នបុព្វបទសត្តមីពហុព្វី. ។

ធីរ — បុំ. (ធី+រ) "មានប្រាជ្ញា=(អ្នកប្រាជ្ញ)" វិ. ធី បញ្ញា អស្ស អត្ថីតិ > ធីរោ, អត្ថិតទ្ធិត ។

យោគក្ខេម — នបុំ. (យោគ+ខេម) "សេចក្តីក្សេមចាកយោគៈ" វិ. យោគា ខេមំ > យោគក្ខេមំ; បញ្ច. តប្បុ. ។ គុ. "មានសេចក្តីក្សេមចាកយោគៈ" វិ. យោគក្ខេមំ យស្សត្ថីតិ > យោគក្ខេមំ (ធិញ្ញាណំ) អត្ថិតទ្ធិត ។ ខេម < ខិ+ម ; "(គុណជាត) ជាគ្រឿងអស់ទៅនៃភ័យមានភ័យគឺកង្ខៈជាដើម" វិ. ខយន្តិ ឯតេន ភគត្តិអាទយោ'តិ > ខេមំ (គុណជាតំ); ក. ករ. ។

អនុត្តរ — គុ. (ន+ឧត្តរ) "មិនមានគុណជាតដទៃក្រៃលែងជាង=(ប្រសើរ)".. វិ. នត្ថិ ឯតស្ស ឧត្តរោ'តិ > អនុត្តរំ (ធិញ្ញាណំ); នបុព្វបទ ន. ពហុព្វី. ។

២ – កុម្ភឃោសកវត្ថុ

ឧដ្ឋានវតោ សតីមតោ សុចិកម្មស្ស និសម្មការិនោ

សញ្ញតស្ស ច ធម្មជីវិនោ អប្បមត្តស្ស យសោភិវឌ្ឍតិ ។

(ប្រែ) យសរមែងចំរើនចំពោះ ដល់បុគ្គលអ្នកមានព្យាយាម មានស្មារតី មានការងារស្អាត អ្នកពិចារណាហើយទើបធ្វើ អ្នកសង្រួម អ្នកចិញ្ចឹមជីវិតប្រកបដោយធម៌ អ្នកមិនប្រមាទ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

ឧដ្ឋានវន្តុ គុ. (ឧដ្ឋាន+វន្តុ) "មានព្យាយាមជាគ្រឿងតាំងឡើង, មានសេចក្ដីខ្នះខ្នែង" វិ. ឧដ្ឋានំ (យស្ស អត្ថិ> ឧដ្ឋានវា ; អត្ថត្ថិត ។ ឧដ្ឋាន< ឧ + ឋា + យុ "កិរិយាតាំងឡើង, កិរិយាក្រោកឡើង, សេចក្ដីព្យាយាម, សេចក្ដីក្រវើនក្រវែង" វិ. ឧដ្ឋហតិ (ឯតេនាតិ> ឧដ្ឋានំ ក.ក. ។ ឧដ្ឋានវតោ < ឧដ្ឋានវន្តុ+ស, ន្តុ+ស > តោ ។

សតិមន្តុ គុ. (សតិ+មន្តុ) "មានសតិ, មានស្មារតី, មានសេចក្ដីរឭក" វិ. សតិ (យស្ស អត្ថិ> សតិមា; អត្ថត្ថិត ។ សតិមតោ < សតិមន្តុ+ស, ន្តុ+ស > តោ ។

សុចិកម្ម គុ. (សុចិ+កម្ម) "មានការងារស្អាត" វិ. សុចិ កម្មំ យស្ស (សោ> សុចិកម្មោ; ឆ. ពហុព្វី. ។

និសម្មការី បុំ. (និសម្ម+ករ+ណី) "អ្នកមានកិរិយាពិចារណាហើយទើបធ្វើជាប្រក្រតី" វិ. និសម្ម ការេតុំ សីលំ យស្ស (សោ> និសម្មការី; ស.ត. ។

សញ្ញត គុ. (សំ+យម+ត) "សង្រួមហើយ, ប្រុងប្រយ័ត្នហើយ,..."

ធម្មជីវី បុំ. (ធម្ម+ជីវ+ណី) "អ្នករស់នៅដោយធម៌តាមប្រក្រតី" វិ. ធម្មេន ជីវតិ សីលេនា'តិ > ធម្មជីវី; ក. ត. ។

អប្បមត្ត គុ. (ន+ប+មទ+ត) "មិនស្រវឹងទូទៅហើយ,..."

យសោភិវឌ្ឍតិ សន្ធិ. (យសោ+អភិវឌ្ឍតិ) "បរសរលោបសន្ធិ ។

យស បុំ. (យជ,ជ > ស+អ) "(គុណធម៌) ជាគ្រឿងបូជា (នៃជន;"= (យស, អានុភាព, ឥស្សរភាព, បរិវារ,...)" វិ. យជតិ ឯតេនា'តិ > យសោ (គុណជម្មោ) ក. ករ. ។

អភិវឌ្ឍតិ កិ. (អភិ+វឌ្ឍ+អ–តិ–វ.) "រមែងចំរើនចំពោះ, ចំរើនក្រៃលែង" ។

១ - ចូឡបន្ថកត្ថេរវត្ថុ

ឧដ្ឋានេនប្បមាទេន សញ្ញមេន ទមេន ច
ទីបំ កយិរាថ មេធាវី យំ ឱឃោ នាភិកីរតិ ។

(ប្រែ) ទឹកជំនន់គឺកិលេស គ្របសង្កត់នូវកោះឯណាពុំបាន, អ្នកប្រាជ្ញគប្បីធ្វើនូវកោះនោះ (ឲ្យកើតឡើង) ដោយសេចក្តីព្យាយាមផង ដោយសេចក្តីមិនប្រមាទផង ដោយសេចក្តីសង្រួមផង ដោយការទូន្មាននូវឥន្ទ្រិយផង ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

ឧដ្ឋាន ចូរមើលរឿងកុម្ភឃោសកលេខ ៤ ក្នុងអប្បមាទវគ្គទី ២ ។

អប្បមាទ ចូរមើលរឿងសាមាវតីលេខ ១ ក្នុងអប្បមាទវគ្គទី ២ ។

សញ្ញម បុ. (សំ+យម+ណ) "ការសង្រួម, សេចក្ដីប្រុងប្រយ័ត្ន, ..." វិ. សញ្ញមិយតេតិ > សញ្ញមោ, ក. ក. ។

ទម បុ. (ទម+អ) "សេចក្ដីទូន្មាន, ការយាគូន្មាន" វិ. ទមនំ > ទមោ ក. ភ. ។

ទីប បុ. "ទ្វីប, កោះ, ព្រះទិញាន, ប្រទីប" ។

កយិរាថ កិ. (ករ+យិរ+ឯថ-ស.) "គប្បីធ្វើ, ..." ។

មេធាវី បុ. (មេធា+វី) "មានប្រាជ្ញា=(អ្នកប្រាជ្ញ)" វិ. មេធា យស្ស អត្ថីតិ > មេធាវី; តទ្ធិត ។

ឱឃ បុ. (អវ,អោ>ឱ+ហន,ហន>ឃ+អ); "ការជៀតជៀនវាណ៍ទប =(ជំនន់; អន្លង់, ការប្រមុំ, សំទុះ, កំឡាំង)" វិ. អវ ឃាតេតិ > ឱឃោ ; ក. ភ. ។

នាភិកីរតិ សទ្ទ. (ន+អភិកីរតិ) បុព្វសរលោបសន្ធិមីអនេកបទសន្ធិ ។
(អភិកិរតិ<អភិ+កីរ+អ+តិ-វ.) "គ្របសង្កត់, ជះជន់; ផន់លិច" ។

៤ - ពាលជនវគ្គ

បមាទមនុយុញ្ជន្តិ ពាលា ទុម្មេធិនោ ជនា
អប្បមាទញ្ច មេធាវី ធនំ សេដ្ឋំ រក្ខតិ

មា បមាទមនុយុញ្ជេថ មា កាមរតិសន្ថវំ

អប្បមត្តោ ហិ ឈាយន្តោ បប្បោតិ វិបុលំ សុខំ ។

(ប្រែ) ពួកជនពាលឥតប្រាជ្ញាតែងប្រកបរឿយ ៗ នូវសេចក្ដីប្រមាទ (ប្រហែសធ្វេស), អ្នកប្រាជ្ញរមែងរក្សានូវសេចក្ដីមិនប្រមាទ (មិនប្រហែសធ្វេស)ដូចជាគេរក្សានូវទ្រព្យដ៏ថ្លៃថ្លា ។ អ្នកទាំងឡាយកុំប្រកបរឿយ ៗ នូវសេចក្ដីប្រមាទឡើយ, កុំធ្វើសេចក្ដីស្និទ្ធស្នាលដោយសេចក្ដីត្រេកត្រអាលក្នុងកាមឡើយ, ដ្បិតថា បុគ្គលមិនប្រមាទមានព្យាយាមជាគ្រឿងដុតបំផ្លាញនូវកិលេស រមែងដល់នូវសេចក្ដីសុខដ៏ទូលាយ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

បមាទ, អប្បមាទ, អប្បមត្ត ចូរមើលរឿងសមាវតី លេខ ១ ក្នុងអប្បមាទវគ្គទី ២ ។

មេធាវី ប៉ុ. ចូរមើលរឿងចូឡបន្ថកត្ថេរ លេខ ៣ ក្នុង អប្បមាទវគ្គ ទី ២ ។

បមាទមនុយុញ្ជន្តិ សន្ធិ. (បមាទំ+អនុយុញ្ជន្តិ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

អនុយុញ្ជន្តិ កិ. (អនុ+យុជ+អ+អន្តិ-វ.បុ.ន.អ.) "ប្រកបរឿយ ៗ, ប្រកបតាម,..." ។

ពាល ប៉ុ. (ទ្វេ,ទ្វេ>ពា+លុ+អ) "អ្នកកាត់បង់នូវប្រយោជន៍ទាំងពីរ(បុគ្គលពាល,-ល្ងង់)" វិ. ទ្វេ អត្ថេ លុនាតីតិ > ពាលោ; ក. ក. ។

ទុម្មេធី បុំ. (ទុម្មេធា+ឥ) "មានប្រាជ្ញាអាក្រក់" វិ. ទុម្មេធា យស្ស អត្ថី'តិ > ទុម្មេធី (ជនោ); អត្ថិតទ្ធិត ។

រក្ខតិ កិ. (រក្ខ+អ+តិ-រ-) "រក្សា, ថែទាំ,..." ។

សេដ្ឋំវ សន្ធិ. (សេដ្ឋំ+ឥវ) បរសរលោបសន្ធិ ។

អនុយុញ្ជេថ កិ. (អនុ+យុជ+អ+ឯថ-ស.បុ.១.អា.) "គប្បីប្រកប រឿយៗ,..." ។

កាមរតិសន្ថវ បុំ. (កាមរតិ+សន្ថវ) "សេចក្តីស្និទ្ធស្នាលដោយតម្រេក ក្នុងកាម" វិ. កាមរតិយា សន្ថវោ > កាម-រតិសន្ថវោ; ឆដ្ឋី. តប្បុ. ។ កាមរតិ "សេចក្តីត្រេកអរក្នុងកាម" (កាម+រតិ; វិ. កាមេ រតិ > កាមរតិ; ស. តប្បុ. ។

ឈាយន្ត ត្រ. (ឈេ+អ+អន្ត,ឯកៃ'ឈ > អាយ) "កាលដុត, កាល សំឡឹង,..." ។

បប្បោតិ កិ. (ប+អប+ឧ+តិ-រ.) "ដល់ សម្រេច,..." ។

វិបុល នបុំ.,ត្រ. (វិ+បុល+អ) "ច្រើនលើសលុបវិសេស = (ដ៏ធំធេង)" វិ. វិសេសេន បុលតី'តិ > វិបុលំ (ធម្មជាតំ); ក.ក. ។

សុខ នបុំ. (សុ+ខម+ឌ) "(ធម្មជាត) ដែលគេអត់ទ្រាំបាន ដោយងាយ = (សេចក្តីសុខ)" វិ. សុដ្ឋុ ខមិយ-តេ'តិ > សុខំ (ធម្មជាតំ) កម្ម.កម្ម. ។

៨– មហាកស្សបត្ថេរវត្ថុ

បមាទំ អប្បមាទេន យទា នុទតិ បណ្ឌិតោ
បញ្ញាបាសាទមារុយ្ហ អសោកោ សោកិនឹ បជំ
បព្វតដ្ឋោវ ភុម្មដ្ឋេ ធីរោ ពាលេ អវេក្ខតិ ។

(ប្រែ) អ្នកប្រាជ្ញបន្ទោបង់នូវសេចក្តីប្រមាទ ដោយសេចក្តីមិនប្រមាទ ក្នុងកាលណា, អ្នកប្រាជ្ញនោះជាអ្នកមិនមានសោករមែងឡើងកាន់ប្រាសាទគឺបញ្ញា ហើយពិចារណាឃើញនូវសត្វ អ្នកមានសោកក្នុងកាលនោះ, អ្នកប្រាជ្ញនោះរមែងពិចារណាឃើញនូវជនពាលទាំងឡាយ ដូចជាបុគ្គលឋិតនៅលើកំពូលភ្នំ ឃើញនូវជនទាំងឡាយ ដែលឋិតនៅលើផែនដីដូច្នោះ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

បមាទ, អប្បមាទ, បណ្ឌិត ចូលមើលរឿងសាមាវតីលេខ ១ ក្នុងអប្បមាទវគ្គទី ២ ។

យទា — អ.សព្វ. (យ+ទា) "ក្នុងកាលណា" វិ. យស្មឹ កាលេ > យទា ។

នុទតិ — កិ. (នុទ+អ+តិ-វ.) "បន្ទោបង់, ..." ។

បញ្ញាបាសាទមារុយ្ហ — សន្ធិ.(បញ្ញាបាសាទំ+អារុយ្ហ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

បញ្ញាបាសាទ — បុំ. (បញ្ញា+បាសាទ) "ប្រាសាទគឺប្រាជ្ញា"

វិ. បញ្ញាយ បាសាទោ > បញ្ញាបាសាទោ; អវធារណបុព្វបទ ។

អារុយ្ហ អ. (អា+រុហ+ត្វា,ត្វា>យ) "ឡើងហើយ, ជិះហើយ, ពាក់ហើយ" ។

អសោកោ គុ.(ន+សោក) "មានសោកមិនមាន, មិនមានសោក" វិ. នត្ថិ តស្ស សោកោ'តិ > អសោកោ; នបុព្វបទ. ពហុព្វី. ។

សោកិនី ត. (សោក+ឥន)+ឥ-ត.) "មានសោក" វិ. សោកោ យស្សា អត្ថី'តិ > សោកិនី; អត្ថត្ថិត ។

បជា ត. (ប+ជន+ក្វិ) "សត្វ, ពពួកសត្វ" ។

បព្វតដ្ឋោវ សទ្ធិ. (បព្វតដ្ឋោ+ឥវ) បរសរលោបសន្ធិ ។

បព្វតដ្ឋ បុ. (បព្វត+ឋា+អ) "អ្នកឋិតនៅលើភ្នំ" វិ. បព្វតេ តិដ្ឋតី'តិ > បព្វតដ្ឋោ; ត.ក. ។

ភុម្មដ្ឋ បុ. (ភុម្ម+ឋា+អ) "អ្នកឋិតនៅលើផែនដី" វិ. ភុម្មេ តិដ្ឋតី'តិ > ភុម្មដ្ឋោ; ត.ក. ។

ធីរ បុ. ចូរមើលរឿងសមាវតីលេខ ១ ក្នុងអប្បមាទវគ្គទី២ ។

ពាល បុ. ចូលមើលរឿងពាលនក្ខត្តលេខ ៤ ក្នុងអប្បមាទ-វគ្គទី ២ ។

អវេក្ខតិ កិ. (អវ+ឥក្ខ+អ+តិ-ត.) "ក្រឡេកមើល, គន់មើល, ពិចារណាឃើញ" ។

៦-ទ្វេសហាយកភិក្ខុវត្ថុ

អប្បមត្តោ បមត្តេសុ សុត្តេសុ ពហុជាគរោ
អពលស្សំវ សីឃស្សោ ហិត្វា យាតិ សុមេធសោ ។

(ប្រែ) បុគ្គលអ្នកមានប្រាជ្ញាល្អ កាលបើជនទាំងឡាយប្រមាទហើយ លោកជាអ្នកមិនប្រមាទ កាលបើជនទាំងឡាយដេកលក់ហើយ លោកជាអ្នកភ្ញាក់រឭកច្រើន រមែងលះបង់ (នូវជនមានប្រាជ្ញាខ្សោយនោះ) ហើយទៅ. ដូចជាសេះមានសន្ទុះហើសលះបង់នូវសេះមានកម្លាំងថយ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

អប្បមត្ត, បមត្ត ចូរមើលរឿងសាមាវតីលេខ ១ ក្នុងអប្បមាទវគ្គទី ២ ។

សុត្ត គុ. (សុប+ត) "ដេកលក់ហើយ, កំពុងដេកលក់" ។

ពហុជាគរ គុ. (ពហុ+ជាគរ) "មានសេចក្តីភ្ញាក់រឭកច្រើន"
វិ. ពហុ ជាគរោ យស្ស សោ > ពហុជាគរោ;
ឆ. ពហុព្វី. ។ ជាគរ < ជាគរ+អ; វិ. ជាគរណំ >
ជាគរោ; ភ. ក. ។

អពលស្សំវ សន្ធិ. (អពលស្សំ+ឥវ) បរសរលោបសន្ធិ ។

អពលស្ស បុំ.,គុ. (អពល+អស្ស) "សេះមានកម្លាំងមិនមាន"
វិ. អពលោ អស្សោ > អពលស្សោ; វិ. បុ. ។
អពល < ន+ពល; វិ. នត្ថិ ពលំ ឯតស្សាតិ >
អពលោ (អស្សោ); នបុព្វបទ ឆ. ពហុព្វី. ។

ហិត្វា អ. (ហា+ត្វា) "លះបង់ហើយ, ..." ។

យាតិ កិ. (យា+អ+តិ-វ.) "ទៅ, ប្រព្រឹត្តទៅ, ..." ។

សុមេធស គុ. (សុមេធា + ស) "មានប្រាជ្ញាល្អ" វិ. សុន្ទរា មេធា យស្ស អត្ថីតិ > សុមេធសោ; អត្ថិតទ្ធិត ។

៧– មឃវត្ថុ

អប្បមាទេន មឃវា ទេវានំ សេដ្ឋតំ គតោ
អប្បមាទំ បសំសន្តិ បមាទោ គរហិតោ សទា ។

(ប្រែ) ទេវរាជឈ្មោះមឃវៈ ដល់នូវភាពនៃខ្លួនជាអ្នកប្រសើរដោយវិសេសជាងទេវតាទាំងឡាយ ដោយសេចក្ដីមិនប្រមាទ, បណ្ឌិតទាំងឡាយតែងសរសើរនូវសេចក្ដីមិនប្រមាទ, សេចក្ដីប្រមាទ បណ្ឌិតទាំងឡាយតែងតិះដៀលហើយសព្វ ៗ កាល ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

អប្បមាទេន, បមាទោ ចូរមើលរឿងសម្រាប់លេខ ១ ក្នុងអប្បមាទ-វគ្គទី ២ ។

មឃវា បុំ. (មឃ+វន្តុ) "(មាណព) មានឈ្មោះថាមឃ= (ព្រះឥន្ទ)" វិ. មឃោ នាម យស្ស អត្ថីតិ > មឃវា; អត្ថិតទ្ធិត ។

ទេវ បុំ. (ទិវ+ណ) "(សត្វវិសេស) អ្នកលេងដោយអារម្មណ៍មាន

បញ្ចកាមគុណជាដើម=(ទេវតា)" វិ. និព្វត្តិ បញ្ច-
កាមគុណានីហិ តាំឡុត្តិតិ>ធេភ ក.ក. ។

សេដ្ឋតា គុ.(សេដ្ឋ+តា) "ភាពនៃខ្លួនជាអ្នកប្រសើរដោយវិសេស" វិ. សេដ្ឋស្ស ភាវោ>សេដ្ឋតា; ភាវតទ្ធិត ។
សេដ្ឋតំ សេដ្ឋតា+អំ ទុតិ.វិ. ។

គតា គុ.(គម+ត) "ទៅហើយ, ដល់ហើយ" ។

បសំសន្តិ ក្រ.(ប+សំស+អ+អន្តិ-វ.) "សរសើរ,..." ។

គរហិតោ គុ.(គរហ+ឥ-អា.+ត) "តិះដៀលហើយ,..." ។

៨- អញ្ញតរភិក្ខុវត្ថុ

អប្បមាទរតោ ភិក្ខុ បមាទេ ភយទស្សិ វា
សញ្ញោជនំ អណុំ ថូលំ ឌហំ អគ្គីវ គច្ឆតិ ។

(ប្រែ) ភិក្ខុអ្នកត្រេកអរក្នុងសេចក្ដីមិនប្រមាទ ឬជាអ្នកឃើញភ័យក្នុងសេចក្ដីប្រមាទ រមែងដុតនូវសំយោជនៈតាំងតូចតាំងធំ, ដូចជាភ្លើងឆេះ (នូវកំញម) ដូច្នោះ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

អប្បមាទរតោ គុ.(អប្បមាទ+រត) "អ្នកត្រេកអរក្នុងសេចក្ដីមិនប្រមាទ" វិ. អប្បមាទេ រតោ>អប្បមាទរតោ; ស.តប្បុ. ។

ភិក្ខុ បុំ.(ភយ+ឥក្ខ+រូ) "អ្នកមានការឃើញនូវភ័យក្នុង

សំសារជាប្រក្រតី = (ភិក្ខុ)” វិ. សំសារេ ភយំ ឥក្ខិតុំ សីលំ យស្ស សោ> ភិក្ខុ; ស.ត. ។ ឬ<ភិក្ខុ+រូ ; “អ្នកសុំតាមប្រក្រតី” វិ. ភិក្ខនំ សីលេណា'តិ > ភិក្ខុ ; ក.ត. ។

អប្បមាទ,បមាទ ចូរមើលរឿងសាមាវតី លេខ ១ ក្នុងអប្បមាទ-វគ្គទី ២ ។

ភយទស្សី បុំ. (ភយ+ទិស,ទិសា>ទស្ស+ណី) “អ្នកឃើញនូវភ័យ, អ្នកមានកិរិយាឃើញនូវភ័យជាប្រក្រតី , អ្នកឃើញនូវភ័យតាមប្រក្រតី” វិ. ភយំ បស្សតី'តិ > ភយ-ទស្សី; ក.ត. ។ ភយំ បស្សិតុំ សីល-មស្សា'តិ > ភយទស្សី; ស.ត. ។

ភយំ បស្សនំ សីលេណា'តិ>ភយទស្សី;ក.ត.។

សញ្ញោជន ទបុំ. (សំ+យុជ+យុ;ឧ+យ>ញ្ញ,ទ>ន) “(កិលេសជាត) ជាគ្រឿងប្រកបព្រម (នៃសត្វ) = (សំយោជន-កិលេស) វិ. សំយុជតិ ឯតេនា'តិ> សញ្ញោជនំ (កិលេសជាតំ) ក.ករ ។

អណុំថូល គុ. (អណុ+ថូល) “តូចផងធំផង, តាំងតូចតាំងធំ” វិ. អណុច ថូលំ ច > អណុំថូលំ (សញ្ញោជនំ); ទុ.ឧ-អ.។ វិសេសនោភយបទ ។

ឌហន្ត គុ. (ទហ,ទហ>ឌហ+អន្ត) "កាលដុត, កាលឆេះ,..." ។
ឌហំ<ឌហន្ត+សិ,ន្ត+សិ>អំ ។

អគ្គិ បុំ. (អគ្គ+ឥ) "(សភាវ)ដល់នូវកិរិយាកោងកាច=ភ្លើង" ។
វិ. អគ្គតិ ភាវុឌ្ឍំ គច្ឆតីតិ > អគ្គិ; ក.ក. ។

គច្ឆតិ កិ. (គម+អ+តិ-ក.) "ទៅ, ដល់,..." ។

អគ្គីវ សន្ធិ (អគ្គិ+ឥវ) បុព្វសរលោបសន្ធិ ទីឃបរទីឃសន្ធិ ។

៩- និគមវាសិតិស្សត្ថេរវត្ថុ

អប្បមាទរតោ ភិក្ខុ បមាទេ ភយទស្សិ វា
អភព្វោ បរិហានាយ និព្វានស្សេវ សន្តិកេ ។

(ប្រែ) ភិក្ខុណាត្រេកអរក្នុងសេចក្តីមិនប្រមាទឬ អ្នកឃើញនូវភ័យក្នុងសេចក្តីប្រមាទ, ភិក្ខុនោះមិនគួរសាបសូន្យ (ចាកគុណធម៌ទាំងឡាយមានវិបស្សនាទីនិងមគ្គផលជាដើម) ក្នុងទីជិតនៃព្រះនិព្វានឡើយ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

អប្បមាទរតោ, ភិក្ខុ, បមាទេ, ភយទស្សី ចូរមើលរឿងអញ្ញតរភិក្ខុ លេខ ៨ ក្នុងអប្បមាទវគ្គទី ២ ។

អភព្វ គុ. (ន+ភព្វ) "មិនគួរ, អភ័ព្វ" ។

បរិហាន នបុំ. (បរិ+ហា+យុ) "កិរិយាសាបសូន្យ, កិរិយាលះបង់" ។

សន្តិក (សហ+អន្ត+ឥក-សកត្ថ-) "ទីជិត, ទីក្បែរ, ទីកៀក" ។

ចប់អប្បមាទវគ្គទី ២

ចិត្ត ៈ៣

១ - មេ យវត្ថុ

ផន្ទនំ ចបលំ ចិ   ទុរក្ខំ ទុន្និវារយំ
ឧជុំ ករោតិ មេ   ឧសុការោវ តេជនំ ។
វារិជោវ ថលេ ខិ   ឱកមោកតឧព្ភតោ
បរិផន្ទតិទំ ចិត្តំ   មារធេយ្យំ បហាតវេ ។

(ប្រែ) អ្នកប្រាជ្ញ ធ្វើចិត្តដែលញាប់ញ័រយ៉េងយ៉ាងដែលរក្សាបានដោយកម្រ ហាមប្រ បានដោយលំបាក ឲ្យជាចិត្តត្រង់ដូចជាជាងព្រួញ ធ្វើព្រួញដូច្នោះ ។ ចិត្តនេះ (ដែលបុគ្គលដកឡើងអំពីបញ្ចកាមគុណ ហើយបោ ក្នុងវិបស្សនាកម្មដ្ឋាន) ដើម្បីលះបង់នូវលំនៅនៃមារ រមែងញា ញ័រ ដូចជាត្រីដែលបុគ្គលស្រង់ឡើងអំពីទីអាល័យគឺទឹក ហើយបោះចោលលើគោកដូច្នោះ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

ផន្ទន   គុ. ឬ នបុំ. (ផន្ទ+យុ) " កិរិយាញាប់ញ័រ " វិ. ផន្ទិយ(តោ'តិ) ផន្ទនំ ; ក.ក. ។

ចបល   គុ.ឬ នបុំ.(ចប+អល.) " កិរិយាយ៉េងយ៉ាង, កិរិយាកំរើក, កិរិយាមិនតាំងនឹង " វិ. ចបិយ(តោ'តិ) ចបលំ; ក.ក. ។

ចិត្ត នបុំ. (ចិន្ត+ត) "(ធម្មជាត) គិតនូវអារម្មណ៍ = (ចិត្ត)" វិ. អារម្មណំ ចិន្តេតីតិ> ចិត្តំ (ធម្មជាតំ) ក.ក. ។

ទុរក្ខ គុ. ឬ បុំ. (ទុ+រក្ខ+អ) "ដែល... រក្សាបានដោយកម្រ" វិ. ទុក្ខេន រក្ខិយតីតិ> ទុរក្ខំ ; ក.កម្ម. ។

ទុន្និវារយ នបុំ. (ទុ+នំ+វរ+ណ្យ) " ដែលបុគ្គលគប្បីហាមប្រាម ដោយកម្រ" វិ. ទុក្ខេន និវារិតព្វន្តិ> ទុន្និវារយំ ; ក.ក. ។

ឧជុ គុ. (អជ+ឧ-អនៃអជ>ឧ) "(ធម្មជាត) ប្រព្រឹត្តទៅដោយការៈមិនកោង, – មិនវៀច, = (ត្រង់)" វិ. អជតិ អកុដិលភាវេន បវត្តតីតិ> ឧជុ ; ក.ក. ។

ករោតិ កិ. (ករ+ឱ+តិ-វ.) " ធ្វើ " ។

មេធាវី បុំ. (មេធា+វី) មានប្រាជ្ញា = (អ្នកប្រាជ្ញ)" វិ. មេធា យស្ស អត្ថីតិ> មេធាវី ; អត្ថតទ្ធិត ។

ឧសុការោវ សន្ធិ. (ឧសុការោ+ឥវ) បរស្សរលោបសន្ធិ ។

ឧសុការ បុំ. (ឧសុ+ករ+ណ) អ្នកធ្វើនូវកូនសរ = (ជាងកូនសរ)" វិ. ឧសុំ ករោតីតិ > ឧសុការោ ; ក.ក. ។

តេជន នបុំ. (តិជ+យុ) " កូនសរ = (ព្រួញ)" ។

វារិជ — បុ. (វារិ+ជន+ក្វិ) (សត្វ) កើតក្នុងទឹក = (ត្រី)
វិ. វារិម្ហិ ជាយតីតិ > វារិជោ; ក.ក. ។

វារិជោវ — សន្ធិ. (វារិជោ+ឥវ) បរសរលោបសន្ធិ ។

ថល — នបុ. (ថល+អ) (ទី) ជាទីបិតទៅ = (ទីគោក)
វិ. ថលតិ តិដ្ឋតិ ឯត្ថាតិ > ថលំ
(ឋានំ); ក. អធិ. ។

វុត្ត — គុ. (វប+ត) "គឺ... ព្រោះទៅហើយ,..." ។

ឧទកមោទកាទុត្តោ — សន្ធិ. (ឧទកមោទកោ+ឧត្តោ) សរាគមសន្ធិ ។

ឧទកមោទក — នបុ.(ឧទក+ឧទក) "ទឹកនិងទឹក, ទីអាល័យគឺទឹក,
លំនៅគឺទឹក" វិ. ឧទកញ្ច ឧទកញ្ច >
ឧទកមោទកំ; សមាហារទ្វន្ទ. ។ ឧទកំ
ឯវ ឧទកំ > ឧទកមោទកំ; អវធារណ-
បុព្វបទ. ។

ឧទ្ធត — គុ. (ឧ+ធរ+ត) "គឺ... លើកឡើងហើយ,
គឺ... ស្រង់ឡើងហើយ" ។

បរិជន្តិទំ — សន្ធិ. (បរិជន្តិ+ឥទំ) បរសរលោបសន្ធិ ។

បរិជន្តិ — កិ. (បរិ+ជន្ត+អ+តិ-វ.) "ញាប់ញ័រ,... ។

មារធេយ្យ — នបុ. (មារ+ធេយ្យ) "ចំណាត់នៃមារ, លំនៅ

នៃមារ" វិ. មារស្ស ជេយ្យំ>មារជេយ្យំ; ធ. កម្ម. ។

បហាតវេ អ. [ប+ហា+តវេ] "ដើម្បីលះបង់,..." ។

៤. អញ្ញតរភិក្ខុវត្ថុ

ទុន្និគ្គហស្ស លហុនោ យត្ថកាមនិបាតិនោ
ចិត្តស្ស ទមថោ សាធុ ចិត្តំ ទន្តំ សុខាវហំ

(ប្រែ) ការទូន្មានចិត្ត, ដែលបុគ្គលសង្កត់សង្កិនបានដោយលំបាក ប្រព្រឹត្តទៅរហ័ស មានកិរិយាធ្លាក់ចុះក្នុងកាមឯណានីមួយជាប្រក្រតី ជាការប្រពៃ; (ព្រោះថា) ចិត្តដែលបុគ្គលទូន្មានហើយ រមែងនាំមកនូវសេចក្ដីសុខ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

ទុន្និគ្គហ នបុំ. (ទុ+និ+គហ+អ) "ដែលគេផ្ចញ់ផ្ចាល់បានដោយក្រ, ដែលគេសង្កត់សង្កិនបានដោយលំបាក" វិ. ទុដ្ឋុ ទុក្ខេន និគ្គហិយតីតិ>ទុន្និគ្គហំ (ចិត្តំ); កម្ម. កម្ម. ។

យត្ថកាមនិបាតី [យត្ថកាម + និ + បត + ណី] "មានកិរិយាធ្លាក់ចុះក្នុងអារម្មណ៍ដែលបុគ្គលគប្បីប្រាថ្នាក្នុងទីណាជាប្រក្រតី, មានកិរិយាធ្លាក់ចុះក្នុងកាមឯណានីមួយជាប្រក្រតី; វិ. យត្ថកាមេសុ អារម្មណេសុ

និបតិតុំ សីលមស្សាតិ > យត្ថកាមនិបាតិ;
ឧបុំ. ត្រូវស្រុះស្រៀលជាង; ស.ត. ។

ចិត្ត ឧបុំ. ចូរមើលរឿងមេឃិយត្ថេរលេខ១ ក្នុងចិត្តវគ្គទី ៣ ។

ធមេថ បុំ. (ទម+ថ) "កិរិយាខ្វាន" វិ. ធមថំ > ធមថោ;
ក.ក. ។

សាធុ បុ. (សាធ+ឧ) (គម្ពុ) អ្នកញាំងប្រយោជន៍របស់ខ្លួនផង
ប្រយោជន៍របស់អ្នកដទៃឲ្យសម្រេច"=(ប្រពៃ,ល្អ)"
វិ.សាធេតិ បរត្ថំ សាធេតីតិ>សាធុ (កម្ម);ក.ក. ។

គុត្ត ត្រ. (គុប+ត) "ដែល–ខ្ញុំរក្សាហើយ" ។

សុខាវហ ត្រ. (សុខ+អា+វហ+អ) "អ្នកនាំមកនូវសេចក្ដីសុខ" វិ.
សុខំ អាវហតីតិ > សុខាវហំ (ចិត្តំ);ក.ក. ។

៣– ឧក្កណ្ឋិតភិក្ខុវត្ថុ

សុទុទ្ទសំ. សុនិបុណំ យត្ថកាមនិបាតិនំ
ចិត្តំ រក្ខេថ មេធាវី ចិត្តំ គុត្តំ សុខាវហំ ។

(ប្រែ) អ្នកប្រាជ្ញគប្បីរក្សានូវចិត្ត ដែលបុគ្គលឃើញដោយកម្រ ក្រៃពេក ល្អិតបំផុត មានកិរិយាធ្លាក់ចុះក្នុងកាមឯណានីមួយជាប្រក្រតី; (ផ្សេង) ចិត្តដែលបុគ្គលរក្សាហើយ រមែងនាំមកនូវសេចក្ដីសុខ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

សុទុទ្ទស គុ. (សុ+ទុទ្ទស) "ដែលបុគ្គលឃើញដោយកម្រក្រៃពេក" វិ. សុដ្ឋុ បរមំ ទុទ្ទសំ > សុទុទ្ទសំ; វិ. បុ. ។

សុនិបុណ គុ. (សុ+និបុណ) "ដ៏ល្អិតក្រៃពេក, ល្អិតបំផុត" វិ. សុដ្ឋុ បរមំ និបុណំ > សុនិបុណំ; វិ. បុ. ។

ចិត្ត, យត្ថកាមនិបាតិ, សុខាវហ ចូរមើលរឿងអញ្ញតរភិក្ខុ លេខ ២ ក្នុងចិត្តវគ្គទី ៣ ។

រក្ខេថ កិ. (រក្ខ+អ+ឯថ-ស.) " គប្បីរក្សា "... ។

គុត្ត គុ.) គុប+ត) "ដែលបុគ្គលគ្រប់គ្រងហើយ, ដែលបុគ្គលរក្សាហើយ ។

៤- ភាគិនេយ្យសង្ឃរក្ខិតត្ថេរវត្ថុ

ទូរង្គមំ ឯកចរំ អសរីរំ គុហាសយំ
យេ ចិត្តំ សញ្ញមេស្សន្តិ មោក្ខន្តិ មារពន្ធនា ។

(ប្រែ) ជនទាំងឡាយណា សង្រួមនូវចិត្តដែលទៅក្នុងទីឆ្ងាយ ត្រាច់ទៅឯកឯងមិនមានសរីរៈ មានគុហាជាទីអាស្រ័យ, ជនទាំងឡាយនោះ តែងរួចចាកចំណងនៃមារ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

ទូរង្គម គុ. (ទូរ+គម+ក្វិ) " អ្នកទៅកាន់អារម្មណ៍ក្នុងទីឆ្ងាយ,

អ្នកទៅក្នុងទីឆ្ងាយ " វិ. ទូរេ អារម្មណំ គច្ឆតីតិ > ទូរង្គមំ (ចិត្តំ); ក.ក. ។

ឯកចរ — គុ. (ឯក+ចរ+អ) " ត្រាច់ទៅដោយឯកភាព, ត្រាច់ទៅឯកឯង " វិ. ឯកកោវ ចរតីតិ > ឯកចរំ (ចិត្តំ); ក.ក. ។

អសរីរ — គុ. (ន+សរីរ) "មានសរីរៈមិនមាន, មិនមានសរីរៈ" វិ. នត្ថិ សរីរមស្សាតិ > អសរីរំ (ចិត្តំ); នបុ.ឆ.ពហុព្វី. ។

គុហាសយ — គុ. (គុហា+អាសយ) " មានគុហាជាទីទៅអាស្រ័យ " វិ.គុហា អាសយោ យស្ស តំ > គុហាសយំ (ចិត្តំ); ឆ. ពហុព្វី. ។

ចិត្ត — ចូរមើលរឿងមេឃិយត្ថេរលេខ ១ ក្នុងចិត្តវគ្គទី ៣ ។

សញ្ញមេស្សន្តិ — កិ. (សំ+យម, ០ + យមនៃយម > សញ្ញ+អ+ឥ-អា.+អន្តិ-វ.) " នឹងសង្រួម, នឹងប្រុងប្រយ័ត្ន " ។

មោក្ខន្តិ — កិ. (មុច+យ, ច+យ > ក្ខ+អន្តិ-វ.) " រួច, លែង, ..." ។

មារពន្ធន — នបុំ. (មារ+ពន្ធន) " ចំណងនៃមារ " វិ. មារស្ស ពន្ធនំ > មារពន្ធនំ; ឆ. តប្បុ. ។

៤ – ចិត្តហត្ថត្ថេរវត្ថុ

អនវដ្ឋិតចិត្តស្ស សទ្ធម្មំ អវិជានតោ

បរិប្លវប្បសាទស្ស បញ្ញា ន បរិបូរតិ ។
អនវស្សុតចិត្តស្ស អនន្វាហតចេតសោ
បុញ្ញបាបប្បហីនស្ស នត្ថិ ជាគរតោ ភយំ ។

(ប្រែ) ប្រាជ្ញារមែងមិនបរិបូណ៌ដល់បុគ្គលដែលមានចិត្តមិនខ្ជាប់ខ្ជួន មិនដឹងច្បាស់នូវព្រះសទ្ធម្ម មានសេចក្ដីជ្រះថ្លាអណ្ដែតទៅ ។ ភ័យរមែងមិនមានដល់បុគ្គលអ្នកមានចិត្តមិនទទឹកដោយរាគៈ មានចិត្តដែលទោសខ្ទាំងខ្ទប់មិនបាន មានបុណ្យនិងបាបលះចោលហើយ ភ្ញាក់រលឹកជានិច្ច ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

អនវដ្ឋិតចិត្ត គុ. (អនវដ្ឋិត+ចិត្ត) "មានចិត្តមិនខ្ជាប់ខ្ជួន, មានចិត្តមិនតាំងស៊ប់ហើយ, មានចិត្តមិនដំកល់ចុះហើយ, មានចិត្តមិនតាំងមាំហើយ" វិ. អនវដ្ឋិតំ ចិត្តំ យេន សោ > អនវដ្ឋិតចិត្តោ ; តតិ. ពហុព្វី. ។

អនវដ្ឋិត គុ. (ន+អវ+ឋា+ត) "មិនខ្ជាប់ខ្ជួន,..." ។

សទ្ធម្ម បុំ. (សន្ត+ធម្ម) "ធម៌ស្ងប់" វិ. សន្តោ ធម្មោ > សទ្ធម្មោ; វិ. បុ. ។ "ធម៌របស់អ្នកស្ងប់, ធម៌របស់សប្បុរស" វិ. សន្តស្ស ធម្មោ > សទ្ធម្មោ; ឆ. តប្បុ. ។

អវិជានន្ត គុ. (ន+វិ+ញា, ញា>ជា+ន+អន្ត) "ការមិនដឹងច្បាស់,..." អវិជានន្តោ<អវិជានន្ត+ស, ន្ត+ស>ន្តោ ។

បរិប្លវប្បសាទ គុ. (បរិប្លវ+បសាទ) "មានសេចក្ដីជ្រះថ្លាអណ្ដែតទៅ,..." វិ. បរិប្លវោ បសាទោ យស្ស (សោ) > បរិប្លវប្បសាទោ; ធ. ពហុព្វី. ។

បញ្ញា គ. (ប+ញា+ក្វិ) "(ធម្មជាតិ) ជាគ្រឿងដែលដឹងដ៏ច្បាស់=(ប្រាជ្ញា)" វិ. បញ្ញាយតេ ឯតាយាតិ > បញ្ញា (ធម្មជាតិ); កម្ម. ករ. ។

បរិបូរតិ កិ. (បរិ+បុរ+អ+តិ-វ.) "ពេញ, តែងពេញ;..." ។

អនវស្សុតចិត្ត គុ. (អនវស្សុត+ចិត្ត) "មានចិត្តមិនទទឹកដោយរាគៈ: មានចិត្តដែលរាគៈមិនទទឹកហើយ, មានចិត្តមិនទទឹកហើយ" វិ. អនវស្សុតំ ចិត្តំ យស្ស (សោ) > អនវស្សុតចិត្តោ; ធ. ពហុព្វី. ។

អនវស្សុត គុ. (ន+អវ+សុ+ត) "មិនទទឹកហើយ,..." ។

អនន្វាហតចេតស គុ. (អនន្វាហត+ចេតស) "មានចិត្តដែលទោសមិនទាន់កំចាត់បង់ហើយ, មានចិត្តដែលទោសមិនបៀតបៀនហើយ, មានចិត្តដែលទោសមិនខ្ទាំងខ្ទប់

រឿយ ៗ ហើយ, មានចិត្តគិតទោសបៀតបៀន ខ្លួនទៅរឿយ ៗ មិនមាន" វិ. អនន្វាហតោ ចេតសោ យស្ស (សោ) អនន្វាហត-ចេតសោ; ឆ. ពហុព្វី. ។

អនន្វាហត គុ. (ន+អនុ+អា+ហន+ត) "... មិនតាមកំចាត់បង់ហើយ..." ។

បុញ្ញបាបប្បហីន គុ. (បុញ្ញបាប+បហីន) "មានបុណ្យនិងបាបលះបង់ហើយ" ។ វិ. បុញ្ញបាបំ បហីនំ យេន (សោ) បុញ្ញបាបប្បហីនោ; តតិ. ពហុព្វី. ។ បហីន < ប + ហា, អាទេស ហា > ហី + ត > ន; "លះបង់-ហើយ" ។

នត្ថិ កិ. (ន+អស+អ+តិ–វ.) "មិនមាន"

ជាគរតោ គុ. (ជាគរ+អន្ត) កាលភ្ញាក់រឭក, កាលបើនឹកខ្លួន;..." ។ ជាគរតោ < ជាគរន្ត + ស, ន្ត + ស > តោ ។

ភយ នបុំ. (ភី+ណ) កិរិយាខ្លាច, កិរិយាស្ញើប; វិ. ភាយតីតិ : ភយំ; ក.ក. ។

៦– អារទ្ធវិបស្សកភិក្ខុវត្ថុ

កុម្ភូបមំ កាយមិមំ វិទិត្វា
នគរូបមំ ចិត្តមិទំ ឋបេត្វា

យោធេថ មារំ បញ្ញាវុធេន
ជិតញ្ច រក្ខេ អនិវេសនោ សិយា ។

(ប្រែ) បុគ្គលគប្បីដឹងច្បាស់នូវកាយនេះថាដូចជាឆ្នាំង គប្បីបិទនូវចិត្តនេះឲ្យដូចជាបិទទ្វារនគរ គប្បីច្បាំងនឹងមារដោយអាវុធគឺបញ្ញា គប្បីរក្សាទុកនូវជ័យ បច្ចូលឈ្នះហើយ មិនគប្បីជាអ្នកជំពាក់នៅឡើយ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

កុម្ភូបម គុ. (កុម្ភ+ឧបម) "មានឧបមាដោយឆ្នាំង" វិ. កុម្ភេន ឧបមា យស្ស (សោ) កុម្ភូបមោ (កាយោ); គតិ. ភិន្ន. ន. ពហុព្វី. ។ "ឧបមាដោយឆ្នាំង, ប្រៀបដោយឆ្នាំង, ដូចជាឆ្នាំង" វិ. កុម្ភេន ឧបមា> កុម្ភូបមា; គតិ. តប្បុ. ។

កាយមិមំ សន្ធិ. (កាយំ+ឥមំ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ

កាយ បុំ. (កុច្ឆិត+អាយ) "ការកកើតនៃអាការៈដែលបណ្ឌិតគួរខ្ពើម (កាយ)" វិ. កុច្ឆិតានំ (អាការានំ) អា-(យោ) > កាយោ; ឆ. តប្បុ. ។

វិទិត្វា អ. (វិទ+តិ-ក+ត្វា) "ដឹងហើយ, ជ្រាបហើយ,..." ។

នគរូបម គុ. (នគរ+ឧបម) "មានឧបមាដោយនគរ" វិ. នគរេន

ឧបមា យស្ស តំ > នគរូបមំ (ចិត្តំ); តត.កម្មធា.
ឆ. ពហុព្វី. ។

នគរ — នប៉ុ. (នគ+រ) "(ទី) មានផ្ទះ" វិ. នគា ប្រាសាទា-ទយោ ឯត្ថ សន្តីតិ > នគរំ (ឋានំ); អត្ថិតទ្ធិត ។ "(ទី) មានផ្ទះកុះករ" (នគរ, ក្រុង) [ន+ឃរ, ឃរ>គរ] វិ. ឃនំ សម្បុណ្ណំ ឃរំ ឯត្ថាតិ > នគរំ (ឋានំ); សត្តមី. ពហុព្វី.

ចិត្តមិទំ — សន្ធិ. [ចិត្តំ+ឥទំ] និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

ចិត្ត — នប៉ុ. ចូរមើលរឿងមេឃិយលេខ ១ ក្នុងចិត្តវគ្គទី ៣ ។

ឋបេត្វា — អ. (ឋប + ឯ + ត្វា) "ចុះហើយ, បិទហើយ, ខ្ទប់ហើយ" ។

យោធេថ — ក្រ. (យុធ+ណេ+ឯថ-ស.) "គប្បីច្បាំងនឹង,..." ។

មារ — ប៉ុ. (មរ+ណ) "(សភាវៈ) សម្លាប់នូវកុសលធម៌" (មារ) វិ. កុសលធម្មំ មារេតីតិ > មារោ (សភាវោ) ក.ក. ។

បញ្ញាវុធ — ប៉ុ. (បញ្ញា+អាវុធ) "អាវុធគឺបញ្ញា" វិ. បញ្ញា ឯវ អាវុធោ > បញ្ញាវុធោ; អវធារណបុព្វបទ ។

អាវុធ — ប៉ុ. (អា+យុធ> អាវុធ+អ) "គ្រឿងប្រហារ=(អាវុធ)"

ជិតញ្ច — សន្ធិ (ជិតំ+ច) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

ជិត — គុ. (ជិ+ត) "ឈ្នះហើយ, ដែលឈ្នះហើយ" ។

រក្ខេយ្យ ក្រ. (រក្ខ+អ+ឯយ្យ–ស.) "គប្បីរក្សា, គប្បីទុក,..." ។

អនិវេសន គុ. (ន+និវេសន) "មានទីជាទីនៅអាស្រ័យមិនមាន = (មានផ្ទះមិនមាន)" វិ. នត្ថិ និវេសនំ ឯតស្សាតិ > អនិវេសនោ; នបុ.ឆ. ពហុព្វី. ។ និវេសន < និ+វិស+យុ; វិ. និវិសន្តិ និវសន្តិ ឯត្ថាតិ > និវេសនំ (ឃរំ); ក. អធិ. ។

សិយា ក្រ. (អស+អ+ឯយ្យ–ស.) "គប្បីមាន,..." ។

៧ – បូតិគត្តតិស្សត្ថេរវត្ថុ

អចិរំ វតយំ កាយោ បឋវឹ អធិសេស្សតិ
ឆុឌ្ឌោ អបេតវិញ្ញាណោ និរត្ថំវ កលិង្គរំ ។

(ប្រែ) ឱហ្ន៎ មិនយូរប៉ុន្មានទេ កាយនេះ ដែលមានវិញ្ញាណទៅប្រាស គេបោះបង់ចោលហើយ មុខជានឹងដេកស្ងៀមលើផែនដី ដូចជាអង្កត់ឈើ រកប្រយោជន៍គ្មាន ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

អចិរំ និ.គុ. (ន+ចិរ) "មិនយូរ, កាលមិនយូរ" ។

វតាយំ សន្ធិ. (វត+អយំ) បរសរលោបសន្ធិ ។

កាយ បុ. (កុច្ឆិត+អាយ) "ការកើតឡើងនៃអាការដែលបណ្ឌិតគួរខ្ពើម = (កាយ)" វិ. កុច្ឆិតានំ (អាការានំ)

អាយោ > កាយោ ; ឆ. តប្បុ. ។

អាយ < ឥ+ណ ។

បថវី ឥ. (ប+ថវ+ឦ) "(ភូមិ) ជាទីទៅ (នៃផន) = (ផែនដី)" វិ. បថវតិ ឯត្ថា·តិ > បថវី (ភូមិ); ក. អធិ. ។

អធិសេស្សតិ កិ. (អធិ+សី+អ+ស្សតិ-ក.) "នឹងដេកស្តូកស្តឹង, នឹងដេកសន្ធឹក; នឹងដេកផ្ទាល់" ។

ឆុឌ្ឌ គុ. (ឆុឌ+ត) "ដែល... បោះបង់ចោលហើយ, ដែល...ចោលហើយ, ..." ។

អបេតវិញ្ញាណ គុ. (អបេត+វិញ្ញាណ) "មានវិញ្ញាណទៅប្រាសហើយ" វិ. អបេតំ វិញ្ញាណំ យស្មា សោ អបេតវិញ្ញាណោ; បញ្ច. ពហុព្វី. ។ "ដែលទៅប្រាសហើយចាកវិញ្ញាណ" វិ. អបេតោ វិញ្ញាណស្មា > អបេតវិញ្ញាណំ; បញ្ច. តប្បុ. ។

អបេត > អប+ឥ+ត ។

និរត្ថំវ សន្ធិ. (និរត្ថំ+ឥវ) បរសរលោបសន្ធិ ។

និរត្ថ គុ. (ន+អត្ថ,ចុះរ-អា) "មានប្រយោជន៍មិនមាន, មិនមានប្រយោជន៍" វិ. នត្ថិ អត្ថោ អស្សា'តិ > និរត្ថំ; ឧបុ. ន. ពហុព្វី. ។

កាលិង្គរ ពុំ. (កឹ+លិ-អា+គិន+អរ) "អន្ទិតទុស" វិ. កោឆ វា កោឆ ឥតតិ សុទ្ធសាលិកោ អប-គច្ឆតីតិ > កាលិង្គរោ (សការោ); ក.ក. ។

៨ - នន្ទគោបាលវត្ថុ

ទិសោ ទិសំ យន្តំ កយិរា វេរី វា បន វេរិនំ
មិច្ឆាបណិហិតំ ចិត្តំ បាបិយោ នំ តតោ ករេ ។

(ប្រែ) ចោរក្រឡេកឃើញចោរផងគ្នា ឬក៏បុគ្គលមានពៀរក្រឡេកឃើញបុគ្គលមានពៀរផងគ្នា គប្បីធ្វើនូវសេចក្ដីវិនាសណាមួយដល់គ្នា, ចិត្តដែលបុគ្គលតាំងទុកខុសហើយ រមែងធ្វើបុគ្គលនោះឲ្យអាក្រក់ក្រៃលែង ជាងសេចក្ដីវិនាសនោះទៅទៀត ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

ទិស ពុំ. (ទិស+អ) "អ្នកស្អប់នូវអ្នកដទៃ មិនស្រឡាញ់, ឬ ដែលអ្នកដទៃស្អប់ = (ចោរ)" វិ. បរេ ទេស្សតិ ឧប្បិយាយតិ បរេហិ វា ទេស្សិ-យតិ បិយោ ន ការីយតីតិ > ទិសោ; ក. ក. ។ "អ្នកស្អប់" វិ. ទិសតីតិ > ទិសោ; ក. ក. ។

យន្តំ សន្ធិ. (យំ+តំ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

កយិរា ក៌. (ករ+យិរ+ឯយ្យ-ស.) "គប្បីធ្វើ" ។

វា៎ បុំ. (វរ+តុ) "(ផង) មានតៀរ" ទិ. វារំ យសស្ស អត្ថីការ > វា; រត្តគច្ឆិត ។ វរ< វិវរ+អរ+អ "(គម្ព) ទៅដោយរូបប្លែក = តៀរ" ទិ. វិវរេបង អរតិ គច្ឆន្តការ > វា (ការក្សា); ក.ក. ។

បិច្ឆាបណិហិត គុ. (មិច្ឆា+ប+ធា-ធា+ត) "ដែល.. តាំងទុកខុសហើយ, ដែលបុគ្គលដំកល់ខុសហើយ" ។

ចិត្ត នបុំ. ចូរមើលរឿងមេឃិយត្ថេរលេខ ១ ក្នុងចិត្ត-វគ្គទី ៣ ។

ចាបិយ គុ. (ធាប+ឥយ) "លាមកដោយវិសេស, លាមកប្លែក" ទិ. សព្វេ ធម្មេ ចាចា អយមិមេសំ វិសេ-សេន ចាចោការ > ចាចិយោ; សេដ្ឋគច្ឆិត ។

តតោ អ.សព្វ. (ត+តោ) "អំពី... នោះ,..." ។

ករេ ក៌. (ករ+អ+ឯយ្យ.ស.) "គប្បីធ្វើ" ។

៩– សោរេយ្យត្ថេរវត្ថុ

ន តំ មាតា បិតា កយិរា អញ្ញេ វាបិច ញាតកា
សម្មាបណិហិតំ ចិត្តំ សេយ្យសោ នំ តតោករេ ។

(ប្រែ) មាតាបិតាមិនគប្បីធ្វើហេតុនោះបាន ចួផនពាំងឡាយ

ឯទៀតជាញាតិ មិនគប្បីធ្វើហេតុនោះបាន ចំណែកចិត្តដែលបុគ្គលតាំងទុកត្រូវហើយ រមែងធ្វើបុគ្គលនោះ ឲ្យប្រសើរជាងហេតុនោះបាន ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

មាតុ ឥ. [មាន+តុ] "(ស្ត្រី) អ្នកបំពាន (នូវកូន)= (មាតា)" វិ. (បុត្តំ) មានេតីតិ > មាតា (ឥត្ថី); ក.ក. ។

បិតុ បុំ. [បាល+រិតុ] "(បុរស) អ្នករក្សា (នូវកូន) = (បិតា)" វិ.(បុត្តំ) បាលេតីតិ > បិតា (បុរិសោ); ក.ក. ។ ឬ [បា+រិតុ; វិ. (បុត្តំ) បាតិ រក្ខតីតិ > បិតា (បុរិសោ); ក.ក. ។

ការយិក ក. [ករ+ណិរ+ណ្យ-ស.] "គប្បីធ្វើ,..." ។

ញាតក បុំ. [ញាតិ+ក] "ជនជាញាតិ, ជនដែលគេស្គាល់= (ញាតិ)" វិ. ញាតិ ឯវ > ញាតកោ ។ ញាតិ : ញា+តិ; វិ. ញាយតេ'តិ > ញាតិ; កម្ម.កម្ម. ។ ឬ វិ. ញាតព្វោ'តិ > ញាតិ, កម្ម.កម្ម. ។

សម្មាបណិហិត ត. [សម្មា+ប+ណា-ធា+ត-អា+ត] "ដែល...តាំងទុកត្រូវហើយ,... ។

ភាជិច   សន្ធិ.(កិ+ឥមិ) បរសរលោបសន្ធិ ។

តតោ, តាវេ   ចូរមើលរឿងនន្ទគោបាលកលេខ ៨ ។

ចប់ចិត្តវគ្គ ៣

———×———

បុប្ផវគ្គ ៤

១– បឋវីកថាបសុតភិក្ខុវត្ថុ

កោ ឥមំ បឋវឹ វិជេស្សតិ
យមលោកញ្ច ឥមំ សទេវកំ
កោ ធម្មបទំ សុទេសិតំ
កុសលោ បុប្ផមិវ បចេស្សតិ ។
សេក្ខោ បឋវឹ វិជេស្សតិ
យមលោកញ្ច ឥមំ សទេវកំ
សេក្ខោ ធម្មបទំ សុទេសិតំ
កុសលោ បុប្ផមិវ បចេស្សតិ ។

(ប្រែ) អ្នកណានឹងច្បាស់នូវផែនដីគឺអត្តភាពនេះ នឹងយមលោកគឺអបាយភូមិ ៤ នឹងមនុស្សលោកនេះព្រមទាំងទេវលោកបាន ។ អ្នកណានឹងជ្រើសរើសនូវចំណែកនៃធម៌ ដែលតថាគតសំដែងប្រពៃហើយ ដូចមាលាការដែលឈ្លាសវៃជ្រើសរើសនូវផ្កាដូច្នោះ ។

សេក្ខបុគ្គលនឹងឈ្នះច្បាស់នូវផែនដីគឺអត្តភាពនេះ ទាំងយមលោកគឺអបាយ-ភូមិ ៤ ទាំងមនុស្សលោកនេះព្រមទាំងទេវលោកបាន សេក្ខបុគ្គលនឹងជ្រើសរើសនូវចំណែកនៃធម៌ដែលតថាគតសំដែងប្រពៃហើយ ដូចមាលាការឈ្លាសដែលជ្រើសរើសនូវផ្កាដូច្នោះ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

បឋវី — ឥ. (ប+ថវ+ត្ត) "(ភូមិ) ជាទីទៅ = (ផែនដី)" វិ. បថវតិ ឯត្ថាតិ > បឋវី (ភូមិ); ក. អធិ. ។

វិជេស្សតិ — កិ. (វិ+ជិ+ជិ>ជា, អាទេសជា>អេ+អ+ស្សតិ—ក.) "នឹងឈ្នះច្បាស់" ។

សទេវកា — គុ. (សហ+ទេវ+ក—សក.) "ប្រព្រឹត្តទៅមួយអន្លើដោយទេវលោក" វិ. សហ ទេវេហិ យោ វត្តតីតិ > សទេវកោ (យមលោកោ); សហ-បុព្វបទពហុព្វីហិ ។

ធម្មបទ — បុំ.,នបុំ. (ធម្ម+បទ) "ចំណែកនៃធម៌" វិ. ធម្មស្ស បទំ > ធម្មបទំ; ឆ. តប្បុ. ។

សុទេសិត — គុ. (សុ+ទិស+ណ-អិ+ត) "ដែល... សំដែងប្រពៃហើយ" ។

យមលោកញ្ច សន្ធិ. (យមលោកំ+ច) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

អកុសល គុ. (កុស+លុ+អ) "(សភាវ) កាត់នូវតាទិក្កិលេស ដេកត្រាំក្នុងខន្ធសន្តាន=(កុសល, ឈ្លាសវៃ)" ។

បុប្ផមិវ សន្ធិ. (បុប្ផំ+ឥវ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

បចេស្សតិ កិ. (ប+ចិ+អ+ស្សតិ-ក.) "នឹងជ្រើសរើស, នឹងលៃលក" ។

២- មរីចិកម្មដ្ឋានិកត្ថេរវត្ថុ

ផេណូបមំ   កាយមិមំ វិទិត្វា
មរីចិធម្មំ   អភិសម្ពុធានោ
ឆេត្វាន   មារស្ស បបុប្ផកានិ
អទស្សនំ   មច្ចុរាជស្ស គច្ឆេ ។

(ប្រែ) ភិក្ខុកាលដឹងនូវកាយនេះថា ដូចជាដុំពពុះទឹក ដឹងច្បាស់នូវកាយនេះថា មានសភាពដូចជាព្រិចថ្ងៃ គប្បីកាត់នូវផ្កាជាប្រធាននៃមារគឺវដ្ដៈ ៣ ទៅកាន់ឋានជាទីមិនឃើញនៃមច្ចុរាជ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

ផេណូបម គុ. (ផេណ+ឧបមា) "មានសេចក្ដីប្រៀបធៀបដោយពពុះទឹក" វិ. ផេណោ ឧបមា យស្ស (សោ) ផេណូបមោ (កាយោ); ឆដ្ឋីកិច្ចាធិករណពហុព្វីហិ ។

កាយមិមំ សន្ធិ. (កាយំ+ឥមំ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

កាយ បុំ. (កុច្ឆិត + អាយ) "ការកកើតនៃអាការៈដែលបណ្ឌិតខ្ពើម=(កាយ)" វិ. កុច្ឆិតានំ អាកា-រានំ អាយោ > កាយោ; គ.តប្បុ. ។

វិគតា ក. (វិ+គំ-អ+ត) "ផុតហើយ, ប្រាសហើយ,..." ។

មរីចិធម្ម គុ. (មរីចិ+ធម្ម) "មានសភាពដូចជាព្រិចថ្ងៃ, មានសភាពដូចជាថ្ងៃបណ្ដើរកូន" វិ. មរីចិ វិយ ធម្មោ យស្ស សោ > មរីចិធម្មោ (សភាវោ); ឆដ្ឋីឧបមាពហុព្វីហិ ។

អភិសម្ពុធាន គុ. (អភិ+សំ+ពុធ+អន) "កាលត្រាស់ដឹង, កាលដឹងច្បាស់" ។

ឆេត្វាន អ. (ឆិ ឬ ឆិទ+ត្វា) "កាត់ហើយ, ផ្ដាច់ហើយ" ។

បបុប្ផក នបុំ. (បធាន+បុប្ផ+ក-សក.) "ផ្កាជាប្រធាន" វិ. បធានំ បុប្ផំ > បបុប្ផកំ; វិ.បុ. ។

អទស្សន នបុំ. (ន+ទិស, ទិស>ទស្ស+យុ) "កិរិយាមិនឃើញ" វិ. ន បស្សិយតេតិ > អទស្សនំ; ក.ក. ។ "(ទី) ជាទីមិនឃើញ" ។ វិ. ន បស្សតិ ឯត្ថាតិ > អទស្សនំ (ឋានំ) ក.អធិ. ។

មច្ចុរាជ បុំ. (មច្ចុ+រាជ) "ស្ដេចគឺមច្ចុ" វិ. មច្ចុ ឯវ រាជា > មច្ចុរាជា; អវធារណបុព្វបទ ។

គច្ឆេ កិ. (គម+អ+ឯយ្យ - ស.) "គប្បីទៅ; គប្បីដល់,..." ។

៣ - វិឌូឌភវត្ថុ

បុប្ផានិ ហេវ បចិនន្តំ ព្យាសត្តមនសំ នរំ
សុត្តំ គាមំ មហោឃោវ មច្ចុ អាទាយ គច្ឆតិ ។

(ប្រែ) មច្ចុគឺសេចក្តីស្លាប់ តែងកៀរយកនូវនរជនអ្នកមានចិត្តជាប់ជំពាក់ក្នុងអារម្មណ៍ផ្សេងៗ កំពុងជ្រើសរើសនូវផ្កា គឺកាមគុណ៥ នោះឯង ដូចទឹកជំនន់ធំ ដែលកួចយកអ្នកស្រុកកំពុងដេកលក់ទៅដូច្នោះ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

បចិនន្ត គុ. (ប+ចិ+ណា+អន្ត) "កាលជ្រើសរើស,..." ។

ព្យាសត្តមនសន្នរំ សន្ធិ. (ព្យាសត្តមនសំ+នរំ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

ព្យាសត្តមនស គុ. (ព្យាសត្ត+មនស) "(នរជន) មានចិត្តជាប់ជំពាក់ក្នុងអារម្មណ៍ផ្សេងៗ" វិ. ព្យាសត្តោ មនសោ យស្ស សោ > ព្យាសត្តមនសោ (នរោ); ឆ. ពហុព្វី. ។

ព្យាសត្ត គុ. (វិ+អា+សជ+ត) "ដែលជាប់ជំពាក់ក្នុងអារម្មណ៍ផ្សេងៗ ឬដែលជាប់ជំពាក់ទូទៅផ្សេងៗ ។

សុត្ត គុ. (សុប+ត) ដេកលក់ហើយ,..." ។

មហោឃ បុ. (មហន្ត + ឱឃ) " ជំនន់ធំ; អន្លង់ធំ វិ. មហន្តោ ឱឃោ > មហោឃោ, វិ. ចុ. ។

មហោឃោវ សន្ធិ. (មហោឃោ + ឥវ) ជាសរលោបសន្ធិ ។

គាម បុ. (គម + ណ) (ប្រទេស) ជាទីទៅនៃជន = (ស្រុក, អ្នកស្រុក) វិ. គច្ឆន្តិ ឯត្ថាតិ > គាមោ (បទេសោ) ក. អធិ. ។

អាទាយ អ. (អា+ទា+ត្វា) កាន់យកហើយ, កួចយកហើយ ។

គច្ឆតិ កិ. (គម+អ+តិ–វិ.) " ទៅ, ដល់, ... " ។

៤ – បតិបូជិកាវត្ថុ

បុប្ផានិ ហេវ បចិនន្តំ · ព្យាសត្តមនស្នរំ
អតិត្តំយេវ កាមេសុ អន្តកោ កុរុតេ វសំ ។

(វិប្រ) អ្នកធ្វើនូវទីបំផុតគឺមរណៈ តែងធ្វើសត្វដែលមានចិត្តជាប់ជំពាក់ក្នុងអារម្មណ៍ផ្សេង ៗ កំពុងតែជ្រើសរើសនូវផ្កាគឺកាមគុណ ៥ មិនឆ្អែតឆ្អន់ក្នុងកាមទាំងឡាយនោះឯង ឲ្យនៅក្នុងអំណាចរបស់ខ្លួន ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

បចិនន្ត, ព្យាសត្តមនសន្នរ, ចូរមើលរឿងវិឌូឌភលេខ ៣ ក្នុងបុប្ផវគ្គទី ៤ ។

អតិត្តំយេវ សន្ធិ. (អតិត្តំ + ឯវ) ព្យញ្ជនាគមសន្ធិ ។

អតិត្ត គុ· (ន+តិប្ប+ត) " មិនឆ្អែតហើយ ; មិនស្កប់ស្កល់ហើយ, ..." ។

អន្តកោ ប៉ុ· (អន្ត+ករ+រ) " (សត្វ) ធ្វើនូវទីបំផុត = (សេចក្តីស្លាប់)" វិ. អន្តំ (មរណំ) ករោតីតិ> អន្តកោ (សត្តោ) ក.ក. ។

កុរុតេ កិ. (ករ+ឱ>ឧ+តេ-វ.) " ធ្វើ, ..." ។

៥– មច្ឆរិយកោសិយវត្ថុ

យថាបិ ភមរោ បុប្ផំ វណ្ណគន្ធំ អហេឋយំ
បលេតិ រសមាទាយ ឯវំ គាមេ មុនី ចរេ ។

(ប្រែ) ភមរជាតិ មិនធ្វើផ្កាឈើដែលមានពណ៌និងក្លិនឲ្យវិនាសទេ, តែក្រេបយកតែរសហើយហើរទៅ យ៉ាងណាមិញ, អ្នកប្រាជ្ញ ត្រាច់ទៅក្នុងស្រុក ក៏យ៉ាងនោះឯង ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

យថាបិ សន្ធិ. (យថា+អបិ) បរសរលោបសន្ធិ ។

ភមរោ ប៉ុ. (ភមុ+អរ) "សត្វហើរក្រឡឹងលើទីបំផុតនៃផ្កា=(កន្ធាំង,ឃ្មុំ)" វិ. បុប្ផមត្ថកេ ភមតីតិ>ភមរោ(សត្តោ) ក.ក. ។

បុប្ផំ នប៉ុ. (បុប្ផ+អ) "(ធម្មជាត) រីក=(ផ្កា)" វិ. បុប្ផតីតិ>បុប្ផំ (ធម្មជាតំ) ក.ក. ។

វណ្ណគន្ធ គុ. (វណ្ណគន្ធ+ណ) "(ផ្កា) មានពណ៌និងក្លិន" វិ. វណ្ណោ គន្ធោ យស្ស អត្ថិ តំ > វណ្ណគន្ធំ (បុប្ផំ); អត្ថិតទ្ធិត ។ វណ្ណគន្ធ < វណ្ណ+គន្ធ, "ពណ៌និងក្លិន" វិ. វណ្ណោ ច គន្ធោ ច > វណ្ណគន្ធោ; អសមាហារទ្វន្ទសមាស ។

អវិហេឋយំ គុ. (ន+វិ+ហេឋ+ណយ+អន្ត+សិ-ប.វិ.) "កាលមិនឲ្យលំបាក, កាលមិនឲ្យវិនាស, កាលមិនបៀតបៀន,..." ។ វិហេឋយន្ត+សិ, ន្ត+សិ > ំ ។

បលេតិ កិ. (ប+ឥ+ល-អា+អ+តិ-វ.) "ហើរទៅ, រត់ទៅ,..." ។

រសមាទាយ សន្ធិ. (រសំ + អាទាយ) និគ្គហិតាគមសន្ធិ ។

អាទាយ អ. ចូរមើលរឿងវិឌូឌភលេខ ៣ ក្នុងបុប្ផវគ្គទី ៤ ។

ចរេ កិ. (ចរ+អ+ឯយ្យ-ស.) "គប្បីត្រាចទៅ,..." ។

៦-៩ បាឋិកាជីវកវត្ថុ

ន បរេសំ វិលោមានិ ន បរេសំ កតាកតំ
អត្តនោវ អវេក្ខេយ្យ កតានិ អកតានិ ច ។

(ប្រែ) ពាក្យទាស់ទែងទាំងឡាយរបស់ជនដទៃ បុគ្គលមិនគួរធ្វើទុកក្នុងចិត្តទេ, កិច្ចដែលធ្វើហើយក្តីមិនទាន់ធ្វើហើយរបស់ជនដទៃ (ដែលមិនមែនជាមាតាបិតាគ្រូ [illegible]) បុគ្គលមិនគួរពិនិត្យមើលទេ.

បុគ្គលគួរពិនិត្យពិចារណាតែកិច្ចការទាំងឡាយ ដែលធ្វើហើយនឹងមិនទាន់ធ្វើហើយរបស់ខ្លួនតែម្យ៉ាង ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

វិលោម គុ. (វិ+លោម) "(ពាក្យ) បញ្ច្រាសគេ =(ពាក្យចាក់ដោត, ពាក្យលាមក) " ។

កតាកត គុ. (កត+អកត) "(កម្ម) ដែលធ្វើហើយនឹង (កម្ម) មិនទាន់ធ្វើហើយ" វិ. កតំ (កម្មំ) ច អកតំ (កម្មំ) ច> កតាកតំ; សមាហារទ្វន្ទសមាស.។

អបេក្ខេយ្យ កិ. (អប+ឥក្ខ+អ+ឯយ្យ–ស.) "គប្បីក្រឡេកមើល, គប្បីពិនិត្យពិចារណា,..." ។

៧– ឆត្តបាណិឧបាសកវត្ថុ

យថាបិ រុចិរំ បុប្ផំ វណ្ណវន្តំ អគន្ធកំ
ឯវំ សុភាសិតា វាចា អផលា ហោតិ អកុព្វតោ ។
យថាបិ រុចិរំ បុប្ផំ វណ្ណវន្តំ សគន្ធកំ
ឯវំ សុភាសិតា វាចា សផលា ហោតិ សុកុព្វតោ ។

(ប្រែ) ផ្កាឈើមានទ្រង់ទ្រាយល្អ មានពណ៌ល្អ តែគ្មានក្លិនក្រអូប (រមែងមិនក្រអូបដល់អ្នកទ្រទ្រង់) ដូចម្តេចមិញ, វាចាជាសុភាសិត រមែងគ្មានផលដល់អ្នកដែលមិនធ្វើតាមដូច្នោះ ។ ផ្កាឈើដែលមាន

ទ្រង់ទ្រាយល្អ មានពណ៌មានក្លិន (រមែងក្រអូបដល់អ្នកទ្រទ្រង់) ដូចម្ដេចមិញ, វាចាជាសុភាសិត រមែងមានផលដល់អ្នកធ្វើតាមដោយគោរពដូច្នោះដែរ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

យថាបិ; បុប្ផ ចូរមើលរឿងមច្ឆរិយកោសិយលេខ៥ ក្នុងបុប្ផវគ្គទី៤ ។

រុចិរ គុ. (រុចិ+រ) "មានទ្រង់ទ្រាយល្អ" វិ. រុចិ សណ្ឋានំ > រុចិសណ្ឋានំ, វិ. បុ: ។ រុចិសណ្ឋានំ យស្ស អត្ថីតិ > រុចិរំ (បុប្ផំ) អត្ថិតទ្ធិត ។
ឬ < រុច+ឥរ, "ល្អ, រុងរឿង" វិ. រោចតីតិ > រុចិរំ (បុប្ផំ) ក.ក. ។

វណ្ណវន្ត គុ. (វណ្ណ+វន្តុ) "(ផ្កា) មានពណ៌" វិ. វណ្ណោ យស្ស អត្ថីតិ > វណ្ណវន្តំ (បុប្ផំ), អត្ថិតទ្ធិត ។

អគន្ធក គុ. (ន+គន្ធ+ក.) "មានក្លិនមិនមាន; មិនមានក្លិន" វិ. នត្ថិ តស្ស គន្ធោតិ > អគន្ធកំ (បុប្ផំ) នបុព្វបទពហុព្វីហិ ។

សុភាសិត គុ. (សុ+ភាស+ឥ-អ+ត) "ពោលត្រឹមត្រូវហើយ, ប្រពៃហើយ, ជាសុភាសិត" ។

វាចា ឥ. (វច+អ+អា-ឥត្ថីលិង្គ) "កិរិយាពោល, ការពោល=(វាចា, សំដី, ពាក្យ)" វិ. វុច្ចតេតិ > វាចា, ក.ក. ។

អផល គុ. (ន+ផល) "មានផលមិនមាន, មិនមានផល" វិ. នត្ថិ ផលមស្សា'តិ > អផលា (វាចា), នបុព្វបទឆដ្ឋី ពហុព្វីហិ ។

អកុព្វតោ គុ. (ន+ករ+ឧ+អន្ត+ស-វិ.) "កាលមិនធ្វើ,..." ។ អកុព្វន្ត+ស-វិ., ន្ត+ស > តោ ។

សគន្ធកា គុ. (សហ+គន្ធ+ក) "ប្រព្រឹត្តទៅមួយអន្លើដោយក្លិន" វិ. សហ គន្ធេន យំ វត្តតី'តិ > សគន្ធកំ (បុប្ផំ); សហបុព្វបទពហុព្វីហិ ។ "ប្រកបដោយក្លិន" វិ. សហិតំ គន្ធេន > សគន្ធកំ (បុប្ផំ) តតិ. តប្បុ. ។

សផល គុ. (សហ+ផល) "ប្រព្រឹត្តទៅមួយអន្លើដោយផល" វិ. សហ ផលេន យា វត្តតី'តិ > សផលា (វាចា); សហបុព្វបទពហុព្វីហិ ។ "ប្រកបដោយផល" វិ. សហិតំ ផលេន > សផលំ; តតិ. តប្បុ. ។

សុកុព្វតោ គុ. (សុ+ករ+ឧ+អន្ត+ស-វិ.) "កាលធ្វើដោយល្អ" ។

៨– វិសាខាវត្ថុ

យថាបិ បុប្ផរាសិម្ហា កយិរា មាលាគុណេ ពហូ
ឯវំ ជាតេន មច្ចេន កត្តព្វំ កុសលំ ពហុំ ។

(ប្រែ) មាលាការ បេះធ្វើសំណុំនៃផ្កាកម្រងអំពីគំនរនៃផ្កា

(ផ្ទៀង ១.គ្គា) ឲ្យបានច្រើនយ៉ាងណាមិញ, កុសលដែលសត្វកើតមកហើយ គួរធ្វើឲ្យបានច្រើនយ៉ាងនោះឯង ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

យថាបិ ចូរមើលរឿងមច្ឆរិយកោសិយលេខ៥ ក្នុងបុប្ផវគ្គទី៤ ។

បុប្ផរាសិ បុំ. (បុប្ផ+រាសិ) "គំនរនៃផ្កា" វិ. បុប្ផានំ រាសិ > បុប្ផរាសិ; ឆ.តប្បុ. ។

កយិរា កិ. (ករ+យិរ+ឯយ្យ-ស.) "គប្បីធ្វើ,..." ។

មាលាគុណ បុំ. (មាលា+គុណ) "សំណុំនៃកម្រងផ្កា, ចង្កោមនៃកម្រងផ្កា" វិ. មាលានំ គុណោ > មាលា-គុណោ; ឆ.តប្បុ. ។

ជាត គុ. (ជន+ត) "កើតហើយ,..." ។

មច្ច បុំ. (មរ+ត្យ) "(សត្វ)អ្នកស្លាប់=(សត្វ)" វិ. មរ-តី·តិ > មច្ចោ (សត្តោ), ក.ក. ។

កត្តព្វ គុ. (ករ+តព្វ) "ដែល...គប្បីធ្វើ,..." ។

៩—អានន្ទត្ថេរបញ្ហាវត្ថុ

ន បុប្ផគន្ធោ បដិវាតមេតិ
ន ចន្ទនំ តគរមល្លិកា វា
សតញ្ច គន្ធោ បដិវាតមេតិ

សព្វា ទិសា សប្បុរិសោ បវាយតិ ។

ចន្ទនំ តគរំ វាបិ ឧប្បលំ អថ វស្សិកី

ឯតេសំ គន្ធជាតានំ សីលគន្ធោ អនុត្តរោ ។

(ប្រែ) ក្លិនផ្កាឈើ ផ្សាយទៅច្រាសខ្យល់មិនបាន ក្លិនខ្លឹមចន្ទន៍ក្តី ក្លិនក្រឹស្នាក្តី ក្លិនផ្កាម្លិះរួតក្តី ក៏ផ្សាយទៅច្រាសខ្យល់មិនបាន, ចំណែកក្លិនរបស់សប្បុរសទាំងឡាយ រមែងផ្សាយទៅច្រាសខ្យល់បាន ព្រោះសប្បុរសរមែងផ្សាយទៅបានគ្រប់ទិស ។ ក្លិនសីលជាសភាវៈប្រសើរបំផុតជាងគន្ធជាតទាំងនេះ គឺខ្លឹមចន្ទន៍ខ្លឹមក្រឹស្នា ផ្កាឧប្បល ផ្កាម្លិះលា ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

បុប្ផគន្ធ បុំ. (បុប្ផ+គន្ធ) "ក្លិនផ្កា" វិ. បុប្ផស្ស គន្ធោ > បុប្ផគន្ធោ: ឆ. តប្បុ. ។

បដិវាតមេតិ សន្ធិ. (បដិវាតំ+ឯតិ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

បដិវាត បុំ. (បដិ+វាត) "ទីច្រាសនៃខ្យល់" ។

ឯតិ កិ. (ឥ+អ+តិ-វ.) "ទៅ, ប្រព្រឹត្តទៅ" ។

តគរមល្លិកា ឥ. (តគរ+មល្លិកា) "ក្លិនក្រឹស្នានិងក្លិនម្លិះរួត" វិ. តគរំ ច មល្លិកា ច > តគរមល្លិកា; អសមាហារទ្វន្ទ ។

សតញ្ញូ — សន្ធិ. (សតំ+ឱ) និគ្គហិតាគមសន្ធិ ។

សតំ — គុ. (សន្ត+ធំ–ពី; ន្ត+ធំ>តំ) "នៃសប្បុរសទាំងឡាយ" ។

សប្បុរិស — បុំ. (សន្ត+បុរិស) "បុរសស្ងប់ = (សប្បុរស)" វិ. សន្តោ បុរិសោ > សប្បុរិសោ ; វិ. បុ. ។

បភាយតិ — កិ. (ប+ភី ឬភា+អ+តិ–វ.) "ផ្សាយទៅ, បក់ទៅ,..." ។

ឧប្បល — នបុំ. (ឧ+បា+អល) "(ជលជាត) អណ្តែតលើទឹក, (ជលជាត) ដុះក្នុងទឹក = (ឧប្បល, ផ្កាឧប្បល)" វិ. ឧទកេ បវត្តតិ > ឧប្បលំ; ក. ក. ។ ឧទកំ បវត្តតិ ភា > ឧប្បលំ; ក. ក. ។

វស្សិកី — "ផ្កាម្លិះលា"

គន្ធជាត — គុ. (គន្ធ+ជាត) "ក្លិន" វិ. គន្ធោ ឯវ > គន្ធជាតំ ។

សីលគន្ធ — បុំ. (សីល+គន្ធ) "ក្លិននៃសីល" វិ. សីលស្ស គន្ធោ > សីលគន្ធោ; ឆ. តប្បុ. ។

អនុត្តរ — គុ. (ន+ឧត្តរ) "មានគុណជាតដទៃក្រៃលែងមិនមាន; មានសភាវដទៃក្រៃលែងជាងមិនមាន,..." វិ. នត្ថិ ឧត្តរោ ឯតស្មា'តិ > អនុត្តរោ (សីលគន្ធោ) នបុព្វបទពហុព្វីហិ ។

១០- មហាកស្សបត្ថេរបិណ្ឌបាតទានវត្ថុ

អប្បមត្តោ អយំ គន្ធោ យ្វាយំ តគរចន្ទនី
យោ ច សីលវតំ គន្ធោ វាតិ ទេវេសុ ឧត្តមោ ។

(ប្រែ) ក្លិនក្រស្នានឹងក្លិនចន្ទន៍ណា ក្លិននេះក្រអូបមានប្រមាណតិចទេ, ចំណែកក្លិននៃបុគ្គលមានសីលទាំងឡាយណា ក្លិននោះទើបក្រអូបលើសលុប ផ្សាយទៅក្នុងទេវលោក នឹងមនុស្សលោកបាន ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

អប្បមត្ត គុ. (អប្ប+មត្ត) "មានប្រមាណតិច, មានចំនួនតិច"
វិ. អប្បំ មត្តំ យស្ស សោ > អប្បមត្តោ (គន្ធោ)
ធ. ពហុព្វី. ។

យ្វាយំ សន្ធិ. (យោ+អយំ) សរាទេសសន្ធិ នឹងបរទ័យសន្ធិ ។

សីលវតំ គុ. (សីលវន្តុ+នំ, ន្តុ+នំ>តំ) (នៃបុគ្គល) មានសីលទាំងឡាយ វិ. សីលំ យស្ស អត្ថិ·តិ > សីលវា (បុគ្គលោ); អត្ថិតទ្ធិត ។

វាតិ កិ. (វា+អ+តិ-វ.) "ផ្សាយទៅ, បក់ទៅ,..." ។

១១- គោធិកត្ថេរបរិនិព្វានវត្ថុ

តេសំ សម្បន្នសីលានំ អប្បមាទវិហារិនំ
សម្មទញ្ញា វិមុត្តានំ មារោ មគ្គំ ន វិន្ទតិ

(ប្រែ) មារពាលិកន (ទុកជាទំនែស្វែងរក) ក៏មិនជួបនូវផ្លូវរបស់លោកអ្នកមានសីលបរិបូណ៌ អ្នកនៅដោយសេចក្តីមិនប្រមាទ អ្នករួចស្រឡះ (ចាកកម្មជាគ្រឿងសៅហ្មង) ព្រោះដឹងច្បាស់ដោយប្រពៃ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

សម្បន្នសីល គុ. (សម្បន្ន+សីល) "(បុគ្គល) មានសីលបរិបូណ៌" វិ. សម្បន្នំ សីលំ យស្ស សោ > សម្បន្នសីលោ (បុគ្គលោ); ឆ. ពហុព្វី. ។

សម្បន្ន គុ. (សំ+បទ+ត) "ដល់ព្រមហើយ, បរិបូណ៌ហើយ,..." ។

អប្បមាទវិហារី បុ. (អប្បមាទ+វិ+ហរ+ណី) "អ្នកនៅដោយសេចក្តីមិនប្រមាទ" វិ. អប្បមាទេន វិហរតី តិ > អប្បមាទវិហារី; ក. ក. ។ "(ជន) អ្នកមានកិរិយានៅដោយសេចក្តីមិនប្រមាទជាប្រក្រតី" វិ. អប្បមាទេន វិហរិតុំ សីលមស្សា តិ > អប្បមាទវិហារី (ជនោ) ស. ត. ។

សម្មទញ្ញា អ. (សម្មា+អា+ញា+ត្វា, ចុះ ទ-អាគម) "ដឹងដោយប្រពៃហើយ, ព្រោះដឹងដោយប្រពៃ ។

វិមុត្ត គុ. (វិ+មុច+ត) "រួចស្រឡះហើយ" ។

មារ បុ.(មរ+ណ) “(សភាវ) សម្លាប់នូវកុសលធម៌=(មារ)” វិ. កុសលធម្មេ មារេតីតិ > មារោ; ក.ក. ។

វិន្ទតិ កិ.(វិទ្+អ+តិ-វ.) “បាន, ជួបប្រទះ,...” ។

មគ្គ បុ.(មគ្គ+ណ) “(ប្រទេស) ដែលជនអ្នកដំណើរ ដើរទៅ=(ផ្លូវ)” វិ. បថិកេហិ មជ្ជតេ និត្តិណាំ ការិយតេតិ > មគ្គោ (បទេសោ); កម្ម.កម្ម. ។ “(ប្រទេស) ដែលអ្នកដំណើរស្វែងរក” វិ. បថិកេហិ មគ្គិយតេតិ > មគ្គោ; កម្ម.កម្ម. <មគ្គ+ណ ។ “(ធម៌) ជាគ្រឿងដល់នូវ សិវង្គនគរព្រះនិព្វាន” វិ. ម សិវំ គច្ឆតិ ឯតេនាតិ> មគ្គោ (ធម្មោ) ក.ករ; <ម+គម+ក ។

១២-ការហានិវត្ថុ

យថា សង្ការធានស្មឹ ឧជ្ឈិតស្មឹ មហាបថេ
បទុមំ តត្ថ ជាយេថ សុចិគន្ធំ មនោរមំ
ឯវំ សង្ការភូតេសុ អន្ធភូតេ បុថុជ្ជនេ
អតិរោចតិ បញ្ញាយ សម្មាសម្ពុទ្ធសាវកោ ។

(ប្រែ) ផ្កាឈូកទុកជាកើតក្នុងគំនរសម្រាម ដែលគេចាក់ចោលក្បែរផ្លូវធំនោះ គឺគង់មានក្លិនក្រអូប ជាទីរីករាយនៃចិត្តបាន ដូចម្តេចមិញ, សាវករបស់ព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធ (នាកាលបុថុជ្ជន) កើតដូចជាគំនរសម្រាមរមែងរុងរឿងក្នុងបុថុជ្ជនទាំងឡាយអ្នកងងឹត ដោយបញ្ញា (របស់ខ្លួន) ដូច្នោះឯង ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

សង្ការធាន — នបុំ. (សង្ការ + ធាន) "ទីជាទីទុកនូវសម្រាម = (គំនរនៃសម្រាម)" វិ. សង្ការស្ស ធានំ > សង្ការធានំ ឆុតិ. តប្បុ. ។

ឧជ្ឈិត — គុ. (ឧជ្ឈ + ឥ + អ + ត.) "គឺ...លះហើយ, - លះបង់ហើយ, - ចោលហើយ" ។

មហាបថ — បុំ. (មហន្ត + បថ) "ផ្លូវធំ" វិ. មហន្តោ បថោ > មហាបថោ; វិ. បុ. ។

បទុម — នបុំ. (បទ + ឧម) "(ផលជាត) ដល់នូវកិច្ចមានការបូជានៃទេវតាជាដើម = (ផ្កាឈូក)" វិ. បជ្ជតិ ទេវបូជំ យាតីតិ > បទុមំ; ក.ក. ។ ឬ "(ផលជាត) ផុះក្នុងទឹក" វិ. បម្ហិ បង្កម្ហិ ជាតិ ព្រហតី តិ វា > បទុមំ; ក.ក., < ប + ទ + ឧម ។

តត្ថ — អ.ស. (ត+ត្ថ) "ក្នុង...នោះ" ។

ជាយេថ — កិ. (ជន + អ + ឯថ – ស.) "គប្បីកើត, គប្បីផុះ,..." ។

សុចិគន្ធ — គុ. (សុចិ+គន្ធ) "មានក្លិនក្រអូប" វិ. សុចិ គន្ធោ យស្ស តំ > សុចិគន្ធំ (បុប្ផំ); ឆ. ពហុព្វី ។

មនោរម — នបុំ (មន+រម+អ) មនោ ឯត្ថ រមតីតិ > មនោរមំ (បុប្ផំ); ក. អធិ. ។

សង្ការភូត — គុ. (សង្ការ+ភូត) "កើតដូចជាគំនរសម្រាម" វិ. សង្ការោ ឥវ ភូតោ > សង្ការភូតោ (បុថុជ្ជនោ); ឧបមាបុព្វបទ ។

អន្ធភូត — គុ. (អន្ធ + ភូត) "(ជន) មានងងឹតកើតហើយ = (អ្នកងងឹត)" វិ. អន្ធោ ភូតោ យស្ស សោ > អន្ធភូតោ (បុថុជ្ជនោ); ឆ.ពហុព្វី. ។

បុថុជ្ជន — បុំ. (បុថុ+ជន+អ) "(សត្វ) អ្នកញុំាងកិលេសដ៏ក្រាស់ឲ្យកើត = (លោកិយមហាជន)" វិ. បុថូ កិលេសេ ជនេតីតិ > បុថុជ្ជនោ (សត្តោ); ក.ក. ។

អតិរោចតិ កិ. (អតិ+រុច+អ+តិ-រ.) "រុងរឿងកន្លង, រុងរឿងក្រៃលែង" ។

សម្មាសម្ពុទ្ធសាវកោ បុំ. (សម្មាសម្ពុទ្ធ+សាវក) "សាវកនៃព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធ" វិ. សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សាវកោ > សម្មាសម្ពុទ្ធសាវកោ; ឆ. តប្បុ. ។

ចប់បុប្ផវគ្គទី ៤

———×———

ពាលវគ្គទី ៥

១– អញ្ញតរបុរិសវត្ថុ

ទីឃា ជាគរតោ រត្តិ ទីឃំ សន្តស្ស យោជនំ
ទីឃោ ពាលាន សំសារោ សទ្ធម្មំ អវិជានតំ ។

(ប្រែ) រាត្រីវែងចំពោះតែអ្នកភ្ញាក់រឭក (គឺអ្នកដេកមិនលក់) យោជន៍វែងចំពោះតែអ្នកនឿយហត់ សង្សារវដ្តវែងចំពោះតែបុគ្គលពាល មិនដឹងច្បាស់នូវព្រះសទ្ធម្ម ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

ជាគរន្ត គុ. (ជាគរ+អន្ត) កាលភ្ញាក់រឭក,..." ។
ជាគរតោ<ជាគរន្ត+ស,ន្ត+ស>តោ ។

រត្តិ ត. (រា+តិ) "(វេលា) កាន់យកនូវការបិតនៅ

ព្រងើយ = (រាត្រី, យប់)" វិ. រាតិ គណ្ហាតិ ព្យាបារដ្ឋិតិត្តិ > រត្តិ (វេលា); ក.ក. ។

សន្ត គុ. (សម+ត) "អ្នកនឿយហត់, អ្នកស្ងប់" ។

សទ្ធម្ម បុំ. (សន្ត+ធម្ម) "ធម៌ស្ងប់" វិ. សន្តោ ធម្មោ > សទ្ធម្មោ; វិ. បុ. ។ "ធម៌នៃសប្បុរស" វិ. សន្តានំ ធម្មោ > សទ្ធម្មោ; ឆ. តប្បុ. ។

ពាល បុំ. (ទ្វេ+លុ+អ) "អ្នកកាត់បង់នូវប្រយោជន៍ទាំងពីរ = (បុគ្គលពាល, ល្ងង់)" វិ. ទ្វេ អត្ថេ លុនាតីតិ > ពាលោ; ក.ក. ។

អវិជានន្ត គុ. (ន+វិ+ញា+នា+អន្ត) "កាលមិនដឹងច្បាស់,..." ។

អវិជានន្តំ<អវិជានន្ត+ំ, ន្ត+ំ>ន្តំ ។

២- មហាកស្សបត្ថេរស្ស សទ្ធិវិហារិកវត្ថុ

ចរញ្ចេ នាធិគច្ឆេយ្យ សេយ្យំ សទិសមត្តនោ
ឯកចរិយំ ទឡ្ហំ កយិរា នត្ថិ ពាលេ សហាយតា ។

(ប្រែ) បុគ្គលកាលស្វះស្វែងរកកល្យាណមិត្ត បើមិនបាន មិត្តដ៏ប្រសើរជាងខ្លួន ឬ មិត្តដែលស្មើនឹងខ្លួន គប្បីប្រព្រឹត្តនៅតែម្នាក់ឯងឲ្យខ្ជាប់ខ្ជួនវិញ (ព្រោះថា) សហាយតាគុណមិនមានក្នុងបុគ្គលពាលឡើយ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

ចរញ្ចេ សន្ធិ. (ចរំ+ចេ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។ ចរំ<ចរន្ត+សិ.វិ., ន្ត+សិ>ំ, "កាលត្រាច់ទៅ, កាលប្រព្រឹត្តទៅ,..." ។

នាធិគច្ឆេយ្យ សន្ធិ. (ន+អធិគច្ឆេយ្យ) បុព្វសរលោបសន្ធិ ទីឃ បរទ័យសន្ធិ ។

អធិគច្ឆេយ្យ កិ. (អធិ+គម+អ+ឯយ្យ-ស.) "គប្បីបាន, គប្បីសម្រេច,..." ។

សេយ្យំ គុ. "ប្រសើរដោយវិសេស" ។

សទិសមត្តនោ សន្ធិ. (សទិស+អត្តនោ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

សទិស គុ. (សមាន+ទិស+ក្វិ) "ប្រាកដស្មើ" វិ. សមានំ ករត្វា មំ ទិស្សតីតិ > សទិសោ; ក.ក. ។

ឯកចរិយា ឥ. (ឯក+ចរិយា) "កិរិយាប្រព្រឹត្តនៃបុគ្គលម្នាក់ឯង" វិ. ឯកស្ស (បុគ្គលស្ស) ចរិយា > ឯកចរិយា; ឆ. តប្បុ. ។

ទឡ្ហ គុ. "មាំ, ខ្ជាប់ខ្ជួន" ។

កយិរា កិ. (ករ+យិរ+ឯយ្យ-សត្ត-វិ.) "គប្បីធ្វើ,..." ។

នត្ថិ កិ. (ន+អស+តិ-វ.) "មិនមាន" ។

សហាយតា ឥ. (សហាយ+តា) ការនៃបុគ្គលជាសំឡាញ់;

ការនៃធម៌ជាសំឡាញ់=(សហាយតាគុណ)" វិ. សហាយស្ស ភាវោ > សហាយតា; ភាវតទ្ធិត ។

៣ – អានន្ទសេដ្ឋិវត្ថុ

បុត្តាមត្ថិ ធនមត្ថិ ឥតិ ពាលោ វិហញ្ញតិ
អត្តា ហិ អត្តនោ នត្ថិ កុតោ បុត្តា កុតោ ធនំ ។

(ប្រែ) ពាលជនព្រួយលំបាក ដោយសេចក្តីសំគាល់ថាកូនទាំងឡាយរបស់អញមាន ទ្រព្យរបស់អញមាន, តាមដែលពិត សូម្បីខ្លួនរបស់ខ្លួនរាប់ថាមានមិនបាន ចំណាន់បើកូនទាំងឡាយ នឹងរាប់ថាមានអំពីណាបាន ទ្រព្យនឹងរាប់ថាមានអំពីណាបាន ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

បុត្តាមត្ថិ សន្ធិ. (បុត្តា+អត្ថិ) ព្យញ្ជនាគមសន្ធិ ។ អត្ថិ<អស+អ+តិ–វ.) " មាន " ។ ឬ <បុត្តា+ម+អត្ថិ ។

ធនមត្ថិ សន្ធិ. (ធនំ+អត្ថិ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

ពាល បុំ. ចូរមើលរឿងអញ្ញតរបុរសលេខ ១ ក្នុងពាលវគ្គទី៥ ។

វិហញ្ញតិ កិ. (វិ+ហន+យ+តិ.វ-) "នឹងលំបាក, ព្រួយលំបាក..." ។

អត្ត បុំ. (អទ+ត) "អ្នកទំពារស៊ីនូវសុខនិងទុក្ខ=(ខ្លួន, ចិត្ត)" វិ. សុខទុក្ខំ អទតិ ខាទតីតិ > អត្តា; ក.ក. ។

កុតោ អ.ស. (កិំ+តោ) "អំពីទីណា, ក្នុងទីណា" ។

៤- គណ្ឋិភេទកចោរវត្ថុ

យោ ពាលោ មញ្ញតី ពាល្យំ បណ្ឌិតោ វាបិ តេន សោ
ពាលោ ច បណ្ឌិតមានី ស វេ ពាលោតិ វុច្ចតិ ។

(ប្រែ) អ្នកណាជាមនុស្សពាល ហើយដឹងនូវភាពនៃខ្លួនថាជាពាល អ្នកនោះនឹងហៅថាបណ្ឌិតបានខ្លះដោយហេតុដែលដឹងខ្លួនថាជាពាលនោះ, ម្យ៉ាងទៀត អ្នកណាជាមនុស្សពាល មានសេចក្ដីប្រកាន់ថាជាបណ្ឌិត អ្នកនោះហៅថាមនុស្សពាលដោយពិត " ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

ពាល បុំ. ចូរមើលរឿងអញ្ញតរបុរិសលេខ ១ ក្នុងពាលវគ្គទី៥ ។

មញ្ញតិ កិ. (មន+យ+តិ-វ.) " សំគាល់, ស្មាន, ដឹង,... " ។

ពាល្យ នបុំ. (ពាល + ណ្យ) " ភាពនៃខ្លួនជាពាល,... " វិ. ពាលស្ស ភាវោ > ពាល្យំ; ភាវតទ្ធិត ។

បណ្ឌិត ចូរមើលរឿងសាមាវតីលេខ ១ ក្នុងអប្បមាទវគ្គទី ២ ។

បណ្ឌិតមានី គុ. (បណ្ឌិតមាន+ឦ) " (ជន)អ្នកមានសេចក្ដីប្រកាន់ថាអញជាបណ្ឌិត " វិ. បណ្ឌិតមានោ យស្ស អត្ថីតិ > បណ្ឌិតមានី (ជនោ); អត្ថិតទ្ធិត ។

បណ្ឌិតមាន បុំ. (បណ្ឌិត + មាន) " សេចក្ដីប្រកាន់ថាអញជាបណ្ឌិត " វិ. បណ្ឌិតោតិ មានោ > បណ្ឌិតមានោ; សម្ភាវនបុព្វបទ ។

សរេ　　សន្ធិ. (សោ+រេ) សព្វនាមសទ្ទ ។

វុច្ចតិ　　កិ. (វច+យ+តិ-វ.) "គឺ...ពោល,..." ។

៥– ឧទាយិត្ថេរវត្ថុ

យាវជីវម្បិ ចេ ពាលោ　　បណ្ឌិតំ បយិរុបាសតិ
ន សោ ធម្មំ វិជានាតិ　　ទព្វី សូបរសំ យថា ។

(ប្រែ) ជនណាជាមនុស្សពាល បើចូលទៅអង្គុយជិតអ្នកប្រាជ្ញ សូម្បីអស់ ១ ជីវិត ជននោះក៏ឥតដឹងធម៌ច្បាស់លាស់ឡើយ ដូចជាវែក ដែលមិនដឹងនូវរសនៃសម្ល ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

យាវជីវម្បិ　　សន្ធិ. (យាវជីវំ+អបិ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

ពាល　　ចូរមើលរឿងអញ្ញតរបុរសលេខ ១ ក្នុងពាលវគ្គទី ៥ ។

បណ្ឌិត　　ចូរមើលរឿងសមាវតីលេខ ១ ក្នុងអប្បមាទវគ្គទី ២ ។

បយិរុបាសតិ　　កិ. (បរិ+ឧប+អាស+វ-អ+អ+តិ-វ.) "ចូលទៅអង្គុយជិត"។

ន　　និបាតបដិសេធ ថា "មិន, កុំ, ពុំ, ទេ" ។

វិជានាតិ　　កិ. (វិ+ញា+នា+តិ-វ.) "ដឹងច្បាស់,..." ។

ទព្វី　　ឥ. "វែក" ។

សូបរស　　បុំ. (សូប+រស) "រសនៃសម្ល" វិ. សូបស្ស រសោ > សូបរសោ ឆ. តប្បុ. ។

៦- បាឋេយ្យកាភិក្ខុវត្ថុ

មុហុត្តមបិ ចេ វិញ្ញូ បណ្ឌិតំ បយិរុបាសតិ
ខិប្បំ ធម្មំ វិជានាតិ ជិវ្ហា សូបរសំ យថា ។

(ប្រែ) បុគ្គលអ្នកមានប្រាជ្ញា បើចូលទៅអង្គុយជិតជុំជាបណ្ឌិត សូម្បីតែមួយរំពេច ក៏អាចដឹងច្បាស់នូវធម៌យ៉ាងឆាប់ ដូចជាអណ្ដាតអាចដឹងច្បាស់នូវរសនៃសម្ល ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

មុហុត្តមបិ សន្ធិ. (មុហុត្តំ+អបិ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

វិញ្ញូ បុ. (វិ+ញា+រូ) "អ្នកដឹងនូវសេចក្ដីវិសេសតាមប្រក្រតី=(អ្នកប្រាជ្ញ)" វិ. វិសេសំ ជានាតិ សីលេនា'តិ > វិញ្ញូ; ក.ក. ។

បណ្ឌិត ចូរមើលរឿងវិសាខាលេខ ១ ក្នុងអប្បមាទវគ្គទី ២ ។

បយិរុបាសតិ, វិជានាតិ ចូរមើលរឿងឧទាយិត្ថេរលេខ ៥ ក្នុងពាលវគ្គទី ៥ ។

ជិវ្ហា ឥ. (ជីវ+ហ) "(ធម្មជាតិ) ជាគ្រឿងរស់នៅនៃសត្វ=(អណ្ដាត)" វិ. ជីវន្តិ ឯតាយា'តិ > ជិវ្ហា; ក.ករ. ។

៧– សុប្បពុទ្ធកុដ្ឋិវត្ថុ

ចរន្តិ ពាលា ទុម្មេធា អមិត្តេនេវ អត្តនា
ករោន្តា បាបកំ កម្មំ យំ ហោតិ កដុកប្ផលំ ។

(ប្រែ) កម្មណាជាកម្មមានផលក្តៅផ្សា, ជនពាលទាំងឡាយមានប្រាជ្ញាអាក្រក់តែងប្រព្រឹត្តធ្វើនូវកម្មនោះជាកម្មលាមក ដោយខ្លួនឯងដែលទុកដូចជាសត្រូវ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

ចរន្តិ កិ. (ចរ+អ+អន្តិ-វ.) “ ត្រាច់ទៅ, ប្រព្រឹត្ត,...” ។

ពាល បុំ. (ពាល+ណ) “ អ្នករស់នៅដោយហេតុត្រឹមតែដកដង្ហើមចេញចូល មិនរស់នៅដោយកិរិយារស់នៅដោយបញ្ញា=(ជនល្ងង់ខ្លៅ, ជនពាល)” វិ. ពលតិ អនតិ អស្សសិតបស្សសិតមត្តេន ជីវតិ ន បញ្ញាជីវិតេនាតិ > ពាលោ; ក. ក. ។

ទុម្មេធ គុ. (ទុ+មេធា) “អ្នកមានប្រាជ្ញាអាក្រក់” វិ. និន្ទិតា វិរូបា មេធា យស្ស សោ > ទុម្មេធោ; ឆ. ពហុព្វី. ។

អមិត្ត បុំ. (ន+មិត្ត) “ មិនមែនមិត្ត=(សត្រូវ” វិ. ន មិត្តោ> អមិត្តោ; ឧភយតប្បុរិស ។

ករោន្ត គុ. (ករ+ឱ+អន្ត) “ កាលធ្វើ,... ” ។

បាបកា ឧបុំ. (បាប+ក) "លាមក, បាប" បាបំ ឯវ > បាបកាំ ។

កម្មំ ឧបុំ. (ករ+ម្ម) "(កិច្ច) ដែលបុគ្គលគប្បីធ្វើ = (អំពើ)"

វិ. កាតព្វំ'ក្តិ > កម្មំ (កាំ ថ្ងុំ); កម្ម.កម្ម. ។

ហោតិ កិ. (ហុ+អ+តិ-វ.) "មាន,..." ។

កដុកប្ផល គុ. (កដុក+ផល) "មានផលដ៏ក្ដៅផ្សា" វិ. កដុកំ ផលំ យស្ស តំ > កដុកប្ផលំ (កម្មំ); ឆ. ពហុព្វី. ។

៨ – កស្សកវត្ថុ

ន តំ កម្មំ កតំ សាធុ យំ កត្វា អនុតប្បតិ
យស្ស អស្សុមុខោ រោទំ វិបាកំ បដិសេវតិ ។

(ប្រែ) បុគ្គលធ្វើនូវកម្មណា ហើយរមែងក្ដៅក្រហាយរឿយៗ, បុគ្គលមានមុខទទឹកដោយទឹកភ្នែក យំសោក ទទួលនូវវិបាកនៃកម្មណា, កម្មនោះដែលបុគ្គលធ្វើមិនប្រសើរទេ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

កម្មំ ចូលមើលរឿងសុប្បពុទ្ធកុដ្ឋិ លេខ ៧ ក្នុងពាលវគ្គទី៥ ។

កតំ គុ. (ករ + ត) "ដែល... ធ្វើហើយ,..." ។

សាធុ ឧបុំ. (សាធ + ឧ) "(កម្ម) ញុំាងប្រយោជន៍របស់ខ្លួននិងប្រយោជន៍របស់អ្នកដទៃឲ្យសម្រេច = (ល្អ,-

(ប្រសើរ)" វិ. សាធុបវត្តំ សាធេតីតិ> សាធុ (កម្មំ) ក.ក. ។

កត្វា អ. (ករ+ត្វា) "ធ្វើហើយ,..." ។

អនុតប្បតិ កិ. (អនុ+តប+យ+តិ-វ.) "ក្តៅតាម, ដុតតាម, តាមក្តៅ, តាមដុត,..." ។

អស្សុមុខ គុ. (អស្សុ+មុខ) "មានមុខទទឹកហើយដោយទឹកភ្នែក" វិ. អស្សូនិ តិន្តំ មុខំ យស្ស សោ> អស្សុមុខោ (ជនោ); តតិយា ឆដ្ឋី ភិន្នាធិករណ-ពហុព្វីហិ ។

រោទំ គុ. (រុទ+អន្ត) "កាលយំ, កាលកើត," រោទន្ត+សិ, ន្ត+សិ>ំ ។

វិបាក ពុ. (វិ+បច+ណ) "ការចំអិន, ការផ្តិន = ផល" វិ. វិបចនំ> វិបាកោ; ក.ក. ។

បដិសេវតិ កិ. (បដិ+សេវ+អ+តិ-វ.) "សេព, សេពគប់, រើ, ទទួលរង" ។

៤– សុមនមាលាការវត្ថុ

តញ្ច កម្មំ កតំ សាធុ   យំ កត្វា នានុតប្បតិ
យស្ស បតីតោ សុមនោ   វិបាកំ បដិសេវតិ ។

(ប្រែ) បុគ្គលធ្វើនូវកម្មណា ហើយមិនក្តៅក្រហាយតាម បុគ្គល

មានសេចក្តីត្រេកអរ មានចិត្តសប្បាយ ទទួលនូវផលនៃកម្មណា កម្មនោះឯងដែលបុគ្គលធ្វើហើយ ជាអំពើប្រពៃណាស់ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

តញ្ច សន្ធិ. (តំ+ច) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

កម្មំ, កតំ, សាធុ ចូរមើលរឿងកសកលេខ៨ ក្នុងពាលវគ្គទី៥ ។

នានុតប្បតិ សន្ធិ. (ន+អនុតប្បតិ) បុព្វសរលោបសន្ធិ និង បរទីឃសន្ធិ ។

អនុតប្បតិ, វិបាក, បដិសេវតិ ចូរមើលរឿងកសកលេខ ៨ ក្នុងពាលវគ្គទី ៥ ។

បតីតោ អ. ន. (បតិ+ឥ+ត) "មានបីតិ,..." ។

សុមនោ គុ. (សុ+មន) "មានចិត្តល្អ=(មានចិត្តសប្បាយ)"
វិ. សុន្ទរំ មនំ យស្ស សោ > សុមនោ;
ឆ. ពហុព្វី. ។

១០– ឧប្បលវណ្ណាវត្ថុ

មធុវា មញ្ញតី ពាលោ យាវ បាបំ ន បច្ចតិ
យទា ច បច្ចតី បាបំ អថ (ពាលោ) ទុក្ខំ និគច្ឆតិ ។

(ប្រែ) បាបមិនទាន់ឲ្យផលដរាបណា, បុគ្គលពាលសំគាល់នូវបាបនោះថាដូចជាទឹកឃ្មុំដរាបនោះ, លុះដល់បាបឲ្យផលក្នុងកាលណា ទើបបុគ្គលពាលបានប្រទះនូវសេចក្តីទុក្ខក្នុងកាលនោះ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

មធុវា សន្ធិៈ (មធុំ + វ) និគ្គហិតលោបសន្ធិ និងទីឃសន្ធិ ។

មញ្ញតិ កិ. (មន+យ+តិ–វ.) " សំគាល់, ស្មាន, ដឹង " ។

ពាល ចូរមើលរឿងសុប្បពុទ្ធកុដ្ឋិលេខ ៧ ក្នុងពាលវគ្គទី ៥ ។

យាវ និបាតថា " ដរាបណា, កំណត់, ត្រឹមណា, ... " ។

បច្ចតិ កិ. (បច+យ+តិ–វ.) " ចំអិន, ឆ្អិន, ទុំ, ឲ្យផល,..." ។

យទា អ.ស. (យ + ទា) " ក្នុងកាលណា " វិ. យស្មិំ កាលេ > យទា ។

អថ និបាតប្រាប់កាលថា "ក្នុងកាលនោះ, គ្រានោះ,..." ។

ទុក្ខ នប៉ុ. (ទុ+ខម+ក្វិ) (ធម្មជាត) ដែលគេអត់ទ្រាំបានដោយកម្រ=(ទុក្ខ)" វិ. ទុដ្ឋុ ខមិយតេ'តិ > ទុក្ខំ (ធម្មជាតំ) កម្ម. កម្ម. ។

និគច្ឆតិ កិ. (នី+គម+អ+តិ.វ.) " ដល់ដោយមិនសល់, បាន, ដល់មិនខាន, ទៅមិនខាន,..." ។

១១– ជម្ពុកាជីវកវត្ថុ

មាសេ មាសេ កុសគ្គេន ពាលោ ភុញ្ជេថ ភោជនំ
ន សោ សង្ខាតធម្មានំ កល្លំ អគ្ឃតិ សោឡសឹ ។

(ប្រែ) បុគ្គលពាលបរិភោគនូវភោជនដោយចុងស្បូវក្នុងខែ ១

បុគ្គលពាលនោះមិនដល់ថ្លៃមួយចម្រៀកទី ១៦ ដែលចែកអស់វារៈ ១៦ លើក នៃបុគ្គលអ្នកមានធម៌ពិចារណាហើយទេ ៗ

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

មាស — បុំ. (មសិ+ណ) "(កាល) កប់នូវអាយុនៃសត្វ=(ខែ)" វិ. សត្តានំ អាយុំ មិណន្តោ វិយ សីយតិ អន្តំ ករោតី'តិ> មាសោ (កាលោ); ក.ទ. ៗ

កុសគ្គ — បុំ. (កុស+អគ្គ) "ចុងនៃស្បូវ, ចុងនៃស្មៅ" វិ. កុសានំ អគ្គោ > កុសគ្គោ; ឆ. តប្បុ. ៗ

ពាល — ចូរមើលរឿងសុប្បពុទ្ធកុដ្ឋិលេខ ៧ ក្នុងពាលវគ្គទី៥ ៗ

ភោជន — ក. (ភុជ+យុ) "កិរិយាបរិភោគ" វិ. ភុញ្ជិយតេ'តិ> ភោជនំ ក.ក. ៗ "(វត្ថុ) ជាគ្រឿងបរិភោគ" វិ. ភុញ្ជតិ ឯតេនា'តិ>ភោជនំ (វត្ថុ); ក.ករ. ៗ "(ទី) ជាទីបរិភោគ" វិ. ភុញ្ជតិ ឯត្ថា'តិ> ភោ. ជនំ (ឋានំ); ក.អធិ. ៗ

សង្ខាតធម្ម — គុ. (សង្ខាត+ធម្ម) "(អរិយបុគ្គល) មានធម៌ពិចារណាហើយ" វិ. សង្ខាតោ ធម្មោ យេន សោ> សង្ខាតធម្មោ; គតិ. ពហុព្វី. ៗ

កល, កលា — នបុំ. "ចំណែក, ចំណិត" ៗ

អគ្ឃតិ ក្រិ. (អគ្ឃ+អ+តិ-វ.) “ ដល់ថ្លៃ, គួរថ្លៃ, ថ្លៃ ” ។

សោឡសឹ បូរណសំខ្យា “ ទីដប់ប្រាំមួយ, គំរប់ដប់ប្រាំមួយ ” ។

១២ - អហិបេតវត្ថុ

ន ហិ បាបំ កតំ កម្មំ សជ្ជុខីរំវ មុច្ចតិ
ឌហន្តំ ពាលមន្វេតិ ភស្មាច្ឆន្នោវ បាវកោ ។

(ប្រែ) កម្មលាមក ដែលបុគ្គលធ្វើហើយ មិនទាន់ឲ្យផល ដូចទឹកដោះស្រស់ដែលមិនទាន់ប្រែក្លាយទៅ (ក្នុងមួយរំពេច) បាបកម្មនោះតាមដុតបុគ្គលពាល ដូចរងើកភ្លើង ដែលផេះបិទបាំងទុក ដូច្នោះ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

បាប នបុំ. (បា + ប) “ (កម្ម) ជាដែនរក្សាខ្លួននៃសុជន ”
វិ. បាតិ រក្ខតិ សុជនា អត្តានមស្មា'តិ > បាបំ (កម្មំ); ក-អបា. ។
(កម្ម, រក្សាទុកឲ្យអបាយ វិ. អបាយំ បាតិ រក្ខតី'តិ > បាបំ (កម្មំ); ក.ក. ។ (កម្ម) ញុំាងជនឲ្យដល់ទុគ្គតិ = (បាប, លាមក)” វិ. ទុគ្គតឹ បាបេតី'តិ > បាបំ (កម្មំ); ក.ក. ។

កម្ម, កត ចូរមើលរឿងសុមនមាលាការលេខ៩ ក្នុងពាលវគ្គទី៥ ។

សជ្ជុក្ខីរំ សន្ធិ. (សជ្ជុក្ខីរំ+ឥវ) បរសរលោបសន្ធិ “ ដូចជាទឹកដោះស្រស់ដែលរឹតហើយក្នុងថ្ងៃនោះ ” ។

សជ្ជុ (ត + ជ្ជុ) “ ក្នុងកាលនោះ, ក្នុងថ្ងៃនោះ ” វិ. តស្មឹ កាលេ > សជ្ជុ ។ តស្មឹ ទិវសេ > សជ្ជុ ។

ខីរ នបុំ. (ខី+ក្ខរ) “ (វត្ថុ) អស់ទៅដោយកិរិយារឹត = (ទឹកដោះស្រស់) ” វិ. ខីយតិ ឧហាណោបា'តិ > ខីរំ (វត្ថុ) ក.ក. ។

មុច្ចតិ កិ. (មុច+យ+តិ-វ.) “ លែង, រួច, របូត, ក្លាយ,... ” ។

ឌហន្ត គុ. (ឌហ + អន្ត) “ កាលដុត, កាលឆេះ, កាលក្តៅ, កាល-ក្តៅក្រហាយ ” ។

ពាលមន្វេតិ សន្ធិ. (ពាលំ + អន្វេតិ) និគ្គហិតាគមសន្ធិ ។

អន្វេតិ កិ. (អនុ+ឥ+អ+តិ-វ.) “ ទៅតាម, ប្រព្រឹត្តតាម,... ” ។

ភស្មាច្ឆន្ន គុ. (ភស្មា + ឆន្ន) “ គឺផេះបិទបាំងហើយ, បិទបាំងហើយដោយផេះ ” វិ. ភស្មេន ឆន្នោ > ភស្មាច្ឆន្នោ (បាវកោ) តតិ. តប្បុ. ។

ភស្មាច្ឆន្នោវ សន្ធិ: (ភស្មាច្ឆន្នោ + ឥវ) បរសរលោបសន្ធិ ។

បាវក បុំ. (បុ+ណ្វុ) “ (សភាវ) ដែលជំរះ = (ភ្លើង) ” វិ. បុនាតី'តិ > បាវកោ (សភាវោ); ក.ក. ។

១៣ - សដ្ឋិកូដបេ្រតវត្ថុ

យាវទេវ អនត្ថាយ ញត្តំ ពាលស្ស ជាយតិ
ហន្តិ ពាលស្ស សុក្កំសំ មុទ្ធមស្ស វិបាតយំ ។

(ប្រែ) ការចេះដឹងកើតឡើងដល់បុគ្គលពាល គ្រាន់តែដើម្បីសេចក្ដីវិនាសប៉ុណ្ណោះ រមែងញុំាងបញ្ញាឲ្យធ្លាក់ចុះ បំផ្លិចបំផ្លាញចំណែកធម៌ស គឺកុសលរបស់បុគ្គលពាលនោះ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

យាវទេវ — និបាត "កំណត់, ជាកំណត់" ។

អនត្ថ — បុំ. (ន+អត្ថ) "ប្រយោជន៍មិនមែន, មិនមែនប្រយោជន៍=(សេចក្ដីវិនាស)" វិ. ឯ អត្ថោ > អនត្ថោ; នបុព្-បទទកយតប្បុរិស ។

ញត្ត — នបុំ. (ញាត + ត្ត) "ភាវនៃកិរិយាដឹង=(សេចក្ដីចេះដឹង វិ. ញាតស្ស ភាវោ > ញត្តំ; ភាវតទ្ធិត ។

ពាល — ចូរមើលរឿងសុប្បពុទ្ធកុដ្ឋិលេខ ៧ ក្នុងពាលវគ្គទី៥ ។

ជាយតិ — កិ. (ជន > ជា + យ + តិ - វ.) "កើត,..." ។

ហន្តិ — កិ. (ហន+អ+តិ-វ.) "បៀតបៀន,..." ។

សុក្កំស — បុំ. (សុក្ក+អំស) "ចំណែកនៃធម៌ស=(កុសល) វិ. សុក្កស្ស អំសោ > សុក្កំសោ; ឆ. តប្បុ. ។

មុទ្ធមស្ស សន្ធិ: (មុទ្ធំ+អស្ស) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

មុទ្ធា ពុ. (មុទ+ធ) "(ភូមិ)ជាទីត្រេកអរនៃសត្វមានថៃជាដើម= (ក្បាល,ព្រាញ)" វិ. មោទន្តិ ឯត្ថ ។ ការកយោ' តិ> មុទ្ធា (ភូមិ); ក. អធិ. ។

វិបាតយន្ត ពុ. (វិ+បត+ណយ+អន្ត) " កាលញុំាង...ឲ្យធ្លាក់ចុះ " វិបាតយំ < វិបាតយន្ត + សិ, ន្ត + សិ > ំ ។

១៤– សុធម្មត្ថេរវត្ថុ

អសន្តំ ភាវមិច្ឆេយ្យ បុរេក្ខារញ្ច ភិក្ខុសុ
អាវាសេសុ ច ឥស្សរិយំ បូជា បរកុលេសុ ច
មមេវ កត មញ្ញន្តុ គិហិប្បព្វជិតា ឧភោ
មមេវ អតិវសា អស្សុ កិច្ចាកិច្ចេសុ កិស្មិចិ
ឥតិ ពាលស្ស សង្កប្បោ ឥច្ឆា មានោ ច វឌ្ឍតិ ។

(ប្រែ) ភិក្ខុពាលរមែងប្រាថ្នានូវសេចក្តីសរសើរ ដែលមិនមាន (ក្នុងខ្លួន) ផង នូវការធ្វើក្នុងខាងមុខ គឺជាប្រមុខក្នុងពួកភិក្ខុផង នូវភាពជាឥស្សរៈ ក្នុងអាវាសទាំងឡាយផង នូវការបូជាទាំងឡាយក្នុងត្រកូលនៃជនទាំងឡាយដទៃផង; ភិក្ខុពាលតែងមានសេចក្តីត្រិះរិះថា សូមឲ្យគ្រហស្ថនឹងបព្វជិតទាំងពីរពួក សំគាល់នូវកិច្ចដែលមនុស្សដទៃធ្វើហើយ ថាជាកិច្ចរបស់អញវិញ អំណាចដ៏ក្រៃលែងរបស់អញ ចូរមានក្នុងកិច្ចតូចកិច្ចធំណាមួយ (កាលបើយ៉ាងនេះ) ឥច្ឆានឹងមានះ រមែងចំរើន ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

អសន្ត — នុ. (ន + អស + អន្ត) " កាលមិនមាន " ។

ភាវៈ — បុំ. (ភូ + ណ) " មានដោយបការៈផ្សេងៗ, កើតដោយបការៈផ្សេងៗ=(សេចក្ដីសរសើរ) " វិ. ភវនំ ភវ-តីតិ > ភាវោ; ក. ក. ។

ភាវមិច្ឆេយ្យ — សន្ធិ. (ភាវំ + ឥច្ឆេយ្យ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

ឥច្ឆេយ្យ — កិ. (ឥសុ+យ+ឯយ្យ-ស.) "គប្បីប្រាថ្នា,-ចង់,-ចង់បាន" ។

បុរេក្ខារញ្ច — សន្ធិ. (បុរេក្ខារំ+ច) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

បុរេក្ខារ — នបុំ. (បុរ+ករ+ណ) " ការធ្វើក្នុងខាងមុខ =(ប្រធាន, ប្រមុខ) " វិ. បុរេ ករណីយតោ·តិ > បុរេក្ខារំ; ក. ក. ។

ភិក្ខុសុ — សន្ធិ. (ភិក្ខូសុ) រស្សសន្ធិ ។

ភិក្ខុ — បុំ. ចូរមើលរឿងអញ្ញតរភិក្ខុលេខ ៨ ក្នុងអប្បមាទវគ្គទី ២ ។

អាវាស — បុំ. (អា + វស + ណ) "(ប្រទេស) ជាទីនៅនៃបព្វជិត=(វត្ត,-អារាម) " វិ. អាវសន្តិ ឯត្ថា·តិ > អាវាសោ (បទេសោ); ក. អធិ. ។

ឥស្សរិយ — នបុំ. (ឥស្សរ+ឥយ) " ភាពនៃបុគ្គលជាឥស្សរៈ " វិ. ឥស្សរស្ស ភាវោ > ឥស្សរិយំ; ភាវតទ្ធិត ។

បូជា — ឥ. (បូជ+អ+អា-ឥ.) "កិរិយាបូជា" វិ. បូជនំ > បូជា; ភ. ក. ។

បរកុល នបុំ. (បរ+កុល) "ត្រកូលនៃបុគ្គលដទៃ" វិ. បរស្ស កុលំ > បរកុលំ; ឆ. តប្បុ. ។

មមេវ សន្ធិ. (មមំ+ឯវ) និគ្គហិតលោបសន្ធិ និងបុព្វសរលោប-សន្ធិ ។

កាត គុ. ចូរមើលរឿងសុមនមាលាការលេខ ៩ ក្នុង-ពាលវគ្គទី ៥ ។

បញ្ញាណ កិ. (មន+យ+អន្ត-វ.) "ដឹង, សំគាល់, ស្គាន" ។

គិហិបព្វជិត បុំ. (គិហិ + បព្វជិត) "គ្រហស្ថនិងបព្វជិត" វិ. គិហិ ច បព្វជិតោ ច > គិហិបព្វជិតា; អសមា-ហារទ្វន្ទសមាស ។

អតិវស បុំ. (អតិ+វស) "អំណាចដ៏ក្រៃលែង, សេចក្តីប្រាថ្នាដ៏ក្រៃលែង" ។

អស្ស កិ. (អស+អ+ឯយ្យ) "គប្បីមាន,... ។

កិច្ចាកិច្ច នបុំ. (កិច្ច + អកិច្ច) "កិច្ចតូចនិងកិច្ចធំ, កិច្ចនិងមិនមែនកិច្ច" ។

កិស្មិចិ សន្ធិ. (កិស្មិំ ចិ ឬ កិស្មិញ្ចិ) និគ្គហិតលោបសន្ធិ ។

ពាល ចូរមើលរឿងបុព្វកថាលេខ ៣ ក្នុងពាលវគ្គទី ៥ ។

សង្កប្ប បុំ. (សំ+កប្ប+ណ) "(វិតក្ក) ជាគ្រឿងត្រិះរិះ=(គម្រិះ)"

វិ. សង្កប្បត្តិ បករត្តិ អនេនា·តិ > សង្កប្បោ (វិតក្កោ); ក.ករ ។

ឥច្ឆា ឥ. (ឥស + អ + អា – ឥ.) "សេចក្តីប្រាថ្នា, សេចក្តីចង់, ការប៉ុនប៉ង,... វិ. ឯសនំ > ឥច្ឆា; ក. ក. ។

មាន បុំ. (មន + ណ) "(សភាវ) ប្រកាន់=(មានះ, ឆ្មើង)" វិ. សេយ្យាទិវសេន មញ្ញតី·តិ > មានោ (សភាវោ); ក. ក. ។

វឌ្ឍតិ កិ. (វឌ្ឍ+អ+តិ-រ.) "ចំរើន;..." ។

១៥–រឿងវនវាសិតិស្សត្ថេរ

អញ្ញា ហិ លាភូបនិសា អញ្ញា និព្វានគាមិនី
ឯវមេតំ អភិញ្ញាយ ភិក្ខុ ពុទ្ធស្ស សាវកោ
សក្ការំ នាភិនន្ទេយ្យ វិវេកមនុព្រូហយេ ។

(ប្រែ) បដិបទា (ការប្រតិបត្តិ) អាស្រ័យនូវលាភផ្សេង, បដិបទាជាដំណើរទៅកាន់ព្រះនិព្វានផ្សេង, ភិក្ខុជាសាវករបស់ព្រះពុទ្ធ ដឹងច្បាស់នូវហេតុនុ៎ះ យ៉ាងនេះហើយ មិនគួរត្រេកអរចំពោះសក្ការៈឡើយ គប្បីញ៉ាំងវិវេកឲ្យចំរើនដោយលំដាប់ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

លាភូបនិសា ឥ. (លាភ + ឧបនិសា) "(បដិបទា) ជាទីចូលទៅ

ការស្រ័យទូរលោក" វិ. ឧបធិសីទតិ លោក
ឯត្ថា'តិ > លោកូបនិសា (បដិវេធា) ក.អធិ. ។
ឧបនិសា < ឧប + និ + សី + អ ។

និព្វានគាមិនី គុ. (និព្វាន+គម+ណី+គិនី–គុ.) "(បដិបទា) ជាទី
ទៅកាន់ព្រះនិព្វាន" វិ. និព្វានំ គច្ឆតិ ឯតា-
យា'តិ > និព្វានគាមិនី (បដិបទា); ក.ករ. ។

ឯវមេតំ សន្ធិ. (ឯវំ+ឯតំ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

អភិញ្ញាយ អ.(អភិ+ញា+ត្វា) "ដឹងចំពោះហើយ, ដឹងច្បាស់ហើយ" ។

ភិក្ខុ បុំ. ចូលមើលរឿងសុធម្មត្ថេរលេខ១៤ ក្នុងពាលវគ្គទី៥ ។

ពុទ្ធ បុំ. (ពុធ + ត) "អ្នកភ្ញាក់រឭក, អ្នកត្រាស់ដឹង=(អ្នក
ប្រាជ្ញ, ព្រះពុទ្ធ) វិ. ពុជ្ឈតី'តិ > ពុទ្ធោ; ក.ក. ។

សាវក បុំ. (សុ+ណ្វុ) "អ្នកស្តាប់=(សាវ័ក)" វិ. សុណា-
តី'តិ > សាវកោ; ក.ក. ។

សក្ការ បុំ. (សំ + ករ + ណ ឬ សក្កច្ច + ករ + ណ) "កិរិយាធ្វើព្រម,
កិរិយាធ្វើដោយគោរព=(សក្ការ) វិ. សំ ការិយ-
តេ'តិ > សក្ការោ; ក.ក. ។ សក្កច្ចំ
ការិយតេ'តិ > សក្ការោ; ក.ក. ។

អភិនន្ទេយ្យ កិ. (អភិ + នន្ទ + អ + ឯយ្យ – ស.) "គប្បីត្រេកអរចំពោះ,
គប្បីត្រេកអរក្រៃលែង" ។

វិវេកាមនុព្រូហយេ សន្ធិ. (វិវេក+អនុព្រូហយេ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

វិវេក — បុំ. (វិច+ណ) "កិរិយាពិចារណា, កិរិយាស្ងប់,..." ។

អនុព្រូហយេ — កិ. (អនុ+ព្រូហ+ណយ+ឯយ្យ-ស.) "គប្បីញ៉ាំង...ឲ្យចំរើនតាមលំដាប់, គប្បីចំរើនរឿយ ៗ, គប្បីចំរើនតាម" ។

ចប់ពាលវគ្គទី ៥

បណ្ឌិតវគ្គទី ៦

១ – រាធត្ថេរវត្ថុ

និធីនំវ បវត្តារំ យំ បស្សេ វជ្ជទស្សិនំ
និគ្គយ្ហវាទឹ មេធាវឹ តាទិសំ បណ្ឌិតំ ភជេ
តាទិសំ ភជមានស្ស សេយ្យោ ហោតិ ន បាបិយោ ។

(ប្រែ) បុគ្គលគប្បីឃើញអ្នកប្រាជ្ញណា ដែលមានប្រាជ្ញាពោលនូវពាក្យសង្កត់សង្កិន ចង្អុលប្រាប់ទោសឲ្យឃើញ ដូចបុគ្គលអ្នកប្រាប់កំណប់ទ្រព្យដូច្នោះ គួរគប់នឹងអ្នកប្រាជ្ញដូច្នោះចុះ (ព្រោះថា) កាលបុគ្គល គប់នូវអ្នកប្រាជ្ញដូច្នោះហើយ គុណគាប់ប្រសើររមែងមាន ទោសដ៏លាមកពុំដែលមានឡើយ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

និធីនំវ សន្ធិ. (និធីនំ+ឥវ) បរសរលោបសន្ធិ ។

និធិ នបុំ. (និ+ធា+ឥ.) "(វត្ថុ) ដែលជនគប្បីកប់ទុក=(កំណប់ទ្រព្យ) វិ. និក្ខិបិត្វា ធារិតព្វោ'តិ > និធិ; កម្ម.កម្ម. ។

បវត្តុ បុំ. (ប+វទ+តុ) "អ្នកពោល, អ្នកប្រាប់" វិ. បវទតី'តិ > បវត្តា; ក.ក.; (បំបែកការន្តដូចបិតុ) ។

បស្សេ កិ. (ទិស>បស្ស+អ+ឯយ្យ-ស.) "គប្បីឃើញ, គប្បីជួបប្រទះ ។

វជ្ជទស្សី បុំ. (វជ្ជ+ទិស>ទស្ស+ណី) "អ្នកឃើញនូវទោស, អ្នកបង្ហាញនូវទោស" វិ. វជ្ជំ ទស្សេតី'តិ > វជ្ជទស្សី ;ក.ក. ។

និគ្គយ្ហវាទី បុំ. (និគ្គយ្ហ+វទ+ណី) "អ្នកមានកិរិយាពោលផ្ចាញ់ផ្ចាល់ជាប្រក្រតី, អ្នកមានកិរិយាពោលសង្កត់សង្កិនជាប្រក្រតី" វិ. និគ្គយ្ហ វទិតុំ សីលមស្សា'តិ > និគ្គយ្ហ-វាទី; ស.ក. ។

មេធាវី បុំ. (មេធា+វី) "អ្នកមានប្រាជ្ញា = (អ្នកប្រាជ្ញ)" វិ. មេធា យស្ស អត្ថី'តិ > មេធាវី; អត្ថិតទ្ធិ ។

តាទិស បុំ. (ត+ទិស+ក្វិ) "អ្នកប្រាកដដូចជានោះ, អ្នកប្រាកដដូច្នោះ" វិ. សោ វិយ ទិស្សតី'តិ > តាទិសោ; ក.ក. ។

បណ្ឌិត បុំ. [បណ្ឌា+ឥត] "អ្នកមានប្រាជ្ញាកើតព្រម= បណ្ឌិត, អ្នកប្រាជ្ញ)" វិ. បណ្ឌា ឥទ្ធិ សញ្ជាតា អស្សាតិ > បណ្ឌិតោ; សញ្ញាតតទ្ធិត ។

ករេ ក្រិ. (ករ+អ+ឯយ្យ-ស.) "គប្បីគប់, គប្បីគប់រក" ។

ភជមាន គុ. (ភជ+មាន) "កាលគប់,កាលគប់រក" ។

សេយ្យោ គុ. (បសត្ថ+ឥយ) "ប្រសើរជាង" ។

បាបិយ គុ. (បាប+ឥយ) "លាមកដោយវិសេស" វិ. សព្វេ ឥមេ បាបា អយមិមេសំ វិសេសេន បាបោតិ > បាបិយោ; សេដ្ឋតទ្ធិត ។

២— អស្សជិបុនព្វសុកភិក្ខុវត្ថុ

ឱវទេយ្យានុសាសេយ្យ អសព្ភា ច និវារយេ
សតំ ហិ សោ បិយោ ហោតិ អសតំ ហោតិ អប្បិយោ។

(ប្រែ) បណ្ឌិតគួរទូន្មាន គួរប្រៀនប្រដៅ គួរហាមឃាត់ជនទាំងឡាយ ចាកអំពើរបស់អសប្បុរស, បណ្ឌិតនោះរមែងជាទីស្រឡាញ់របស់សប្បុរសតែម្យ៉ាង មិនជាទីស្រឡាញ់នៃអសប្បុរសឡើយ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

ឱវទេយ្យានុសាសេយ្យ សន្ធិ. (ឱវទេយ្យ+អនុសាសេយ្យ) បុព្វសរលោបសន្ធិ និងបរទីឃសន្ធិ ។

ឱវទេយ្យ កិ. (អវ+វទ+អ+ឯយ្យ-ស.) "គប្បីទូន្មាន, គប្បីប្រដៅ... ។

អនុសាសេយ្យ កិ. (អនុ+សាស+អ+ឯយ្យ-ស.) "គប្បីប្រៀនប្រដៅរឿយៗ,... "

អសព្ភា គុ. (ន+សភា) "មិនមែនជាវាចាគឺបុគ្គលគប្បីពោលក្នុងទីប្រជុំ, មិនមែនជាវាចាជាគ្រឿងពោលនៃជនសប្បុរស = (អសប្បុរស, អកុសល, ធម៌ជាអកុសល)" ។

និវារយេ កិ. (និ+វរ+ណយ+ឯយ្យ-ស.) "គប្បីហាមឃាត់,..." ។

សតំ ប៉ុ. (សន្ត+នំ-វិ., ន្ត+នំ-វិ.>តំ) សន្ត<សម+ត, "អ្នកស្ងប់, អ្នករម្ងាប់=(សប្បុរស)" វិ. សមេតីតិ>សន្តោ; ក.ក. ។

បិយោ គុ. (បិយ+អ) "ជាទីស្រឡាញ់" វិ. បិយេតិ តន្តិ> បិយោ; ក.កម្ម. ។

អសតំ ប៉ុ. (អសន្ត+នំ-វិ.) អសន្ត<ន+សម+ត, "អ្នកមិនស្ងប់, អ្នកមិនរម្ងាប់ = (អសប្បុរស)" ។ គុ. "មិនស្ងប់ហើយ, មិនរម្ងាប់ហើយ" ។

អប្បិយោ គុ. (ន+បិយ+អ) "មិនជាទីស្រឡាញ់" វិ. ន បិយេតិ តន្តិ > អប្បិយោ; ក.កម្ម. ។

ហោតិ កិ. (ហុ+អ+តិ-វ.) "មាន" ។

៣ - ឆន្នត្ថេរវត្ថុ

ន ភជេ បាបកេ មិត្តេ ន ភជេ បុរិសាធមេ
ភជេថ មិត្តេ កល្យាណេ ភជេថ បុរិសុត្តមេ ។

(ប្រែ) បុគ្គលមិនគួរគប់មិត្រអាក្រក់ មិនគួរគប់បុរសថោកទាប គួរគប់តែមិត្រល្អ គួរគប់តែបុរសជាខ្ពស់ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

ភជេ — កិ. (ភជ+អ+ឯយ្យ+ស.) គប្បីគប់រក,... ។

បាបក — គុ. (បាប + ក-សកត្ថ) " លាមក, អាក្រក់,... " វិ. បាបោ ឯវ > បាបកោ ។

មិត្ត — បុំ. (មិទ+ត) អ្នកស្រឡាញ់,=(មិត្រ,សំឡាញ់ " វិ. មិជ្ជតិ សិនេហតីតិ > មិត្តោ, ក.ក. ។

បុរិសាធម — បុំ. (បុរិស+អធម) "បុរសថោកទាប" វិ. បុរិសោ អធមោ > បុរិសាធមោ; វិ.បុ. ។

ភជេថ — កិ. (ភជ+អ+ឯថ-ស.) "គប្បីគប់រក,..." ។

កល្យាណ — នបុំ.,គុ. (កល + យាណ) "(គុណជាត) ដែលជនគួរគប់=(លំអ, ល្អ) វិ. កាលិតព្វំ សំឡាតព្វន្តិ > កល្យាណំ; កម្ម.កម្ម. ។

បុរិសុត្តម — បុំ. (បុរិស+ឧត្តម) "បុរសឧត្តមខ្ពស់, បុរសជាខ្ពង់ខ្ពស់" ។ វិ. បុរិសោ ឧត្តមោ > បុរិសុត្តមោ; វិ.បុ. ។

៤- មហាកប្បិនត្ថេរវត្ថុ

ធម្មប្បីតិ សុខំ សេតិ វិប្បសន្នេន ចេតសា
អរិយប្បវេទិតេ ធម្មេ សទា រមតិ បណ្ឌិតោ ។

(ប្រែ) បណ្ឌិតអ្នកក្រេបផឹកនូវធម៌ មានចិត្តជ្រះថ្លាហើយ រមែងដេកជាសុខ រមែងត្រេកអរក្នុងធម៌ដែលព្រះអរិយៈប្រកាសទុកហើយគ្រប់ពេល ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

ធម្មប្បីតិ បុំ.,ត. (ធម្ម+បា+តិ) " អ្នកក្រេបផឹកនូវធម៌ " វិ.
ធម្មំ បិវតីតិ > ធម្មប្បីតិ; ក.ក. ។
" ការក្រេបផឹកនូវធម៌ " វិ. ធម្មស្ស បានំ >
ធម្មប្បីតិ; ភ.ក. ។

សុខំ នបុំ. ចូរមើលមដ្ឋកុណ្ឌលីលេខ ២ ក្នុងយមកវគ្គទី ១ ។

សេតិ កិ. (សី+អ+តិ-វ.) " ដេក, សឹង, ផ្ទំ ។

វិប្បសន្ន គុ. (វិ+ប+សទ+ត) " ជ្រះថ្លាហើយ, ថ្លា,..." ។

អរិយប្បវេទិត គុ. (អរិយ + បវេទិត) " ដែលព្រះអរិយៈ ប្រកាសហើយ
វិ. អរិយេហិ បវេទិតោ > អរិយប្បវេទិតោ
(ធម្មោ); តត. តប្ប. ។

សទា អ.សព្វ. (សព្វ+ទា) " ក្នុងកាលទាំងពួង " វិ.
សព្វស្មឹ កាលេ > សព្វទា ។

រមតិ កិ. (រម + អ + តិ-វ.) “រីករាយ, ត្រេកអរ;...” ។

បណ្ឌិត បុំ. ចូរមើលរឿងរកផ្តើមលេខ ១ ក្នុងបណ្ឌិតវគ្គទី ៦ ។

៨– បណ្ឌិតសាមណេរវត្ថុ

ឧទកំ ហិ នយន្តិ នេត្តិកា ឧសុការា នមយន្តិ តេជនំ
ទារុំ នមយន្តិ តច្ឆកា អត្តានំ ទមយន្តិ បណ្ឌិតា ។

(ប្រែ) ធម្មតា អ្នកនាំទឹក តែងនាំទឹកទៅ អ្នកធ្វើកូនសរ តែងពត់កូនសរ (ឲ្យត្រង់) អ្នកចាំងតែងចាំងឈើ ឯបណ្ឌិតទាំងឡាយ តែងទូន្មានខ្លួន ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

ឧទក នបុំ. (ឧទ្ទ + ក) “ (ធម្មជាត) ធ្វើនូវកិរិយាជ្រួតជ្រាប = (ទឹក)” វិ. ឧន្ទតិ ទ្រវំ ករោតីតិ > ឧទកំ; ក.ក. ។

នយន្តិ កិ. (នី+អ+អន្តិ–វ.) “ នាំទៅ,...” ។

នេត្តិកា បុំ. (នី+តិ+ក–សក.) “អ្នកនាំទៅនូវទឹក, អ្នកនាំទៅនូវទឹកកាន់ទីដែលខ្លួនប្រាថ្នា=(អ្នកស្រែ)” វិ. អត្តនា ឥច្ឆិ-តិច្ឆិតដ្ឋានំ ឧទកំ នេតីតិ > នេត្តិកោ; ក.ក. ។

ឧសុការ បុំ. (ឧសុ+ករ+ណ) “អ្នកធ្វើនូវកូនសរ = (ជាងកូនសរ)” វិ. ឧសុំ ករោតីតិ > ឧសុការោ; ក.ក. ។

នមយន្តិ កិ. (នម+ណយ+អន្តិ-វ.) “ពត់, ចាំង,...” ។

តេជន ឧបុំ. [តិជ+យុ] " កូនសរ "

ទារុ នបុំ. [ទរ+ណុ] "(វត្ថុជាត) ដែលជនបោចបាន=(ទស, ឈើ)" វិ. ទរីយតីតិ > ទារុ; កម្ម. កម្ម. ។

តច្ឆក បុំ. [តច្ឆ+ណុ] " អ្នកចាំង=(ជាងចាំង, ជាងចំណាំង " វិ. តច្ឆតិ តនុករោតីតិ > តច្ឆកោ; ក.ក. ។

ទមយន្តិ កិ. [ទម + ណយ + អន្តិ-វ.] " ទូន្មាន,... " ។

បណ្ឌិត បុំ. ចូរមើលរឿងកថាវត្ថុលេខ ១ ក្នុងបណ្ឌិតវគ្គទី ៦ ។

៦– លកុណ្ឌកភទ្ទិយត្ថេរវត្ថុ

សេលោ យថា ឯកឃនោ វាតេន ន សមីរតិ
ឯវំ និន្ទាបសំសាសុ ន សមិញ្ជន្តិ បណ្ឌិតា ។

(ប្រែ) ថ្មក្រាន់ មិនរង្គើបព្រោះខ្យល់ ដូចម្ដេចមិញ, បណ្ឌិតទាំងឡាយ ក៏មិនរង្គើបព្រោះពាក្យដំនៀលនិងពាក្យសរសើរ (ជាដើម) ដូច្នោះឯង ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

សេល បុំ. [សិលា+ណ] " គំនរនៃថ្ម=(ភ្នំ) " វិ. សិលានំ រាសិ > សេលោ, កសិតទ្ធិត ។

ឯកឃន បុំ. [ឯក+ឃន] " កាន់តែមួយ, ដុំតែមួយ " វិ. ឯកោ ឃនោ > ឯកឃនោ; ទិគុសមាស ។

វាត   បុំ. (វា+ត) "(សភាវៈ) ជាគ្រឿងផ្សាយទៅនៃគុណ មានផ្កាជាដើម=(ខ្យល់) វិ. វាយតិ បុប្ផាទីនំ គន្ធោ យេន សោ > វាតោ; ត. ករ. ។

សមីរតិ   កិ. (សំ+ឦរ+អ+តិ-វ.) "រំភើប, កំរើក, កក្រើក...." ។

និន្ទាបសំសា   ឥ. (និន្ទា+បសំសា) "ការតិះដៀលនឹងការសរសើរ" វិ. និន្ទា ច បសំសា ច > និន្ទាបសំសា; អសមាហារទ្វន្ទ ។

សមិញ្ជន្តិ   កិ. (សំ+ឥញ្ជ+អ+អន្តិ-វ.) "រំជួល, ញាប់ញ័រ,..." ។

បណ្ឌិត   បុំ. ចូរមើលរឿងកថាវត្ថុលេខ ១ ក្នុងបណ្ឌិតវគ្គទី ៦ ។

៧ - កាណមាតាវត្ថុ

យថាបិ រហទោ គម្ភីរោ   វិប្បសន្នោ អនាវិលោ
ឯវំ ធម្មានិ សុត្វាន   វិប្បសីទន្តិ បណ្ឌិតា ។

(ប្រែ) អន្លង់ទឹកដែលជ្រៅ រមែងជ្រះថ្លាមិនល្អក់យ៉ាងណា បណ្ឌិតទាំងឡាយ លុះបានស្ដាប់ធម៌ទេសនាហើយ រមែងជ្រះថ្លាស៊ប់ស្ងួន យ៉ាងនោះ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

រហទ   បុំ. (រហ+ទ) "អន្លង់ទឹក" ។

គម្ភីរ   គុ. "ជ្រៅ, ដែលជ្រៅ" ។

វិប្បសន្ន គុ. ចូរមើលរឿងមហាកប្បិនត្ថេរលេខ ៤ ក្នុងបណ្ឌិតវគ្គទី ៦ ។

អនាវិល គុ. (ន + អាវិល) " មានល្អក់មិនមាន = (មិនល្អក់) "
វិ. នត្ថិ អាវិលោ អស្សាតិ > អនាវិលោ; នបុព្វបទ ន. ពហុព្វី. ។

ធម្ម បុំ. (ធរ + ម្ម) " (សភាវ) ទ្រទ្រង់ = (ធម៌)
វិ. ធារេតីតិ > ធម្មោ; ក. ក. ។

សុត្វាន អ. (សុ + ត្វាន) " ស្ដាប់ហើយ, ឮហើយ " ។

វិប្បសីទន្តិ កិ. (វិ + ប + សទ + អ + អន្តិ-វ.) " ជ្រះថ្លា, ថ្លា " ។

បណ្ឌិត បុំ. ចូរមើលរឿងរាធត្ថេរលេខ ១ ក្នុងបណ្ឌិតវគ្គទី ៦ ។

៨– បញ្ចសតភិក្ខុវត្ថុ

សព្វត្ថ វេ សប្បុរិសា វជន្តិ
ន កាមកាមា លបយន្តិ សន្តោ
សុខេន ផុដ្ឋា អថ វា ទុខេន
ន ឧច្ចាវចំ បណ្ឌិតា ទស្សយន្តិ

(ប្រែ) ពួកសប្បុរសតែងលះ (ឆន្ទរាគៈ) ក្នុងធម៌ទាំងពួង (មានបញ្ចក្ខន្ធជាដើម), ពួកលោកអ្នកស្ងប់ រមែងមិនរាក់ទាក់ព្រោះសេចក្ដីប្រាថ្នាក្នុងកាម, ពួកបណ្ឌិតប៉ះត្រូវសេចក្ដីសុខ ឬទុក្ខពាល់ត្រូវហើយ រមែងមិនសំដែងអាការៈខ្ពស់ទាបឡើយ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

សព្វត្ថ : អ.ស. (សព្វ+ត្ថ) "ក្នុង...ទាំងពួង" ។

សប្បុរិស បុំ. (សន្ត+បុរិស) "បុរសស្ងប់ = (សប្បុរស)" វិ. សន្តោ បុរិសោ > សប្បុរិសោ; វិ. បុ. ។

វជន្តិ កិ. (វជ+អ+អន្តិ-វ.) "វៀរ, លះបង់,..." ។

កាមកាម បុំ. (កាម+កាម) "សេចក្ដីប្រាថ្នាក្នុងកាម" វិ. កាមេសុ កាមោ > កាមកាមោ; ស.តប្បុ. ។

លបយន្តិ កិ. (លប + ណយ + អន្តិ–វ.) "ហៅរក, ចរចា,..." ។

សន្ត បុំ. (សម+ត) "អ្នកស្ងប់=(សប្បុរស)" វិ. សមេតីតិ > សន្តោ; ក.ក. ។ សន្ត ចំបែកដូចភគវន្ត ។

សុខ ឧបុំ. ចូរមើលរឿងមហាកប្បិនត្ថេរលេខ ៤ ក្នុងបណ្ឌិតវគ្គទី ៦ ។

ផុដ្ឋ គុ. (ផុស+ត) "ពាល់ត្រូវហើយ, ដែល...ប៉ះពាល់ហើយ" ។

ទុក្ខ ឧបុំ. (ទុ+ខម+ក្វិ) "(ធម្មជាត) ដែលជនអត់ទ្រាំបានដោយកម្រ = (សេចក្ដីទុក្ខ, លំបាក)" វិ. ទុក្ខមិយតេតិ > ទុក្ខំ (ធម្មជាតំ); កម្ម.កម្ម. ។

ឧច្ចាវច គុ. (ឧច្ច+អវច) "ខ្ពស់និងទាប, ទាំងខ្ពស់ទាំងទាប".

វិ. ទុល្លោ ច អវោ ច ភទ្រាវោ (អាការេ);

វិសេសនៈនាមបទ ។

បណ្ឌិត ចូរមើលរឿងកថាវត្ថុលេខ ១ ក្នុងបណ្ឌិតវគ្គទី ៦ ។

ទស្សយន្តិ កិ. (ទិស + ណយ + អន្តិ - ក.) "សំដែង, បង្ហាញ" ។

៩– ធម្មិកត្ថេរវត្ថុ

ន អត្តហេតុ ន បរស្ស ហេតុ
ន បុត្តមិច្ឆេ ន ធនំ ន រដ្ឋំ
ន ឥច្ឆេយ្យ អធម្មេន សមិទ្ធិមត្តនោ
ស សីលវា បញ្ញវា ធម្មិកោ សិយា ។

(ប្រែ) បុគ្គលណាមិនធ្វើអំពើអាក្រក់ ព្រោះហេតុនៃខ្លួន, មិនធ្វើអំពើអាក្រក់ព្រោះហេតុនៃអ្នកដទៃ, មិនចង់បានកូន, មិនចង់បានទ្រព្យ, មិនចង់បានដែន មិនចង់បានការសម្រេចដើម្បីខ្លួនដោយហេតុមិនមែនជាធម៌, បុគ្គលនោះជាអ្នកមានសីល មានប្រាជ្ញា ប្រកបដោយធម៌ ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

អត្តហេតុ បុំ. (អត្ត + ហេតុ) "ហេតុនៃខ្លួន" វិ. អត្តនោ ហេតុ អត្តហេតុ; ឆ. តប្បុ. ។

បុត្តមិច្ឆេ សន្ធិ (បុត្តំ + ឥច្ឆេ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

ឥច្ឆេ កិ. (ឥស + យ + ឯយ្យ – ស.) គប្បីចង់បាន, គប្បីប្រាថ្នា" ។

បុត្ត — បុំ. (បុ+ត) "(ផន) ជាទីពេញនៃបិតា = (កូន)" វិ. បុណាតិ បិតា ឯត្ថា'តិ > បុត្តោ; ក.អធិ. ។

រដ្ឋ — នបុំ. (រជ+ត) "(ទី) ជាទីប្រព្រឹត្តទៅ (នៃអ្នកក្រុងជាដើម)=(ផែន,ប្រទេស)" វិ. រជន្តិ ឯត្ថ ពាណិជ-ឆយោ'តិ > រដ្ឋំ; ក.អធិ. ។

ឥច្ឆេយ្យ — កិ. (ឥស+យ+ឯយ្យ-ស.) "គប្បីប្រាថ្នា, គប្បីចង់បាន" ។

អធម្ម — បុំ. (ន+ធម្ម) "មិនមែនធម៌" ។

សមិទ្ធិមត្តនោ — សន្ធិ. (សមិទ្ធិំ+អត្តនោ) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

សមិទ្ធិ — ឥ. (សំ+ឥទ្ធ+ឥ) "ការសម្រេច, ការបរិបូណ៌" ។

សីលវា — គុ. (សីល+វន្តុ) "អ្នកមានសីល" វិ. សីលំ យស្ស អត្ថី'តិ > សីលវា; អត្ថិតទ្ធិត ។

បញ្ញវា — គុ. (បញ្ញា+វន្តុ) "អ្នកមានប្រាជ្ញា" វិ. បញ្ញា យស្ស អត្ថី'តិ > បញ្ញវា; អត្ថិតទ្ធិត ។

ធម្មិកោ — គុ. (ធម្ម+ណិក) "អ្នកប្រព្រឹត្តតាមធម៌" វិ. ធម្មេន ចរតី'តិ > ធម្មិកោ; អត្ថិតទ្ធិត ។ "ប្រកបដោយធម៌" វិ. ធម្មេន និយុត្តោ > ធម្មិកោ; និយុត្តតទ្ធិត ។

១០–ធម្មស្សវវគ្គ

អប្បកា តេ មនុស្សេសុ យេ ជនា បារគាមិនោ

អថាយំ ឥតរា បជា តីរមេវានុធាវតិ
យេ ច ខោ សម្មទក្ខាតេ ធម្មេ ធម្មានុវត្តិនោ
តេ ជនា បារមេស្សន្តិ មច្ចុធេយ្យំ សុទុត្តរំ ។

(ប្រែ) បណ្ដាមនុស្សទាំងឡាយ ពួកជនដែលឆ្លងដល់ត្រើយ គឺព្រះនិព្វាននោះ មានប្រមាណតិច, ចំណែកពួកសត្វក្រៅពីនេះ រមែងស្ទុះទៅកាន់ត្រើយ (គឺសក្កាយទិដ្ឋិនុះឯង) ក៏ជនទាំងឡាយឯណាប្រព្រឹត្តតាមធម៌ ក្នុងធម៌ដែលគេពោលទុកហើយដោយប្រពៃ, ជនទាំងនោះនឹងឆ្លងនូវតេភូមិកវដ្ដៈជាលំនៅនៃមច្ចុ ដែលគេឆ្លងបានដោយលំបាក ហើយដល់នូវត្រើយគឺព្រះនិព្វាន ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

អប្បកា — គុ. (អប្ប+ក) "មានប្រមាណតិច" វិ. អប្បំ បរិមាណំ យស្ស'តិ > អប្បកោ; បរិមាណគុណ ។

មនុស្ស — បុំ. (មន+ឧស្ស) "អ្នកដឹងនូវហេតុនិងមិនមែនហេតុ = (មនុស្ស)" វិ. ការណាការណំ មនតិ ជានាតី'តិ > មនុស្សោ; ក. ក. ។

បារគាមី — បុំ. (បារ+គម+ណី) "អ្នកដល់នូវត្រើយ (គឺព្រះនិព្វាន)" វិ. បារំ គច្ឆតី'តិ > បារគាមី; ក. ក. ។

អថាយំ — សន្ធិ. (អថ+អយំ) បុព្វសរៈលោបសន្ធិនិងបរទីឃសន្ធិ ។

បជា — កិ. (ប+ជន+ក្វិ) "(សត្តជាតិ) កើតដោយបការ.= (ពពួកសត្វ)" វិ. បការេន ជនីតា'តិ> បជា; ត.ក. ។

តីរមេវានុធាវតិ — សន្ធិ. (តីរំ+ឯវ+អនុធាវតិ) និគ្គហិតាទេសន្ធិ, បុព្វសរៈលោបសន្ធិនិងបរទីឃសន្ធិ ។

អនុធាវតិ — កិ. (អនុ+ធាវ+អ+តិ-វ) "ស្ទុះទៅតាម, លឿនទៅតាម, ស្ទុះទៅរឿយ ៗ ។

សម្មទក្ខាត — គុ. (សម្មា+ទ-អា+អក្ខាត) "ដែល...ពោលហើយដោយប្រពៃ" ។

ធម្មានុវត្តី — បុំ. (ធម្ម+អនុ+វត្ត+ណី) "អ្នកប្រព្រឹត្តតាមនូវធម៌" វិ. ធម្មំ អនុវត្តតី'តិ> ធម្មានុវត្តី; ត.ក. ។ អ្នកមានកិរិយាប្រព្រឹត្តតាមនូវធម៌ជាប្រក្រតី, អ្នកមានកិរិយាប្រព្រឹត្តរឿយ ៗ នូវធម៌ជាប្រក្រតី" វិ. ធម្មំ អនុវត្តិតុំ សីលមស្សា'តិ> ធម្មានុវត្តី; ស.ត. ។

ឯស្សន្តិ — កិ. (ឥ+អ+ស្សន្តិ-ក.) "នឹងដល់,..." ។

សុទុត្តរ — គុ. (សុ+ទុ+តរ+អ) "ដែលបុគ្គលកម្រឆ្លងបានដោយងាយ" ។

១១ - អាគន្តុកភិក្ខុវត្ថុ

កណ្ហំ ធម្មំ វិប្បហាយ សុក្កំ ភាវេថ បណ្ឌិតោ
ឱកា អនោកមាគម្ម វិវេកេ យត្ថ ទូរមំ
តត្រាភិរតិមិច្ឆេយ្យ ហិត្វា កាមេ អកិញ្ចនោ
បរិយោទបេយ្យ អត្តានំ ចិត្តក្លេសេហិ បណ្ឌិតោ ។
យេសំ សម្ពោធិយង្គេសុ សម្មា ចិត្តំ សុភាវិតំ
អាទានប្បដិនិស្សគ្គេ អនុបាទាយ យេ រតា
ខីណាសវា ជុតិមន្តោ តេ លោកេ បរិនិព្វុតា ។

(ប្រែ) បណ្ឌិតគួរលះបង់ធម៌ខ្មៅចេញ ញុំាងធម៌សឲ្យចំរើនឡើង (ដោយវិធី) ចេញចាកអាល័យគឺកាមគុណ ហើយឈមទៅរកព្រះនិព្វាន ជាធម៌ជាទីមិនមានអាល័យ, គួរលះបង់កាមទាំងឡាយចេញ ជាអ្នកមិន នកង្វល់ ហើយប្រាថ្នានូវសេចក្តីត្រេកអរ ក្នុងវិវេកដែលពួកសត្វត្រេកអរបានដោយក្រនោះ, បណ្ឌិតគួរញុំាងខ្លួនឲ្យផូរផង់ចាកគ្រឿងសៅហ្មងចិត្ត ។ ចិត្តដែលបណ្ឌិតទាំងឡាយឯណាបានអប់រំល្អហើយ ក្នុងអង្គនៃធម៌ជាគ្រឿងត្រាស់ដឹងទាំងឡាយ បុណ្ឌិតទាំងឡាយឯណាមិនប្រកាន់មាំ ត្រេកអរតែក្នុងការលះនូវសេចក្តីប្រកាន់មាំ, បណ្ឌិតទាំងឡាយនោះៗ ឈ្មោះជាមានអាសវៈអស់ហើយ មានសេចក្តីរុងរឿង ជាអ្នករលត់ក្នុងខន្ធអស់ហើយក្នុងលោក ។

ពន្យល់វេយ្យាករណ៍

វិប្បហាយ — អ. (វិ+ប+ហា+ត្វា) "លះបង់ហើយ,..." ។

ភាវេថ — កិ. (ភូ+ណេ+ឯថ-ស.) "គប្បីចំរើន,..."

ឱកា — ឧបុំ. (ឧច+ណ) "ទឹក, លំនៅ, ទីនៅ, អាល័យ" ។

អនោកមាគម្ម — សន្ធិ. (អនោកំ+អាគម្ម) និគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

អនោក — គុ. (ន+ឱក) "(ទី) មិនមានអាល័យ = (ព្រះនិព្វាន)" វិ. នត្ថិ ឱកំ អស្សាតិ> អនោកំ; នបុព្វបទពហុព្វី. ។

អាគម្ម — អ. (អា+គម+ត្វា) "អាស្រ័យហើយ, ព្រោះអាស្រ័យ,..." ។

វិវេក — បុំ. (វិ+វិច+ណ) "សេចក្តីស្ងាត់=(ព្រះនិព្វាន)" ។

យត្ថ — អ.ស. (យ+ត្ថ) "ក្នុង...ឯណា" ។

ទូរម — ឧបុំ. (ទុ+រម+អ) "កិរិយាត្រេកអរបានដោយកម្រ" វិ. ទុរមណំ> ទូរមំ; គ.ក. ។

តត្រាភិរតិមិច្ឆេយ្យ — សន្ធិ. (តត្រ+អភិរតិំ+ឥច្ឆេយ្យ) បុព្វសរលោបសន្ធិ, បរទីឃសន្ធិ នឹងនិគ្គហិតាទេសសន្ធិ ។

តត្រ — អ.ស. (ត+ត្រ) "ក្នុង...នោះ" ។

អភិរតិ ឥ. (អភិ+រម+តិ) "ការត្រេកអរចំពោះ, ការត្រេកអរក្រៃលែង" វិ. អភិរមណំ > អភិរតិ; ក.ក. ។

ឥច្ឆេយ្យ កិ. (ឥស+យ+ឯយ្យ-ស.) "គប្បីប្រាថ្នា, គប្បីចង់បាន" ។

ហិត្វា អ. (ហា+ត្វា) "លះបង់ហើយ" ។

កាម បុំ. (កម+ណ) "(សភាវៈ) ញ៉ាំងចំណង់ក្នុងសេចក្តីត្រេកអរឲ្យកើតឡើង=(កាម)" វិ. កាមយតិ រតិចិត្តំ ឧប្បាទយតីតិ > កាមោ; ក.ក. ។

អកិញ្ចន គុ. (ន+កិញ្ចន) "មានសេចក្តីកង្វល់មិនមាន, មិនមានសេចក្តីកង្វល់" វិ. នត្ថិ កិញ្ចនមស្សាតិ> អកិញ្ចនោ; នបុព្វបទពហុព្វីហិសមាស ។

បរិយោទបេយ្យ កិ. (បរិ+អវ+ឧទ-អ+ណាបេ+ឯយ្យ-ស.) "គប្បីញ៉ាំង ... ឲ្យផូរផង់" ។

ចិត្តក្លេស បុំ. (ចិត្ត+ក្លេស) "គ្រឿងសៅហ្មងនៃចិត្ត" វិ. ចិត្តស្ស ក្លេសោ > ចិត្តក្លេសោ; ឆ.តប្បុ. ។

បណ្ឌិត បុំ. ចូរមើលរឿងរាធត្ថេរលេខ១ ក្នុងបណ្ឌិតវគ្គទី ៦ ។

សម្ពោធិយង្គ នបុំ. (សម្ពោធិ+អង្គ;បុះយអាគម) "អង្គជាទីត្រាស់ដឹងដោយប្រពៃនូវសព្វញ្ញុតញ្ញាណ" វិ. សព្វញ្ញុតញ្ញាណំ សម្មា ពុជ្ឈតិ ឯត្ថាតិ> សម្ពោធិ; ក.អធិ. ។ វិ. សម្ពោធិ អង្គំ > សម្ពោធិយង្គំ; វិ.បុ. ។

សុភាវិត គុ. (សុ+ភូ+ត-អ+ត) " ចំរើនល្អហើយ,អប់រំល្អហើយ " ។

អនាទានប្បដិនិស្សគ្គ បុំ. (អនាទាន+បដិនិស្សគ្គ) " ការលះបង់នូវសេចក្តីប្រកាន់មាំ " វិ. អនាទានស្ស បដិនិស្សគ្គោ > អនាទានប្បដិនិស្សគ្គោ; ឆ.តប្បុ. ។

អាទាន នបុំ. (អា+ទា+យុ) " កិរិយាប្រកាន់, កិរិយាកាន់យក " ។ វិ. អាទិយតេ'តិ > អាទានំ; ក.ក. ។

បដិនិស្សគ្គ បុំ. (បដិ+និ+សជ+អ) " ការលះបង់ " វិ. បដិនិស្សជ្ជតេ'តិ > បដិនិស្សគ្គោ ; ក.ក. ។

អនុបាទាយ អ. (ន+ឧប+អា+ទា+ត្វា) " មិនចូលទៅកាន់យកហើយ, មិនប្រកាន់ហើយ, ព្រោះមិនចូលទៅកាន់យក,... " ។

រត គុ. (រម+ត) " ត្រេកអរហើយ,... " ។

ខីណាសវ គុ. (ខីណ + អាសវ) " អ្នកមានអាសវៈអស់ហើយ = (ព្រះខីណាស្រព) " វិ. ខីណា អាសវា យស្ស សោ > ខីណាសវោ; ឆ. ពហុព្វី. ។

ជុតិមន្ត គុ.(ជុតិ+មន្តុ) មានសេចក្ដីរុងរឿង" វិ. ជុតិ យស្ស អត្ថី'តិ > ជុតិមា (ជនោ) អត្ថ-តទ្ធិត ។

បរិនិព្វុត គុ.(បរិ+និ+វា+ត) "បរិនិព្វានហើយ" ។

ចប់បណ្ដាំតាវគ្គទី ៦

———×———

មានភាគទី២តទៅទៀត